

Slutrapport

Fjärr- och distansundervisningens konsekvenser

Granskning av hur fjärr- och distansundervisningen
under covid-19-pandemin påverkat elevers
förutsättningar att nå målen och deras hälsa

Diarienummer: 2021:640

Innehåll

Förord	5
Sammanfattning	6
Resultaten i korthet	7
Elevers förutsättningar att nå målen har försämrats till följd av fjärr- och distansundervisningen	8
Elevernas hälsa har påverkats negativt av situationen med fjärr- och distansundervisning	11
Nya lärdomar kan göra svensk skola bättre rustad för framtiden	13
Inledning	14
Underlag för rapporten	14
Skolinspektionens tidigare erfarenheter bidrar till helhetsbilden	16
Avgränsningar och begrepp	17
Undervisning på distans våren 2021	17
Kommentar till tolkning av resultaten	
Liknande utmaningar oavsett skolform.....	18
Disposition.....	20
Sämre förutsättningar att nå målen vid undervisning på distans	21
Moment och kurser har oftast slutförts men elever upplever att de lär sig mindre	22
Lägre kvalitet i undervisning på distans ger sämre möjlighet till lärande	26
Undervisning på distans negativt för elevernas hälsa	55
Stress, ensamhet och sämre rutiner vanligt vid undervisning på distans	56
Olika förutsättningar att bibehålla en god hälsa vid undervisning på distans.....	60
Mindre aktivt hälsofrämjande arbete	62
Arbetet framåt – nya lärdomar kan rusta svensk skola för framtiden	66
Eleverna ges olika förutsättningar för lärande på distans.....	67
Ökat ansvar för det egna lärandet utmanar skolans kompensatoriska uppdrag.....	67
Begränsat elevperspektiv påverkade utvecklingsarbetet.....	68
Reaktivt stödarbete försvårar möjligheten att kompensera elever	68
Begränsad kunskapsöverföring av framgångsrika arbetsätt på distans	69
Skolans arbete för att mildra negativa konsekvenser avgörande för eleverna.....	70
Referenslista	72
Bilaga 1. Metoder och urval	74

Förord

Covid-19-pandemin och övergången till undervisning på distans har inneburit stora utmaningar för svenskt skolväsende. Det stora flertalet gymnasieelever och vuxenstuderande, samt många av eleverna i grundskolans senare år, har berörts även om omfattningen har varierat. Med kort varsel förändrade berörda skolformer sin kärnverksamhet, ofta utan tidigare liknande erfarenheter att ta stöd emot. Situationen har ställt höga krav på både skolpersonal och elever som har gjort stora ansträngningar för att få undervisningen och skolarbetet att fungera. Skolinspektionens verksamhet har ställts om för att kunna följa elevernas situation under denna utmanande period och säkerställa att eleverna ges den utbildning de har rätt till.

På uppdrag av regeringen har Skolinspektionen granskat fjärr- och distansundervisningens konsekvenser för elevernas förutsättningar att nå målen och för deras hälsa. I denna rapport redovisas myndighetens svar. Skolinspektionens förhoppning är att kunna bidra med värdefull kunskap om de konsekvenser som fjärr- och distansundervisningen medfört för Sveriges elever samt även bidra med lärdomar i arbetet framåt för att mildra de negativa konsekvenser som har uppstått. Projektledare för regeringsuppdraget har varit Katarina Nyström. I arbetet med slutrapporten har även Marie Göranson, Cecilia von Otter och Lovisa Wiklund medverkat. Projektägare har varit Anna Sellin, avdelningschef, Avdelningen för analys och statistik.

Helén Ängmo
Generaldirektör
Skolinspektionen

Sammanfattning

Covid-19-pandemin har inneburit stora utmaningar för hela skolväsendet och särskilt för de elever i högstadiet, gymnasieskolan samt vuxenstuderande som fått delar av sin utbildning på distans. Den ovissa situationen har ställt höga krav på både skolpersonal och elever som har gjort stora ansträngningar för att få undervisningen och skolarbetet att fungera. Skolinspektionen har fått i uppdrag av regeringen att granska de konsekvenser som fjärr- och distansundervisningen med anledning av covid-19-pandemin har medfört för elevers förutsättningar att nå målen samt för elevers hälsa. I denna rapport redovisas myndighetens resultat.

Inom ramen för regeringsuppdraget har Skolinspektionen granskat den fjärr- och distansundervisning som har bedrivits i grundskolans högstadium, gymnasieskolan och kommunal vuxenutbildning med anledning av covid-19-pandemin under vårterminen 2021. Inom dessa skolformer har undervisningen helt eller delvis bedrivits på distans utifrån Folkhälsomyndighetens rekommendationer. Elever i grundskolans tidiga årskurser (F–6), i grundsärskolan eller gymnasiesärskolan har sällan berörts av fjärr- och distansundervisning. I gymnasieskolan och grundskolans högstadium har strävan varit att erbjuda undervisning på plats i så stor utsträckning som möjligt med hänsyn tagen till det lokala smittläget. Vidare har särskilt sårbara elevgrupper undantagits från undervisning på distans under perioden.

Resultaten ger många viktiga insikter om fjärr- och distansundervisningens konsekvenser men ger inte en heltäckande nationellt representativ bild av situationen. Omfattningen av de konsekvenser som beskrivs beror till stor del på vilken mängd fjärr- och distansundervisning som elever fått. Likaså finns andra faktorer utöver undervisning på distans att ta hänsyn till för att på nationell nivå fånga hela effekten av covid-19-pandemin på elevers lärande och hälsa. Det gäller exempelvis ökad elevfrånvaro samt ökad förekomst av vikarier inom grundskolan. En kartläggning av omfattningen av fjärr- och distansundervisning under covid-19-pandemin genomförs under hösten 2021 av Statistiska centralbyrån (SCB). Detta kommer att bidra med viktig förståelse för omfattningen av de konsekvenser som redovisas i denna rapport.

Rapporten grundar sig på resultat från åtta distansinspektioner som har genomförts inom ramen för regeringsuppdraget under perioden februari – september 2021. För merparten av dessa har myndigheten tidigare publicerat separata promemorior. Distansinspektionerna har haft formen av en lärande och framåtsyftande inspektion och skiljer sig i flera avseenden från myndighetens ordinarie inspektionsverksamhet. Sammantaget utgår Skolinspektionens slutsatser från de iakttagelser som har gjorts på de 426 verksamheter som har granskats. Underlaget har samlats in genom intervjuer per telefon eller digitalt, enkäter samt digitala lektionsobservationer.

Resultaten i korthet

För de verksamheter som berörts av fjärr- och distansundervisning i samband med covid-19-pandemin, kan Skolinspektionen konstatera att stora delar av skolans uppdrag har fungerat väl trots omställningen till undervisning på distans. Såväl elever som skolpersonal har i många fall tagit sig an de utmaningar som situationen medfört med stor flexibilitet och högt engagemang. Ett stort digitaliseringslyft har skett. Trots dessa ansträngningar har dock fjärr- och distansundervisningen sällan kunnat erbjuda samma förutsättningar för lärande som undervisning på plats i skolan. Möjligheten att växla mellan undervisning på distans och undervisning i skolan tycks därför ha varit avgörande för att situationen kunnat hanteras. Likaså att yngre elever och särskilt sårbara elevgrupper så gott som helt har kunnat undantas från fjärr- och distansundervisning. Detta har sannolikt väsentligt mildrat de negativa konsekvenserna för elevernas lärande och hälsa.

Ett viktigt resultat som gäller oavsett skolform är att fjärr- och distansundervisningens konsekvenser är avhängiga:

- fjärr- och distansundervisningens *omfattning*,
- verksamheternas *utgångsläge* vid omställningen till undervisning på distans,
- med vilken *kvalitet* undervisningen på distans har genomförts, och
- i vilken utsträckning eleverna kunnat *kompenseras* efter hand.

Elever som endast haft korta och få perioder av fjärr- och distansundervisning tycks ha påverkats mindre jämfört med elever som nästan uteslutande har haft undervisning på distans. Konsekvenserna är inte heller lika påtagliga i de fall lärare och elever sedan tidigare hade tillgång till fungerande teknik och förmåga att använda den till god undervisning, där lärarna lyckats göra eleverna delaktiga och aktiva i undervisningen trots det fysiska avståndet. Slutligen har de negativa konsekvenserna kunnat mildras på skolor som löpande arbetat med att kompensera eleverna för uteblivna moment eller för undervisning som inte kunnat genomföras med god kvalitet.

Elevers förutsättningar att nå målen har försämrats till följd av fjärr- och distansundervisningen

För majoriteten av de elever som har fått en större mängd undervisning på distans har situationen inneburit försämrade förutsättningar för lärande och kunskapsutveckling. Skolinspektionen ser vidare att elevernas egna förutsättningar i form av motivation och stöd hemifrån, eller genom deras sociala nätverk, i stor utsträckning påverkat möjligheterna till lärande och kunskapsutveckling under perioder med fjärr- och distansundervisning.

Moment och kurser har oftast slutförts men elever upplever att de lär sig mindre

Oavsett skolform ger resultaten från distansinspektionerna sammantaget bilden att eleverna har fått den garanterade undervisningstiden sett över tid, enligt rektorerna, och de har oftast fått ta del av samtliga moment. Rektorerna uppger i många fall att undervisningstiden säkerställts genom att skolan så långt som möjligt följt den ursprungliga planeringen och elevernas ordinarie scheman i realtid. Det finns många exempel på kreativa tillvägagångssätt för att trots situationen ge eleverna möjlighet till såväl praktik som arbetsplatsförlagt lärande (apl). Skolinspektionen kan dock konstatera att många verksamheter har haft svårt att erbjuda eleverna en fjärr- och distansundervisning som fullt ut motsvarar den närundervisning som de annars skulle ha fått. Det är tydligt att både rektorer, lärare och elever upplever att eleverna lär sig mindre när lektionerna är på distans. Endast åtta procent av tillfrågade lärare i grundskolan och sex procent av tillfrågade lärare i gymnasieskolan uppger att en lektion som getts på distans helt och hållet motsvarar en närundervisningslektion. Två av fem lärare upplever att eleverna endast till viss del eller inte alls lär sig lika mycket på lektionerna som getts på distans. Eleverna delar denna uppfattning. Exempelvis uppger nära sju av tio gymnasieelever oavsett programtyp att de oftast lär sig mer vid undervisning i skolans lokaler. Nästan tre av tio lärare upplever även att deras elever i grund- och gymnasieskolan bara till viss del eller inte alls har med sig samma kunskaper som normalt vid terminens slut/efter avslutad kurs.

Lägre kvalitet i undervisning på distans ger sämre möjlighet till lärande

Oavsett vilka förutsättningar verksamheten haft eller vilken elevgrupp eller ämne det handlat om har det varit en utmaning att bedriva undervisning på distans. Även om situationen för vissa elever inneburit större flexibilitet och bättre förutsättningar för lärande och närvaro, har fjärr- och distansundervisningen för merparten av eleverna ofta betytt:

Mindre aktivitet och delaktighet i lektionerna: Elevernas delaktighet och aktivitet har varit relativt låg vid den undervisning som har bedrivits på distans. Den interaktion som normalt sett uppstår i ett klassrum har varit svår att få till stånd och den sammantagna bilden är att eleverna ställer färre frågor, att det är svårt att få igång diskussioner, och att det blir mer ensamarbete vilket resulterar i att eleverna upplever att de lär sig mindre. Det uppfattas även som utmanande att fullt ut uppmärksamma elevernas aktivitet under lektionerna.

Sämre tillgång till stöd och stimulans: Fjärr- och distansundervisningen försämrar skolans möjlighet att upptäcka och tillgodose elevers behov av såväl stöd som stimulans. Många elever beskriver att de har svårare att få lärarens uppmärksamhet, att förstå de förklaringar som ges och att de fastnar på uppgifter utan att komma vidare. Det har också i många fall upplevts som utmanande att genomföra uppgifter med tillräckligt djup och komplexitet på distans.

Sämre studiemotivation och studiefokus: Den fysiska studiemiljön i hemmet, distansundervisningens former samt den minskade möjligheten att träffa lärare och klasskamrater har ofta försämrat elevernas studiefokus och motivation när undervisningen sker på distans.

Mindre färdighetsträning och sämre möjlighet till träning i autentiska situationer: Undervisningen på distans har ofta fokuserat mer på teori än på praktik. Det har påverkat många ämnen där praktiska och teoretiska moment vanligen varvas. Exempelvis har det varit en utmaning att genomföra laborationer och olika övningar inom ämnet idrott och hälsa. Det har också varit svårt att genomföra praktik och arbete av god kvalitet. Möjligheterna att befästa elevernas kunskaper genom mängdträning och träning i autentiska situationer har därmed försämrats.

Elevernas hemförhållanden påverkar möjligheten att tillgodogöra sig undervisningen på distans

Rektorer och lärare ser stark koppling mellan elevernas hemförhållanden och möjligheten att tillgodogöra sig undervisning på distans. Fler än hälften av tillfrågade rektorer och lärare på grund- och gymnasieskolan håller helt och hållet eller till stor del med om det. Vid många intervjuer framgår att såväl lärare som rektorer ser att det finns elever som har sämre möjlighet att tillgodogöra sig undervisning på distans på grund av exempelvis bristande studiero, dålig tillgång till teknisk utrustning eller avsaknad av stöd från en vuxen eller anhörig. I undantagsfall förekommer även beskrivningar av hemmiljöer som är direkt olämpliga för studier, exempelvis när det finns missbruk, familjevåld, psykisk ohälsa eller hedersrelaterat förtryck.

På flera skolor saknas en tydlig bild av elevernas stödbehov och undervisningens påverkan

Elever som har haft svårt att tillgodogöra sig undervisningen på distans har enligt rektorerna ofta fått komma in till skolan för att få sin undervisning där. Detta gäller oavsett skolform även om det är tydligast uttalat på de granskade grund- och gymnasieskolorna. Tolkningen av vilka dessa elever är har varit generös och flexibel. Både grund- och gymnasieskolorna vittnar om att detta har varit avgörande för att värna sårbara elevgruppers lärande. Även elever i årskurs 9 och år 3 på gymnasiet har ofta prioriterats för undervisning på skolan för att kunna slutföra sin utbildning.

Samtidigt är det tydligt att den bild av elevernas stödbehov som skolan har inte fångar upp alla elevers behov. Få rektorer beskriver ett systematiskt arbete för att kartlägga, analysera och, i förekommande fall, på ett strategiskt sätt kompensera elever för undervisningskvalitet som har varit otillräcklig. En fjärdedel av tillfrågade grund- och gymnasierektorer har endast till viss del tagit reda på hur elevernas kunskapsutveckling påverkats av situationen. Alltför ofta bygger skolans bild av elevers stödbehov på att enskilda lärare förmår uppfatta och tyda elevernas signaler, alternativt att eleverna själva tydligt signalerar behov och ber om hjälp. Elever riskerar därmed att inte uppmärksammas av skolan och ges det stöd de behöver. Elever som är i störst behov av stöd förmår eller vill inte alltid be om hjälp. Nästan var tredje grundskollärare och nästan var fjärde gymnasielärare som tillfrågats upplever även att det endast till viss del finns tillräckliga förutsättningar för att hjälpa elever att ta igen kunskaper som de inte fått med sig på grund av fjärr- och distansundervisningen. Därmed finns risk för att elever som kan behöva kompenserande insatser inte får det.

Svårt att arbeta på distans med frågor som relaterar till värdegrund

Av lärarnas beskrivningar framgår att det har varit svårt att arbeta med värdegrunds-uppdraget på samma sätt som tidigare. Det förekommer att lärare undviker att ta svårare eller känsliga diskussioner på distans då det kan vara svårt att se hur budskapen uppfattas och landar hos eleverna. Skolinspektionen ser att skolorna ibland medvetet har ställt in det planerade värdegrundsarbetet för att kunskapsuppdraget har prioriterats, men också för att det har upplevts som svårt att genomföra gemensamma värdegrundsövningar på distans. Även de vardagliga och mer spontana samtalen som rör värdegrund har minskat då lärarna menar att situationer som ligger till grund för sådana samtal inte uppstår lika ofta i det digitala klassrummet. Ett nedprioriterat värdegrundsarbete kan medföra långsiktiga konsekvenser för både elevernas lärande och skolans övergripande arbete med att främja demokrati, solidaritet och jämställdhet.

Betygsättningen har varit utmanande för lärarna

Fjärr- och distansundervisningen har ofta gjort det svårare för lärarna att ge eleverna goda förutsättningar att på olika sätt visa vad de kan och att hitta bedömnings-situationer som ger tillförlitliga underlag för bedömning. Nära häften av tillfrågade rektorer och lärare i grund- och gymnasieskolan uppger att möjligheten att sätta betyg har försvårats/försämrats vid undervisning på distans. Många lärare beskriver att de upplevt en osäkerhet kring uppgifter som elever utfört på distans och om det verkligen varit eleverna själva som gjort uppgifterna och att de inte använder otillåtna hjälpmedel. Fyra av tio lärare på gymnasiet och tre av tio lärare i grundskolan som tillfrågats uppger att förekomsten av fusk har ökat under perioden. En stor del av den tid eleverna varit på plats för närundervisning har därför ägnats åt prov och andra bedömningstillfällen. Detta har i sin tur gått ut över kvaliteten i närundervisningen samt inneburit en stor arbetsbörda för eleverna.

Elevernas hälsa har påverkats negativt av situationen med fjärr- och distansundervisning

Undervisningen på distans har påverkat många elevers hälsa negativt både psykiskt och fysiskt. Detta gäller i alla skolformer. Konsekvensernas omfattning och allvar varierar stort mellan individer och hänger ofta samman med hur länge undervisningen bedrivits på distans, men också på elevernas hemsituation, exempelvis möjlighet till studiero, stöd hemifrån eller tillgång till ett socialt nätverk. Det finns också vissa könsskillnader: bland elever i gymnasieskolan uppger flickor i högre grad än pojkar att deras fysiska och psykiska hälsa samt sociala situation har påverkats till det sämre. Skolinspektionens samlade bedömning är att skolorna har gjort insatser för en-

skilda elevers hälsa och mående när undervisningen skett på distans, men att dessa insatser i hög grad varit avhängiga att eleven ber om hjälp eller uppenbart mår dåligt. Det förebyggande och hälsofrämjande arbetet har fått stå tillbaka och få skolor har tagit ett helhetsgrepp om förutsättningarna för lärande och hälsa i de digitala undervisningsmiljöerna. Detta riskerar att leda till att stöd sätts in för sent och/eller att elever inte ges det stöd de behöver för att må bra fysiskt och psykiskt.

Stress, ensamhet och sämre levnadsvanor vanligt vid undervisning på distans

Många elever har upplevt ökad stress och oro kopplat till lärande och prestation och ett tyngre ansvar för sina studier vid undervisning på distans. De beskriver en känsla av frustration över att inte lära sig lika mycket och att de ges otillräckliga möjligheter att visa sina kunskaper. Detta har fått konsekvenser för elevernas välbefinnande och studiemotivation. För några elever har undervisning på distans främst inneburit att skolan "blivit tråkigare" medan det för andra inneburit stress, oro och i vissa fall en känsla av uppgivenhet inför studierna.

Det är även tydligt att det har inneburit ett stort avbräck för eleverna att inte längre ha tillgång till skolmiljön som är en viktig social arena för många och som också ger vardagen en tydlig struktur. Det har för många elever inneburit ökad ensamhet och vissa elever har tenderat att förskjuta dygnsrytmen, fått sämre kostvanor, blivit stillasittande och fått svårt att hålla fast vid tidigare rutiner för skolarbete och fysisk aktivitet. Detta har bidragit till minskat välmående och även försämrat elevernas motståndskraft mot påfrestningar som stress och oro.

Elevhälsoarbetet har främst varit reaktivt och inriktat på åtgärder för enskilda elever

Lärare och andra av skolans vuxna har ofta visat eleverna stor omsorg när undervisningen varit på distans, exempelvis genom att fråga hur de mår och vara tillgängliga. Dock har mycket av ansvaret för att be om hjälp, upprätthålla motivation och sociala kontakter samt bibehålla arbetsrutiner och goda levnadsvanor vilat på eleverna själva. Generella insatser för att stödja eleverna i hur de kan hantera stress, oro och motivationsförlust i samband med undervisning på distans eller för att minska känslan av isolering har varit ovanliga. Ofta har planerade förebyggande och hälsofrämjande insatser ställts in utan att ersättas med andra aktiviteter.

Många skolor saknar även en helhetsbild av elevernas situation och förutsättningarna för lärande och hälsa under perioder med undervisning på distans. De saknar då underlag för att analysera vilka behov eleverna har och vilka insatser som bör göras framöver. Få skolor kan beskriva ett samlat arbete för att bemöta de digitala lärmiljöernas utmaningar när det gäller att motverka ohälsa och förebygga att problem uppstår. Få skolor har gjort systematiska insatser för att stärka elevernas förutsättningar att hantera påfrestningarna och för att främja deras hälsa.

Nya lärdomar kan göra svensk skola bättre rustad för framtiden

Stora delar av skolans uppdrag har under omständigheterna fungerat väl trots ett helt nytt arbetssätt med fjärr- och distansundervisning och korta omställningsperioder. Skolledare och skolpersonal har visat prov på betydande omsorg och engagemang för eleverna och sitt uppdrag och lärare har tagit ett stort ansvar för att få situationen att fungera. För att klara av den nya tekniken och den nya undervisningsformen har skolan visat prov på kreativitet, styrka och samverkan, i ett kollegialt kompetenslyft. Övergången till undervisning på distans har samtidigt medfört att tidigare kända svagheter i skolsystemet har accentuerats i betydelse och effekt vilket har påverkat elevernas förutsättningar för lärande och mående under perioden. Det handlar om att bristande likvärdighet gett eleverna olika förutsättningar för lärande på distans och att ett ökat ansvar för det egna lärandet har påverkat skolans kompensatoriska uppdrag. Ett begränsat elevperspektiv påverkade även i många fall utvecklingen av goda digitala lärmiljöer. Därtill har ett ofta reaktivt stödarbete försvårat möjligheten att fullt ut kompensera eleverna för de sämre förutsättningar för lärande och hälsa som fjärr- och distansundervisning många gånger har inneburit. Spridningen av goda exempel mellan skolor och huvudmän har även i flera fall varit begränsad trots att nya framgångsrika arbetssätt har utvecklats. Skolinspektionen vill därför peka på vikten av att dra lärdom av de konsekvenser som dessa systemsvagheter medfört för elevernas kunskapsutveckling och hälsa under perioden med undervisning på distans. Genom att ta tillvara dessa nya lärdomar kan skolor, huvudmän och beslutsfattare skapa bättre förutsättningar för ett framgångsrikt förändringsarbete inom svensk skola och göra svensk skola bättre rustad att möta utmaningar kopplade till kunskapsutveckling och hälsa.

För att mildra de negativa konsekvenserna av perioden med fjärr- och distansundervisning och uppväga långvariga effekter för elevers kunskapsutveckling och hälsa är det nu avgörande att skolorna följer upp hur situationen har påverkat eleverna. Skolinspektionens distansinspektioner visar att det finns vissa elevgrupper för vilka risken för negativ påverkan av undervisning på distans är särskilt uttalad, och som därför kan behöva uppmärksammas särskilt i skolans uppföljningsarbete:

- Elever som har fått stora delar av sin undervisning på distans.
- Elever som drabbats av förlorad mängdträning och träning på praktiska moment.
- Elever som har mått dåligt till följd av undervisningen på distans.
- Elever vars motivation försämrats till följd av undervisningen på distans.
- Elever som är i början av sina språkstudier.
- Eventuella skillnader utifrån kön.

Inledning

Den omställning till undervisning på distans som genomförts för att hantera covid-19-pandemin i grundskolans senare årskurser (åk 7–9), gymnasieskolan samt den kommunala vuxenutbildningen saknar motstycke. Med kort varsel har skolorna förändrat sin kärnverksamhet, ofta utan tidigare erfarenheter att luta sig mot. Den ovissa situationen har ställt höga krav på både skolpersonal och elever som också har gjort stora ansträngningar för att få undervisningen och skolarbetet att fungera. På uppdrag av regeringen har Skolinspektionen granskat den fjärr- och distansundervisning som har bedrivits med anledning av covid-19-pandemin. Granskningens inriktning har varit att undersöka vilka konsekvenser fjärr- och distansundervisningen har fått för elevers förutsättningar att nå målen samt för elevers hälsa. Elever som har haft svårare att tillgodogöra sig fjärr- och distansundervisningen har särskilt uppmärksamats. Uppdraget har genomförts i samråd med Skolverket.¹ Skolinspektionen har inriktat granskningen mot den fjärr- och distansundervisning som har bedrivits i grundskolans högstadium, gymnasieskolan och kommunal vuxenutbildning med anledning av covid-19-pandemin. Dessa är de tre skolformer som Folkhälsomyndigheten rekommenderade att helt eller delvis bedriva undervisning på distans under vårterminen 2021. Lärande- och hälsosituationen inom förskola, förskoleklass, grundsärskola, specialskola, sameskola, gymnasiesärskola och annan pedagogisk verksamhet har inte omfattats av rekommendationerna om undervisning på distans och inte heller granskats inom ramen för uppdraget.

Underlag för rapporten

Inom ramen för uppdraget har Skolinspektionen genomfört åtta distansinspektioner under februari – september 2021, se Figur 1. Resultaten från sju av dessa har tidigare publicerats i separata promemorior. Resultaten från den åttonde distans-

---

1 Utbildningsdepartementet (2020-12-17). Regleringsbrev för budgetåret 2021 avseende Statens skolinspektion, s. 3, *Covid-19-pandemins konsekvenser för elevers förutsättningar att nå målen samt för elevers hälsa*.

inspektionen² redovisas enbart i denna rapport. Distansinspektionerna avser i huvudsak situationen under vårterminen 2021. Distansinspektionerna har haft formen av en lärande och framåtsyftande inspektion och skiljer sig i flera avseenden från myndighetens ordinarie inspektionsverksamhet, se vidare Bilaga 1. De slutsatser som Skolinspektionen presenterar i denna rapport utgår från den samlade bilden av distansinspektionernas resultat och de iakttagelser som har gjorts på de 426 granskade verksamheterna. Både kommunala och fristående verksamheter har omfattats. Underlaget bygger på ett brett empiriskt material som innefattar intervjuer med 426 rektorer, cirka 470 lärare, cirka 100 personal inom elevhälsan och cirka 1 100 elever inom grundskolan, gymnasieskolan och verksamheter inom kommunal vuxenutbildning. Omkring 1 700 av respondenterna har även besvarat olika enkätfrågor. Därutöver har Skolinspektionen genomfört 55 digitala lektionsobservationer. Distansinspektionernas genomförande och resultat beskrivs närmare i Bilaga 1 samt i respektive promemoria.

Utifrån regeringsuppdragets inriktning mot fjärr- och distansundervisningens konsekvenser har urvalet för distansinspektionerna i huvudsak utgjorts av grund- och gymnasieskolor, samt kommunal vuxenutbildning som i viss utsträckning bedrivits på distans under den aktuella perioden. Detta gäller emellertid inte den distansinspektion av sommarlovskolan som har genomförts, eftersom lovskolan i stort sett uteslutande genomförts på plats i skolorna. För mer information om urval se Bilaga 1.

Figur 1: Uppdragets olika distansinspektioner

² Skolinspektionen (2021h). *Fjärr- och distansundervisningens konsekvenser för elever i grund- och gymnasieskolan*.

Skolinspektionens tidigare erfarenheter bidrar till helhetsbilden

Skolinspektionen ställde tidigt under covid-19-pandemin om sin verksamhet för att kunna följa elevernas situation under denna utmanande period. Utöver ovan beskrivna distansinspektioner under 2021 genomfördes sex granskningar under 2020 med huvudfokus på situationen på gymnasieskolan och grundskolans högstadium. Intervjuer genomfördes med drygt 210 skolhuvudmän, närmare 1 200 rektorer och nästan 2 150 elever.³ Dessa tidiga erfarenheter gav viktig förståelse av fjärr- och distansundervisningens utmaningar. De utmaningar och insikter som framkom har kunnat fördjupas och följas upp i distansinspektionerna inom regeringsuppdraget under 2021.

Skolinspektionens samlade granskning bidrar till en förståelse av hur fjärr- och distansundervisningen har fungerat och utvecklats över tid från våren 2020 fram till hösten 2021. Granskningarna under 2020 pekar till stor del på samma utmaningar som framkommer i denna rapport. Det går att skönja en viss positiv utveckling över tid när det gäller teknikmognad, undervisningssätt och stödarbete, samtidigt som vissa negativa konsekvenser fördjupats av att fjärr- och distansundervisningen nu har pågått en lång period. En viktig utveckling från 2020 till 2021 var de möjligheter som tillkom efter hand som tillät elever att komma in till skolans lokaler. I ett första skede var detta för att mindre grupper skulle kunna genomföra examinationer eller praktiska moment, men därefter gavs allt större möjligheter att varva undervisning på distans och undervisning i skolans lokaler. Senare ändrades även rekommendationerna så att särskilt sårbara elevgrupper helt undantogs från rekommendationen om delvis undervisning på distans. Skolinspektionens erfarenheter från granskningarna under 2020 bidrog till dessa förändringar.⁴

3 Skolinspektionen (2020a). *Gymnasieskolors distansundervisning under covid-19-pandemin: En första delredovisning utifrån intervjuer med 45 rektorer*, Skolinspektionen (2020b). *Gymnasieskolors distansundervisning under covid-19-pandemin: Skolinspektionens centrala iakttagelser efter intervjuer med rektorer*; Skolinspektionen (2020c). *Skolhuvudmäns utmaningar och möjligheter under Corona-pandemin*; Skolinspektionen (2020d). *Gymnasieskolors utmaningar inför hösten 2020*; Skolinspektionen (2020e). *Kartläggning av ett antal huvudmäns arbete med lovskola och tillhörande provning*; Skolinspektionen (2020f). *Utbildning under påverkan av coronapandemin: Sammanställning av centrala iakttagelser från en förenklad granskning av 260 grundskolor och grundsärskolor*

4 Folkhälsomyndigheten (2020). *Folkhälsomyndigheten rekommenderar att gymnasieskolorna övergår till distansundervisning*. <https://www.folkhalsomyndigheten.se/nyheter-och-press/nyhetsarkiv/2020/december/folkhalsomyndigheten-rekommenderar-att-gymnasieskolorna-overgar-till-distansundervisning/> (Hämtad 2021-10-20).

Avgränsningar och begrepp

Utifrån regeringsuppdragets inriktning har distansinspektionerna avgränsats till de konsekvenser för elevers förutsättningar att nå målen, och för deras hälsa, som kan kopplas till fjärr- och distansundervisningen, inte till pandemin i stort. Skolinspektionen har enbart genomfört distansinspektioner inom de skolformer som Folkhälsomyndigheten rekommenderat att helt eller delvis bedriva undervisning på distans. Det innebär att förskola, förskoleklass, grundskola, specialskola, sameskola, gymnasieskola och annan pedagogisk verksamhet inte har granskats inom ramen för uppdraget, eftersom rekommendationer angående fjärr- och distansundervisning inte gällt där.

Distansinspektionerna avser den fjärr- och distansundervisning som bedrevs enligt förordning (2020:115) om utbildning i vissa skolformer i skolväsendet vid spridning av viss smitta. Det gäller således inte ordinarie fjärr- och distansundervisning där delvis andra krav gäller.⁵ Distansinspektionerna har inte heller specifikt granskat den undervisning som genomförts på plats i skolans lokaler under samma period, detta med anledning av regeringsuppdragets inriktning mot fjärr- och distansundervisningens konsekvenser.

Distansinspektionerna omfattar alla former av undervisning som bedrivits på distans med anledning av covid-19-pandemin. Det har främst handlat om undervisning där lärare och elever är åtskilda i rum men inte i tid (fjärrundervisning) men även undervisning där lärare och elever är åtskilda i både rum och tid (distansundervisning). I rapporten används begreppen fjärr- och distansundervisning och undervisning på distans som samlingsnamn för undervisning med fjärr- och/eller distansinslag. Respondenterna har ofta använt begreppet distansundervisning, och sällan gjort åtskillnad mellan fjärrundervisning och distansundervisning. I rapporten används närundervisning för att beteckna undervisning på plats i skolans lokaler.

Undervisning på distans våren 2021

Under vårterminen 2021 hade huvudmännen möjligheter att bedriva fjärr- och distansundervisning för gymnasieelever⁶ och för grundskolornas högstadieselever⁷. För kommunal vuxenutbildning (komvux) har de allmänna rekommendationerna om un-

⁵ 1 kap. 3 §, 21 och 22 kap. skollagen (2010:800).

⁶ Folkhälsomyndigheten (2021a). *Gradvis återgång till närundervisning på gymnasiet*. <https://www.folkhalsomyndigheten.se/nyheter-och-press/nyhetsarkiv/2021/januari/gradvis-atergang-till-narundervisning-pa-gymnasiet/> (Hämtad 2021-10-20).

⁷ Utbildningsdepartementet (2021). *Högstadieskolor får möjlighet till fjärr- eller distansundervisning för att undvika trängsel och minska smittspridningen*. <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2021/01/hogstadieskolor-far-mojlighet-till-fjarr-eller-distansundervisning-for-att-undvika-trangsel-och-minska-smittspridningen/> (Hämtad 2021-10-20); 11 b och 11c §§ Förordning (2020:115) om utbildning på skolområdet och annan pedagogisk verksamhet vid spridning av viss smitta i lydelse innan 2021-08-10.

dervisning på distans gällt utifrån att vuxenutbildning betraktas som en arbetsplats.⁸ Hur stor del av undervisningen som bedrivits på distans varierar mycket både inom skolor, mellan skolor och mellan olika huvudmän. Skolinspektionens distansinspektioner visar att det under vårterminen 2021 var vanligt att eleverna på de granskade grundskolorna (årskurserna 7–9) och gymnasieskolorna fick en kombination av fjärr-, distans- och närundervisning.⁹ Många grund- eller gymnasieskolor hade ett upplägg med närundervisning varannan eller var tredje vecka och däremellan fjärr- och distansundervisning, medan andra i stället växlade varannan eller var tredje dag. Särskilt sårbara elevgrupper har ofta undantagits från fjärr- och distansundervisning, i enlighet med Folkhälsomyndighetens rekommendation.¹⁰ För elever inom kommunal vuxenutbildning gavs en förhållandevis stor del av undervisningen som fjärrundervisning. Det var även relativt vanligt att komvuxelever fick en kombination av fjärr-, distans- och närundervisning och i många fall erbjöds de som signalerade eller som bedömdes vara i behov möjlighet att komma in till skolans lokaler.¹¹

Kommentar till tolkning av resultaten

Liknande utmaningar oavsett skolform

Skolinspektionens distansinspektioner visar att utmaningarna kring fjärr- och distansundervisning i många avseenden är desamma oavsett vilken skolform som granskats. Skolinspektionen beskriver därför den gemensamma bild som har framträtt. I de fall då en skolform stått inför särskilda utmaningar med anledning av undervisningen på distans framgår det av texten.

Inom den kommunala vuxenutbildningen som helhet erbjöd flera anordnare redan innan covid-19-pandemin en kombination av undervisningsformer, där både distansundervisning och fjärrundervisning är vanliga inslag. Dessa verksamheter kan därför antas ha ett visst försprång i övergången till fjärr- och distansundervisning. Även eleverna kan ha större vana av fjärr- och distansundervisning. Samtidigt är elever vid vuxenutbildningen en mycket heterogen målgrupp. En betydande andel elever har relativt kort studievana och begränsade kunskaper i det svenska språket och för dessa elever kan både svårigheter med språket och bristande studiemiljö i hem-

8 Folkhälsomyndigheten (2021b). *Information om covid-19 till anordnare av utbildning för vuxna*. <https://www.folkhalsomyndigheten.se/smittskydd-beredskap/utbrott/aktuella-utbrott/covid-19/verksamheter/larosaten-och-annan-hogre-utbildning/> (Hämtad 2021-10-20).

9 Skolinspektionen (2021b), s. 11, se diagram 1; Skolinspektionen (2021d), s. 14, se tabell 1.

10 Folkhälsomyndigheten (2020). *Folkhälsomyndigheten rekommenderar att gymnasieskolorna övergår till distansundervisning*. <https://www.folkhalsomyndigheten.se/nyheter-och-press/nyhetsarkiv/2020/december/folkhalsomyndigheten-rekommenderar-att-gymnasieskolorna-overgar-till-distansundervisning/> (Hämtad 2021-10-20).

11 Skolinspektionen (2021a). *Fjärr- och distansundervisning vid kommunal vuxenutbildning*, s. 12, se tabell 1.

met göra undervisning på distans till en utmaning. I distansinspektionen av kommunal vuxenutbildning har många av de granskade verksamheterna valts ut för att de bedriver svenska för invandrare (sfi) eller utbildning på grundläggande nivå varför resultaten särskilt belyser dessa elevgruppers situation.

Ger inte en nationellt representativ bild men kan bidra med viktig kunskap

Skolinspektionens slutsatser utgår från en analys av de iakttagelser som har gjorts genom distansintervjuer, distansobservationer och enkäter på de granskade verksamheterna. Urvalen för de olika distansinspektionerna har inte varit slumpmässiga vilket medför att Skolinspektionen inte kan ge en nationellt säkerställd bild av situationen. Det omfattande underlag som denna rapport bygger på kan dock ge viktig kunskap om fjärr- och distansundervisningens påverkan på elevers lärande och hälsa. För att få en fördjupad förståelse av hur undervisningen har fungerat i ämnen som har visat sig vara särskilt utmanande att undervisa i på distans har de lärarintervjuer som genomförts i första hand riktats mot lärare i dessa ämnen.¹² Lärarnas utsagor bör beaktas i ljuset av detta. Se vidare beskrivning i Bilaga 1.

Konsekvenserna beror till stor del på omfattningen av fjärr- och distansundervisning

Vid tolkning av resultaten är det viktigt att beakta att fjärr- och distansundervisningens inverkan på elevernas kunskapsutveckling och hälsa i stor utsträckning tycks hänga samman med omfattningen av fjärr- och distansundervisningen, verksamheternas utgångsläge vid omställningen till undervisning på distans och med vilken kvalitet undervisningen på distans har genomförts. Detta innebär att effekten av de konsekvenser som redovisas i denna slutrapport till stor del beror på den mängd fjärr- och distansundervisning som elever getts. Då det funnits skillnader inom och mellan skolor gällande omfattningen av fjärr- och distansundervisning, och hur väl skolorna har kunnat kompensera eleverna efter hand, kommer således effekterna att variera.

Fångar inte hela effekten av pandemin

Covid-19-pandemin har påverkat Sveriges elever på ett genomgripande sätt. Utöver fjärr- och distansundervisningens konsekvenser finns även andra faktorer att ta hänsyn till för att på nationell nivå fånga hela effekten av covid-19-pandemin på elevers

---

¹² Lärare i matematik, engelska, moderna språk, praktiska ämnen, yrkesämnena (gymnasiet) och naturvetenskapliga ämnen. Därutöver fick skolorna själva välja ut lärare i de ämnen som har upplevts som utmanande att genomföra på distans.

lärande och hälsa. Det gäller exempelvis ökad elevfrånvaro samt ökad förekomst av vikarier inom grundskolan.¹³ Först på sikt kommer det vara möjligt att få den samlade bilden av covid-19-pandemins konsekvenser för eleverns förutsättningar att nå målen och för deras hälsa samt eventuella långsiktiga följder av detta.

Disposition

Denna rapport redovisar resultaten från Skolinspektionens granskning. Inledningsvis har det underlag som rapporten bygger på beskrivits. Därefter följer resultatredovisningen, som först beskriver konsekvenserna för elevernas förutsättningar att nå målen och därefter konsekvenserna för elevernas hälsa. Rapporten avslutas med en diskussion, där Skolinspektionen lyfter fram lärdomar för skolan att ta med i arbetet framöver.

---

¹³ Skolverket (2021). *Covid-19-pandemins påverkan på skolväsendet*. Redovisning av regeringsuppdrag, delredovisning 3.

Sämre förutsättningar att nå målen vid undervisning på distans

Skolinspektionens samlade bedömning av fjärr- och distansundervisningens konsekvenser för elevers förutsättningar att nå målen

För majoriteten av de elever som har fått en större mängd undervisning på distans har situationen inneburit försämrade förutsättningar för lärande och kunskapsutveckling.

Distansinspektionerna visar att insatser gjorts för att efter hand kompensera eleverna och mildra de negativa konsekvenserna av fjärr- och distansundervisningen. Skolinspektionens bedömning är dock att insatserna inte har skett med tillräcklig systematik för att garantera att eleverna fullt ut har kompensrats.

Skolinspektionens bedömning är vidare att elevernas egna förutsättningar i form av motivation, hemmiljö och det stöd för studierna de har hemifrån eller i sitt sociala nätverk, i stor utsträckning påverkat möjligheten till lärande och kunskapsutveckling under perioder med fjärr- och distansundervisning.

Fjärr- och distansundervisningen med anledning av covid-19-pandemin har medfört utmaningar för elevernas möjligheter att nå målen, i synnerhet för elever som har fått undervisning på distans i stor omfattning. Den snabba övergången till fjärr- och distansundervisning och skolornas mobilisering för att få det att fungera vittnar om flexibilitet, omsorg om eleverna och en mycket engagerad lärarkår.

Detta avsnitt handlar om hur förutsättningarna för lärande har sett ut vid fjärr- och distansundervisning och vilka konsekvenser detta riskerar att få för elevernas möjligheter att nå utbildningens mål. Inledningsvis redogörs för den övergripande bilden

av konsekvenserna för elevernas lärande och kunskapsutveckling. Därefter beskrivs mer ingående hur fjärr- och distansundervisning riskerar att påverka undervisningens kvalitet och arbetet med värdegrundsfrågor. Avslutningsvis beskrivs skolornas arbete för att kompensera eleverna för otillräcklig undervisningskvalitet och hur situationen har påverkat förutsättningarna för arbetet med betygssättning. Om inte annat anges avser de slutsatser som presenteras samtliga granskade skolformer: grundskolan (åk 7–9), gymnasieskolan samt kommunal vuxenutbildning (komvux).

Moment och kurser har oftast slutförts men elever upplever att de lär sig mindre

När det gäller mängden undervisning, och möjligheten att ta del av alla moment, ger resultaten från distansinspektionerna sammantaget en relativt positiv bild. Oavsett skolform har eleverna, sett över tid, fått den garanterade undervisningstiden, enligt rektorerna, och de har oftast fått ta del av samtliga moment. Skolinspektionen kan konstatera att det inom alla skolformer varit vanligt att planera på ett sådant sätt att delar som bedömts som för svåra eller osäkra att genomföra på distans har skjutits fram till nästa närundervisningstillfälle.¹⁴ Det finns också många exempel på kreativa tillvägagångssätt för att trots situationen ge eleverna möjlighet till såväl praktik som arbetsplatsförlagt lärande (apl).¹⁵ Rektorerna uppger i många fall att undervisningstiden säkerställts genom att skolan så långt som möjligt följt den ursprungliga planeringen och elevernas ordinarie scheman i realtid.¹⁶ Vissa praktiska undervisningsmoment har dock i vissa fall varit omöjliga att få till stånd, exempelvis simning, eftersom simhallar under perioder varit stängda.¹⁷

Tillfrågade grund- och gymnasielärare ger en något mer negativ bild av situationen än rektorerna, men även av deras svar framgår att det varit ovanligt att moment helt har utgått under perioden med fjärr- och distansundervisning. Däremot beskriver lärare att djupet i genomgångarna och elevernas möjlighet att få visa sina färdigheter har påverkats. Många lärare beskriver att de upplever sig vara mer begränsade i sin undervisning då den sker på distans. Uppgifterna som ges har exempelvis inte alltid samma dignitet då grupparbeten och tematiskt arbete ofta ersätts av individuella uppgifter. Lärarna beskriver vidare att eleverna lär sig om allt, men kanske inte med den kvalitet som läraren försöker uppnå. Omfattningen på de uppgifter som ska göras har ibland behövt skäras ner och lärarna har inte i lika stor utsträckning som vid närundervisning tagit upp ämnesinnehåll som går utöver kursplanernas centrala innehåll.¹⁸

14 Skolinspektionen (2021b). *Fjärr- och distansundervisning i grundskolan*, s. 14, och Skolinspektionen (2021d). *Fjärr- och distansundervisning på gymnasieskolor våren 2021*, s. 16–20.

15 Skolinspektionen (2021a), s. 30; Skolinspektionen (2021b), s. 13–14; Skolinspektionen (2021d), s. 18–19.

16 Skolinspektionen (2021a), s. 15; Skolinspektionen (2021b), s. 12; Skolinspektionen (2021d), s. 17.

17 Skolinspektionen (2021b), s. 12; Skolinspektionen (2021d), s. 16, 20.

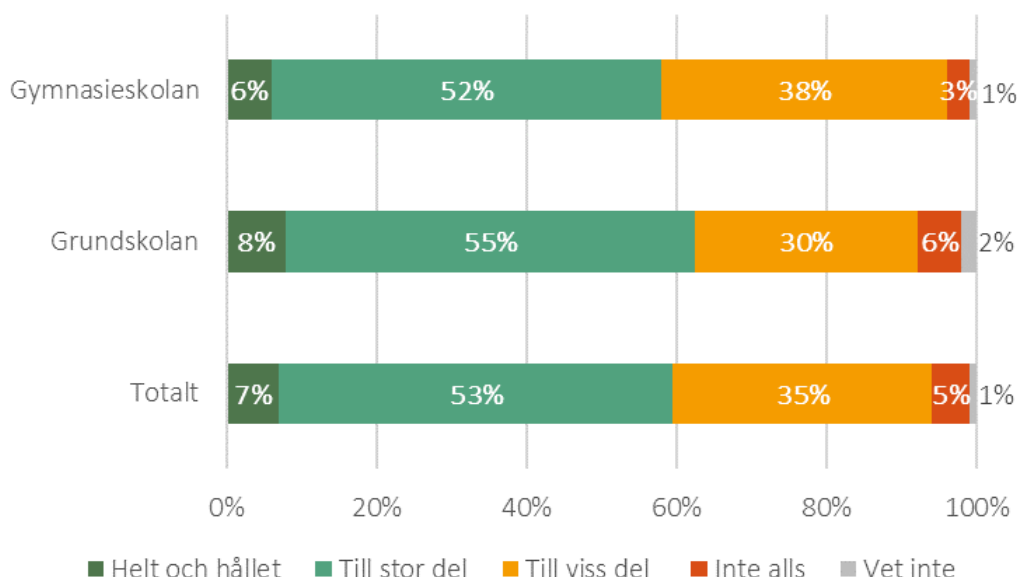
18 Skolinspektionen (2021h). *Fjärr- och distansundervisningens konsekvenser för elever i grund- och gymnasieskolan* (dnr: 2021:2032).

När det gäller elevernas möjlighet att ta del av alla undervisningsmoment är grundskolelärares hållning lite mer negativ än gymnasieleärares.¹⁹

Upplevelsen är att elever lär sig mindre vid undervisning på distans

Många verksamheter har haft svårt att erbjuda eleverna en fjärr- och distansundervisning som fullt ut motsvarar den närundervisning som de annars skulle ha fått, nästan oavsett vilka förutsättningar huvudmannen haft och vilken elevgrupp, ämne eller utbildning det gäller. Det är tydligt att både rektorer, lärare och elever upplever att eleverna lär sig mer när lektionerna är i skolans lokaler. Bland de grund- och gymnasieleärares som har besvarat Skolinspektionens enkät upplever färre än en av tio att en lektion som getts på distans helt och hållet motsvarar en närundervisningslektion. Två av fem lärare upplever att eleverna endast till viss del eller inte alls lärt sig lika mycket på lektionerna som getts på distans. Grund- och gymnasierektorernas svar på motsvarande fråga är mer positiva men även bland dem är det endast en minoritet som helt och hållet upplever att eleverna lär sig lika mycket på distanslektioner som när lektionerna äger rum i skolans lokaler.²⁰

Diagram 1. Lärares svar på frågan: *I vilken utsträckning upplever du att dina elever lärt sig lika mycket på dina lektioner som getts på distans som när lektionerna varit i skolans lokaler?* (n grundskolan: 128, n gymnasieskolan: 162).²¹

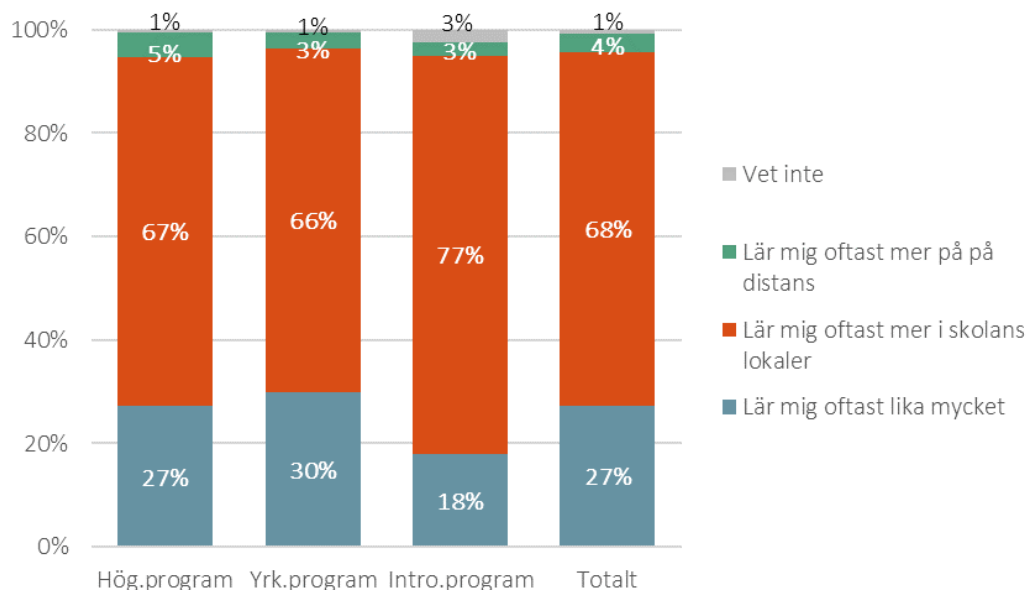
19 Fråga: *I vilken utsträckning har dina elever fått alla undervisningsmoment som de normalt skulle ha fått i det ämne du huvudsakligen undervisar i?* Andel grundskolelärares som svarat Helt och hållet eller Till stor del: 75 %. Andel gymnasieleärares som svarat Helt och hållet eller Till stor del: 90 %.

20 Skolinspektionen (2021h). Fråga till rektor: *I vilken utsträckning upplever du att eleverna lärt sig lika mycket på lektionerna som getts på distans som när lektionerna varit i skolans lokaler?* Rektor för grundskola (n=21): Helt och hållet: 5 %, Till stor del: 76 %. Rektor för gymnasieskola (n=26): Helt och hållet: 4 %, Till stor del: 73 %.

21 Frågan ställdes till lärarna inom ramen för Skolinspektionen (2021h). Att procenttalen i diagrammet inte summerar till 100 beror på avrundningar.

Eleverna delar denna bild. Exempelvis uppger ungefär sju av tio gymnasieelever, oavsett programtyp, att de oftast lär sig mer vid undervisning i skolans lokaler. Bland de elever som läser vid ett introduktionsprogram är andelen som upplever att de oftast lär sig mer vid närundervisning ännu större.

Diagram 2: Elevers svar på frågan: *Tycker du att du lär dig lika mycket på lektionerna som ges på distans som när lektionerna skulle vara i skolans lokaler?* (n högskoleförberedande program: 169, n yrkesprogram: 187, n introduktionsprogram: 39).²²

Nära tre av tio gymnasieelever uppger dock att undervisningsformen inte har någon betydelse: eleven lär sig oftast lika mycket på lektionerna oavsett vilket. Även en relativt stor andel av eleverna på komvux ser både för- och nackdelar med undervisning på distans. Kvinnor är lite mer positiva än män: en tredjedel av dem jämfört med knappt en fjärdedel av männen är odelat positiva till undervisning på distans. I många fall motiverar elever som ser fördelar med undervisning på distans sitt svar med att det ger utrymme för att använda tiden på ett effektivt sätt. De sparar exempelvis restid och kan alltid delta i undervisningen även om de är sjuka eller vårdar sjukt barn. För dessa elever handlar den positiva inställningen ofta om att fjärr- och distansundervisning ger möjlighet till större flexibilitet och ökar möjligheten att kombinera arbete, studier och familjeliv.²³

Många grund- och gymnasielärare uppfattar även att grund- och gymnasieelever inte har med sig samma kunskaper och färdigheter som normalt sett vid terminens

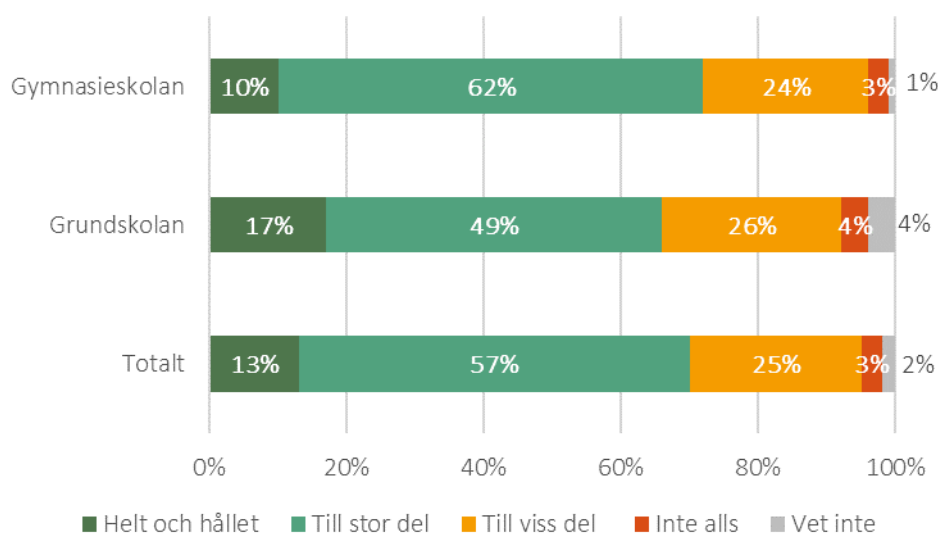
²² Skolinspektionen (2021d), s. 21. Elever som under sin tid på gymnasiet inte haft någon lektion i skolans lokaler ombads jämföra med hur det var i grundskolan. Att procenttalen inte summerar till 100 beror på avrundningar.

²³ Skolinspektionen (2021a), s. 14 och s. 27–28.

slut eller efter avslutad kurs. Nästan tre av tio tillfrågade lärare uppger att deras elever i grund- och gymnasieskolan bara till viss del eller inte alls har med sig samma kunskaper som normalt.

Diagram 3. Lärares svar på frågan: *I vilken utsträckning upplever du att dina elever har med sig samma kunskaper och färdigheter som normalt sett vid terminens slut/ efter avslutad kurs?* (n grundskolan: 128, n gymnasieskolan: 162).²⁴

Rektorer och lärare ser stark koppling mellan elevernas hemförhållanden och möjligheten att tillgodogöra sig undervisning på distans

Det finns en samstämmig bild av att elevernas hemförhållanden inverkar på deras möjlighet att tillgodogöra sig undervisning på distans. Fler än hälften av de tillfrågade rektorerna och lärarna på grund- och gymnasieskolan håller helt och hållet eller till stor del med om det.²⁵ Av många intervjuer framgår att såväl lärare som rektorer inom olika skolformer ser att det finns elever som har sämre möjlighet att tillgodogöra sig undervisning på distans på grund av exempelvis bristande studiero, dålig tillgång till teknisk utrustning²⁶ eller avsaknad av stöd från en vuxen eller anhörig. Ofta framgår det att skolorna har en generös syn på vilka elever som ska erbjudas undervisning i skolans lokaler. Se mer om detta i avsnittet Närundervisning har använts för att mildra negativa konsekvenser för elever som uppmärksammats som sårbara eller särskilt drabbade.

²⁴ Frågan ställdes till lärarna i Skolinspektionen (2021h).

²⁵ Frågan ställdes till lärare och rektorer i Skolinspektionen (2021h). *I vilken utsträckning upplever du att elevernas hemförhållanden (t.ex. möjlighet till studiero och hjälp hemma med studierna) har påverkat deras möjligheter att tillgodogöra sig undervisning på distans?* Svarsfördelning rektorer: Helt och hållet: 18 %, Till stor del: 46 %, Till viss del: 32 %, Inte alls: 4 %. Svartsfördelning lärare: Helt och hållet: 2 %, Till stor del: 56 %, Till viss del: 42 %, Inte alls: 0 %.

²⁶ Skolinspektionen (2021a), s. 21; Skolinspektionen (2021f). *Undervisning på distans på språkintröduktion*, s. 21.

Av enkätsvar från lärare och rektorer framgår att de vanligtvis inte upplever att det finns någon skillnad i hur pojkars respektive flickors kunskapsutveckling har påverkats av att undervisningen bedrivits på distans. Det är dock en relativt stor andel som svarat att de inte vet om någon sådan skillnad finns, vilket antyder att frågan inte har undersökts eller analyserats.²⁷ Av lärarintervjuerna framgår att många lärare upplever att elever som klarar av att ta eget ansvar, lyckas behålla strukturen på skoldagen, har en egen "motor", bra studiestrategi och god studievana lyckas väl även vid undervisning på distans. Ovan nämnda förmågor kopplas oftare till flickor än till pojkar. När det gäller vilka som tar eller får mest plats i det digitala klassrummet och därmed gynnas av situationen, går åsikterna isär. Vissa menar att elever som vanligtvis är mer tillbakadragna, ofta flickor, får mer talutrymme²⁸ medan andra beskriver att pojkar vågar mer och ibland "räddat lektioner" genom att ställa frågor²⁹.

Lägre kvalitet i undervisning på distans ger sämre möjlighet till lärande

På många skolor har det varit en stor utmaning att åstadkomma en lika stödjande och stimulerande lärmiljö i de digitala klassrummen som i de fysiska. Av Skolinspektionens distansinspektioner framgår att detta ofta hänger samman med de försvårande omständigheter i lärmiljön som beskrivs nedan. En central och ofta återkommande iakttagelse är att andra tillvägagångssätt än de som lärarna använder i de fysiska klassrummen behövs för att skapa motsvarande dynamik och interaktion i den digitala undervisningsmiljön.

Eleverna tystnar i de digitala klassrummen och interaktionen försvagas

Hög närvaro men sämre fokus, aktivitet och delaktighet

Distansinspektionerna visar att elevernas närvaro generellt sett varit hög under perioderna med undervisning på distans. Det tycks också finnas systematik i skolornas uppföljning och i de fall elever är frånvarande kontaktas elever och/eller vårdnadshavare. Vissa lärare upplever att närvarokontrollen fungerat bättre vid undervisning på distans: exempelvis har elevcoacher eller liknande funktioner haft som uppgift att kontakta elever när läraren noterar att de inte är närvarande.³⁰ I andra fall har läraren själv hört av sig till elever per telefon eller via sms om de inte ansluter

27 Frågan ställdes till lärare och rektorer i Skolinspektionen (2021h). *Upplever du att det finns en skillnad i hur pojkars respektive flickors kunskapsutveckling överlag har påverkats av att undervisningen bedrivits på distans?* 57 % av lärarna respektive 63 % av rektorerna svarade "Nej" på frågan och 28 % av lärarna och 21 % av rektorerna svarade "Vet ej".

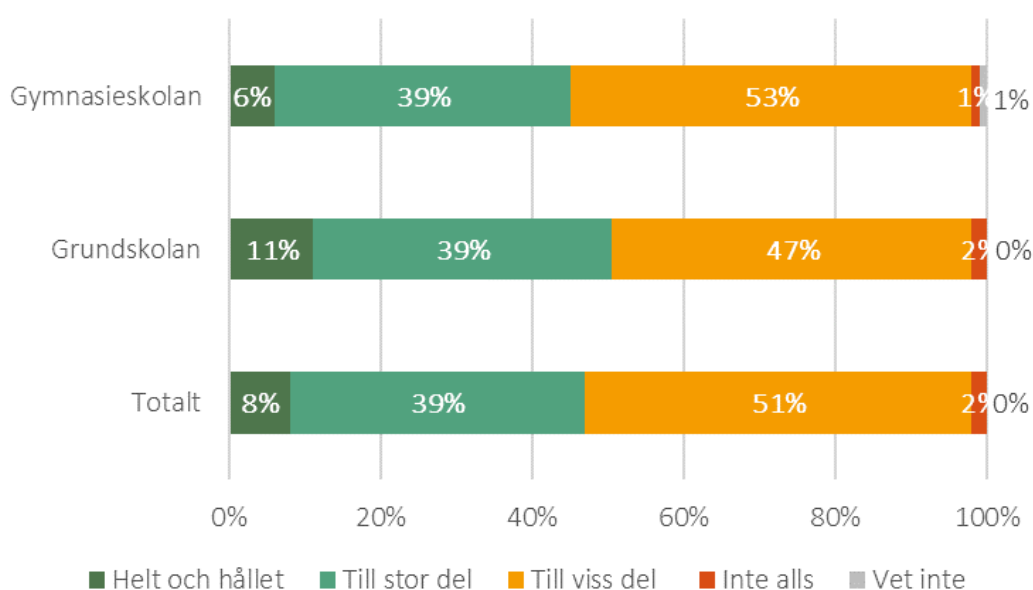
28 Se bland annat Skolinspektionen (2021a), s. 28.

29 Skolinspektionen (2021h).

30 Skolinspektionen (2021b), s.16.

till mötet.³¹ Hög närvaro innebär dock inte alltid ett aktivt deltagande från elevernas sida.³² Oavsett skolform, elevernas ålder och studiernas inriktning är det tydligt att klassrummen är tystare vid distanslektionerna. Grund- och gymnasielärarnas enkät-svar visar tydligt att det varit en stor utmaning för lärarna att göra eleverna aktiva och delaktiga när undervisningen bedrivs på distans. Endast en av tio lärare uppger att hen lyckats helt och hållet i detta avseende.

Diagram 4. Lärares svar på frågan: *I vilken utsträckning upplever du att du kunnat göra dina elever aktiva och delaktiga när undervisningen bedrivits på distans?* (n grundskolan: 127, n gymnasieskolan: 163).³³

Ett medvetet arbete för att skapa en digital undervisningsmiljö som bjuder in till aktivitet och delaktighet hos eleverna är nödvändigt vid undervisning på distans. I det digitala klassrummet ställs generellt sett färre frågor och det är svårare för läraren att få igång diskussioner. Även eleverna emellan är det tystare och elever beskriver att de saknar möjligheten att prata med den de sitter bredvid, till exempel när de snabbt behöver hjälp eller tips för att komma vidare med en uppgift.³⁴ Av flera lärarintervjuer framgår att den relation som elever och lärare hunnit bygga upp innan övergången till undervisning på distans haft stor betydelse för genomförandet av

31 Skolinspektionen (2021c). *Kvalitet i undervisning på distans*, s. 21.

32 Skolinspektionen (2021b), s. 16–17; Skolinspektionen (2021d), s. 28–29.

33 Frågan ställdes till lärarna i Skolinspektionen (2021h). När procenttalen inte summerar till 100 beror det på avrundningar.

34 Skolinspektionen (2021b), s. 19; Skolinspektionen (2021d), s. 27–28.

undervisningen. Det finns lärare som upplever att det var en förutsättning för att få fjärr- och distansundervisningen att fungera.³⁵

Enkät svar från gymnasieelever visar att det finns en viss skillnad i pojkars respektive flickors upplevelse av situationen. Närmare tre av tio pojkar, jämfört med två av tio flickor, uppfattar att deras lärare alltid bemödar sig om att göra dem delaktiga³⁶ när undervisningen ges på distans och att de alltid kan delta aktivt³⁷ under dessa lektioner.

Både grund- och gymnasieelever berättar att de ofta ägnar sig åt annat än skolarbete när de loggar ut från lektionen för att göra individuella uppgifter. De beskriver också att de lätt tappar fokus på distanslektionerna. Även om lärarna har olika metoder för att upptäcka om eleverna är aktiva och engagerade i undervisningen, exempelvis genom att följa dem i deras digitala arbetsdokument, är det lättare för eleverna att ägna sig åt annat vid lektioner på distans än vid närundervisning.³⁸ När eleverna inte aktivt deltar i undervisningen går de miste om en möjlighet till lärande. Situationen innebär därmed i många fall försämrade möjligheter till kunskapsutveckling.

Tröskeln för att delta i diskussioner och ställa frågor är hög

Det är tydligt att tröskeln för att delta i diskussioner, ställa frågor och för att be om hjälp under lektionens gång upplevs som hög vid fjärr- och distansundervisning. I bland beror detta på att elever inte vill att hela klassen ska höra deras frågor och i andra fall för att de inte vill störa kamraterna eller lektionen.³⁹ Det förekommer också att läraren organiserat undervisningen på ett sätt som gör det svårt rent tekniskt eller logistiskt för eleverna att ställa frågor.⁴⁰ I några fall framgår det att elever upplever att det inte känns bra att diskutera på distans eftersom de inte vet vem som lyssnar. Vid ett

35 Information från lärarintervjuer i Skolinspektionen (2021h).

36 Frågan: *Tycker du att dina lärare anstränger sig för att göra dig delaktig på lektionerna när undervisningen ges på distans?* ställdes i Skolinspektionen (2021d), s. 29–30.

37 Frågan: *Tycker du att du kan delta aktivt under lektionerna när undervisningen är/var på distans?* ställdes i Skolinspektionen (2021d), s. 29–30.

38 Skolinspektionen (2021c), s. 5.

39 Skolinspektionen (2021a), s. 24; Skolinspektionen (2021b), s. 19; Skolinspektionen (2021d), s. 22.

40 Skolinspektionen (2021d), s. 22.

mindre antal grundskolor framgår det att elever undviker att be om hjälp av rädsla för att bli filmade och publicerade i sociala medier.⁴¹ Sammantaget bidrar situationen till att eleverna upplever att de lär sig mindre.

Av intervjuer vid samtliga skolformer framgår bland annat att den fördjupande dialogen med eleverna är svår att få till stånd vid undervisning på distans. Lärarna uppger också att undervisning på distans påverkar möjligheten att ha en god variation i lektionsupplägg vilket kan ha en negativ inverkan på elevernas motivation och därmed på deras lärande. Skolinspektionens lektionsobservationer bekräftar bilden och visar i flera fall hur avgörande det är att få till en interaktion mellan lärare och elever och elever emellan på distans för att skapa gynnsamma förutsättningar för lärande. Endast en mindre del av de observerade digitala lektionerna i grund- och gymnasieskolan innehöll elevsamarbeten i mindre grupper eller par, vilket kan leda till att elever går miste om de möjligheter till reflektion och fördjupat lärande som ges vid diskussioner tillsammans med andra elever och läraren.⁴²

Konsekvenserna av brist på interaktion blir särskilt framträdande för elever som ska lära sig ett nytt språk. Elever som läser på sfi beskriver exempelvis hur de vid närundervisning lär sig mycket av varandra medan de vid undervisning på distans behöver kämpa mer på egen hand och inte får kunskapen ”gratis”. De menar att distanslektionerna inte ger samma möjlighet att bolla tankar, att arbeta i grupp eller att lära av lärarens svar på andra elevers frågor.⁴³ Gymnasieelever som går på språkintröktion har en liknande upplevelse. För dem har fjärr- och distansundervisningen inneburit mycket ensamarbete, ofta med lite interaktion med lärare och andra elever. För elever på språkintröktion och sfi är det framförallt den muntliga delen av språkutvecklingen, att tala svenska, som skolorna har haft svårt att finna former för. Eleverna har därmed gått miste om mycket av det viktiga samspel som sker elever emellan. Språkutvecklingen är konstant och att inte befinna sig i ett sammanhang – som skolan – där språket talas runt omkring eleverna hela tiden har därför påverkat deras språkutveckling negativt.⁴⁴

På distans har lärarna svårt att möta elevernas behov vilket hämmar deras kunskapsutveckling

Elever uppger att lärarstödet ger mindre vid undervisning på distans

Skolinspektionens distansinspektioner visar att elever upplever att det lärarstöd som ges vid undervisning på distans inte är lika bra som vid närundervisning. Detta kan

---

41 Skolinspektionen (2021b), s. 19.

42 Skolinspektionen (2021c), s. 18.

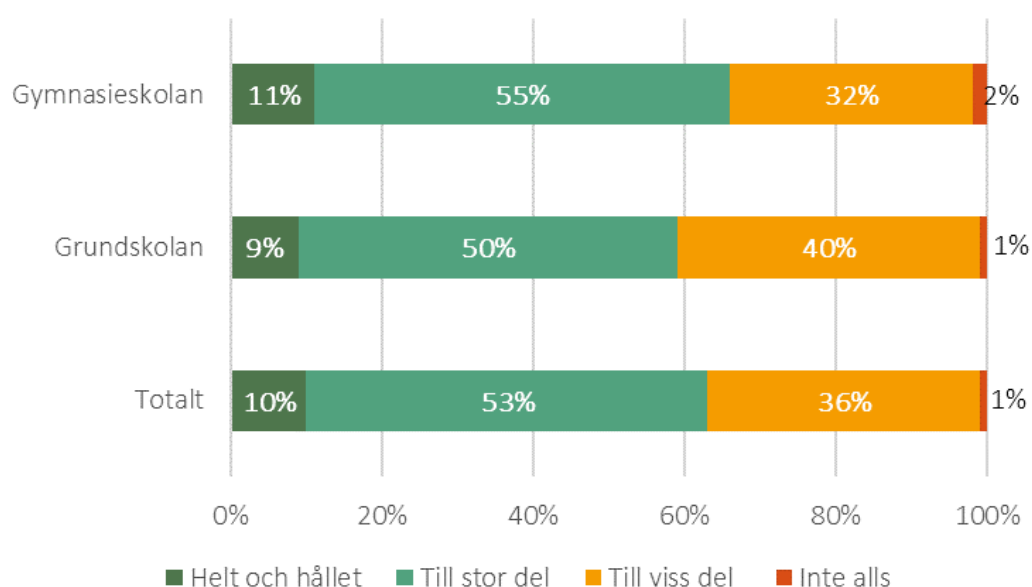
43 Skolinspektionen (2021a), s. 24.

44 Skolinspektionen (2021a), s. 24; Skolinspektionen (2021f), s. 31–32.

bland annat bero på att det är svårt att få tag på läraren, att lärarens respons dröjer och att det är svårt med kommunikationen när den inte sker ansikte mot ansikte. Elever upplever också att deras frågor inte blir lika väl besvarade. Detta kan leda till att eleverna fastnar eller tappar fokus.⁴⁵ Vidare upplever eleverna att det krävs mer av dem själva när undervisningen bedrivs på distans. De behöver till exempel i större utsträckning ta egna initiativ och be om lärarens hjälp.⁴⁶

Elevernas bild av situationen bekräftas ofta av grund- och gymnasielärarna. Att det vid undervisning på distans varit en utmaning att möta eleverna på rätt nivå är tydligt. Av lärarnas enkätsvar framgår att endast sex av tio lärare uppfattar att de helt och hållet eller till stor del kan möta elevernas behov av stöd vid undervisning på distans. Gymnasielärarna svarar något mer positivt än grundskolelärarna.

Diagram 5. Lärares svar på frågan: *I vilken utsträckning upplever du att du kunnat möta elevernas behov av stöd när undervisningen bedrivits på distans* (n grundskolan: 127, n gymnasieskolan: 161).⁴⁷

De försämrade förutsättningarna för lärarstöd hänger ofta samman med att det "tre-dimensionella" i kommunikationen – gester, mimik med mera – faller bort när lärare och elever inte kan träffas fysiskt.⁴⁸ Många elever beskriver att det både är svårare att få lärarens uppmärksamhet och att förstå lärarens förklaringar vid undervisning

45 Se Skolinspektionen (2021a), s. 23; Skolinspektionen (2021b), s. 18–19; Skolinspektionen (2021d), s. 21; Skolinspektionen (2021f), s.37.

46 Skolinspektionen (2021a), s. 25–26; Skolinspektionen (2021b), s. 20; Skolinspektionen (2021d), s. 22; Skolinspektionen (2021f), s.37.

47 Frågan ställdes till lärarna i Skolinspektionen (2021h).

48 Skolinspektionen (2021a), s. 24; Skolinspektionen (2021d), s. 22–23.

på distans. Ur ett lärarperspektiv är det en utmaning att på distans ha koll på att alla elever hänger med. Lärarna har efter hand utvecklat strategier för att säkerställa att budskap, instruktioner etcetera nått fram. Dock är det svårt att fånga upp allt, särskilt då eleverna varit mindre benägna än vanligt att ställa frågor och säga till när de inte förstår.⁴⁹ Lärarna beskriver att de i ett fysiskt klassrum på ett annat sätt kan uppfatta om eleverna är trötta eller om de inte har förstått. Detta ger möjlighet att vid rätt tillfälle uppmuntra eleverna eller avbryta lektionen för att till exempel ha en gemensam genomgång på tavlan. Lärarna beskriver vidare att deras möjlighet att reagera och ge återkoppling på saker som eleverna inte ställer explicita frågor kring försämras vid undervisning på distans. I det fysiska klassrummet kan läraren gå runt och lyssna på elevernas resonemang, exempelvis när de diskuterar i "bikupor", och i stunden ge respons på elevernas reflektioner.⁵⁰

Elevernas upplevelse är ofta snarlik lärarnas. Bland annat berättar de att läraren inte på samma sätt som i klassrummet "ser" att de behöver hjälp. Vid närundervisning går läraren runt bland eleverna medan de arbetar. Läraren uppfattar då genom ansiktsuttryck eller kroppsspråk om eleverna har fastnat på en uppgift och behöver hjälp att komma vidare. När läraren "kollar till dem" på det här sättet är det lättare för eleverna att komma på vilka frågor de behöver ställa och de slipper köra fast i uppgifterna. Vid undervisning på distans upplever eleverna i större utsträckning att de behöver ta ansvar för att formulera konkreta frågor och för att aktivt söka lärarens stöd.⁵¹ För elever som inte har svenska som modersmål, exempelvis elever på sfi och på språkinstruktion, har situationen varit särskilt utmanande. Vanligtvis kan fysiska möten överbrygga språkförbistringar men på distans är det svårare då eleverna inte kan ta hjälp av kroppsspråk och ansiktsuttryck.⁵²

Enkät svar från gymnasieelever visar att det finns en viss skillnad i pojkars respektive flickors upplevelse av situationen. Pojkar upplever oftare än flickor att läraren ser när de behöver hjälp vid undervisning på distans. Knappt en tredjedel av pojkarna, jämfört med en dryg femtedel av flickorna uppger att lärarna alltid uppmärksammar deras behov.⁵³

Lärarna har svårt att upptäcka och tillgodose elevernas stödbehov när matematikundervisningen ges på distans

Det är tydligt att matematik varit ett särskilt svårt ämne under perioder med fjärr- och distansundervisning för såväl grundskole- som gymnasieelever oavsett inriktning. Elever beskriver bland annat att de i matematik är mer beroende av lärarens

---

49 Skolinspektionen (2021b), s. 19; Skolinspektionen (2021d), s. 27.

50 Skolinspektionen (2021h).

51 Skolinspektionen (2021d), s. 22–23.

52 Skolinspektionen (2021a), s. 24.

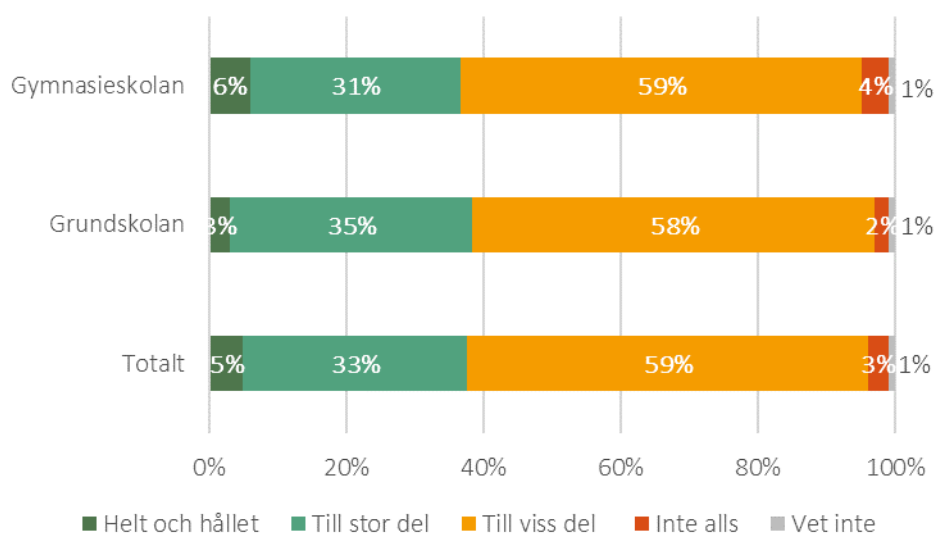
53 Frågan "Tycker du att dina lärare uppmärksammar när du behöver hjälp när undervisningen är/var på distans?" ställdes inom ramen för Skolinspektionen (2021d), s. 24.

hjälp än i andra ämnen eftersom det är svårt att lösa uppgifter på egen hand och att det inte är lika lätt som i andra ämnen att själv leta upp svar eller vägledning. Samtidigt upplever eleverna att det är svårt både att be om hjälp och att förstå lärarnas förklaringar när matematikundervisningen sker på distans. Även om många elever uppfattar att lärarna bemödar sig om att de ska hänga med i undervisningen, och uppmanar dem att fråga om de inte förstår, är det inte alltid eleverna i stunden kommer på vilka frågor de behöver ställa eller ens har ord för att formulera dem. I matematikundervisning som sker på distans blir det faktum att det är svårt för läraren att se om en elev kört fast en påtagligt försvårande omständighet som gör att undervisningen inte alltid når fram.⁵⁴

Ibland prioriteras stöd framför att ge eleverna ytterligare utmaningar

På flera av de granskade grund- och gymnasieskolorna framgår att rektor och lärare under perioden med fjärr- och distansundervisning ansett sig tvungna att göra prioriteringar som bland annat inneburit att elevers behov av stöd, mer eller mindre uttalat, givits företräde framför behovet av stimulans. I vissa fall framgår exempelvis att stöd för att elever ska klara gränsen för godkänt har prioriterats. Skolinspektionen har återkommande sett tecken på att elever som ligger långt framme i sin kunskapsutveckling inte alltid fått de utmaningar de behövt, vilket innebär att de kanske inte når lika långt som de annars skulle gjort.⁵⁵ Endast fyra av tio lärare uppger att de helt och hållet eller till stor del kan möta elevernas behov av stimulans vid fjärr- och distansundervisning.

Diagram 6. Lärares svar på frågan: *I vilken utsträckning upplever du att du kunnat möta elevernas behov av stimulans när undervisningen bedrivits på distans* (n grundskolan: 127, n gymnasieskolan: 161).⁵⁶

54 Skolinspektionen (2021b), s. 20; Skolinspektionen (2021d), s. 19–20.

55 Skolinspektionen (2021d), s. 23.

56 Frågan ställdes till lärarna i Skolinspektionen (2021h). När procentsiffrorna inte summerar till 100 beror det på avrundningar.

Även elever som ligger långt fram i sin kunskapsutveckling anser sig påverkas negativt av att undervisningen ges på distans då den inte ger dem tillräckliga utmaningar. Exempelvis beskriver elever att de får uppgifter som visserligen kan vara många till antalet men som har låg komplexitet. Det framkommer också att eleverna inte alltid får möjlighet att visa sina kunskaper när de är på en hög nivå. Upplevelsen av att inte ges möjlighet att nå sina mål eller att inte få med sig de kunskaper som krävs för ett högre betyg skapar stress hos vissa elever.⁵⁷

Lärare beskriver bland annat att det är svårt att ge eleverna det där "lilla extra" mervärdet i undervisningen när den sker på distans och det kan vara svårt att skapa intresse för ämnet och göra lärandet lustfyllt. Lärare beskriver också att det arbete läraren normalt gör för att elever ska höja sig har varit svårare att få till vid distansundervisningen, exempelvis att ge eleverna "en extra knuff" för att få dem att höja sin prestation lite till. De upplever att det varit svårt att motivera elever som skulle kunna få ett högre betyg att faktiskt satsa på det. De beskriver vidare att det ofta fungerat väl för elever som "vill" och "har drivet", medan elever som "lär sig av bara av farten" vid närundervisning går miste om den gynnsamma klassrumseffekten när undervisningen sker på distans.⁵⁸

Skolinspektionen vill understryka att det är många elever, både på grund- och gymnasieskolor samt på komvux, som givit uttryck för att deras lärare gjort stora ansträngningar för att underlätta för dem i den extraordinära situation som fjärr- och distansundervisningen inneburit. Ofta nämns att lärarna varit lyhörda, gått långt för att göra sig tillgängliga och för att hitta flexibla lösningar för att kunna ge dem anpassat stöd.

Elevernas fokus och motivation påverkas negativt vid undervisning på distans

I skolan står arbetsuppgiften i fokus medan annat lockar i hemmet

Distansinspektionerna visar att skolan som fysisk plats har betydelse för elevernas fokus och motivation. Att befinna sig i ett sammanhang där arbetsuppgifterna står i centrum gör att eleverna får mer gjort. Skolan uppfattas som en arbetsplats där eleverna förväntas arbeta. Av elevernas beskrivningar framgår att både lärarnas och klasskamraternas närvaro bidrar till att motivera, sporra och inspirera till ansträngning. I hemmet finns det däremot många distraktioner. I stället för att fokusera på uppgiften är det lätt att göra annat. I vissa fall är elevernas hem direkt olämpliga som

---

57 Skolinspektionen (2021a), s. 37; Skolinspektionen (2021b), s. 25; Skolinspektionen (2021d), s. 33.

58 Skolinspektionen (2021h).

studiemiljö exempelvis på grund av trångboddhet eller på grund av förekomst av missbruk eller psykisk ohälsa.

Bristande studiemotivation framträder som en av de allra tydligaste konsekvenserna av fjärr- och distansundervisningen och många elever upplever att de till följd av situationen lärt sig mindre.⁵⁹ Även om Skolinspektionen sett indikationer på att äldre elever hanterar fjärr- och distansundervisning bättre än yngre,⁶⁰ är det ett genomgående resultat att elever generellt sett haft svårare att bibehålla engagemang och fokus vid undervisning på distans.

För vissa elever har undervisning på distans dock fungerat väl. Det handlar ofta om elever som har det svårt med social interaktion. För dem kan fjärr- och distansundervisningen skapa bättre förutsättningar för närvaro, delaktighet och lärande.⁶¹ Även för elever med god studieteknik och med förmåga att ta ansvar för sina studier, samt med goda förutsättningar för studier i det egna hemmet, har perioder med undervisning på distans ibland inneburit bättre möjlighet till fokus och koncentration.⁶²

Distanslektionerna innehåller ofta lite variation och upplevs ibland av eleverna som enformiga och torftiga

Distanslektionerna innehåller ofta relativt lite variation i undervisningsupplägg och lektionerna består ofta av enklare och individuella uppgifter. Skolinspektionens lektionsobservationer visar att de flesta digitala lektionerna följer ett givet mönster: introduktion av lektionen, lärarledd genomgång av ämnesinnehållet, instruktion till individuell uppgift, följt av att eleverna arbetar enskilt med anvisad uppgift samt en avslutande återsamling i helklass. Genomförandet av andra typer av uppgifter, gruppdiskussioner och mer komplexa innehåll sparas ofta till närundervisningstillfällena.⁶³ Även om gemensamma strukturer för lektionerna generellt sett är positivt genom att de skapar tydlighet och förutsägbarhet för eleverna får lektionerna inte bli enahanda. Undervisningen behöver också innehålla variation och växling mellan olika typer av arbetsuppgifter och mellan olika sätt att arbeta för att ge bättre förutsättningar att möta elevers behov och bibehålla deras intresse.

59 Skolinspektionen (2021a), s. 24, 37; Skolinspektionen (2021b), s. 20; Skolinspektionen (2021d), s. 30, 50; Skolinspektionen (2021f), s. 42–43.

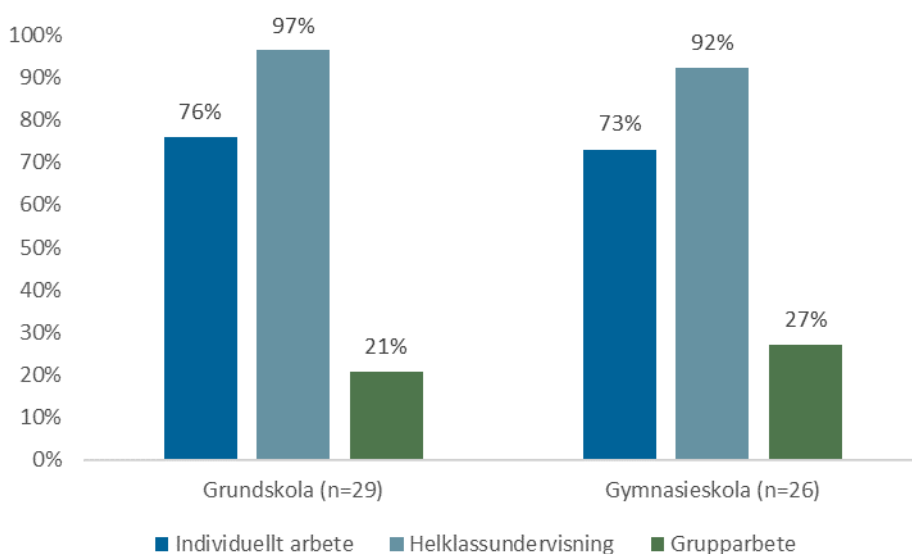
60 En tredjedel av eleverna i år 3 på gymnasiet tycker oftast att de lär sig lika mycket på lektioner som ges på distans, jämfört med en femtedel bland eleverna i år 1, Skolinspektionen (2021d), s. 21.

61 Skolinspektionen (2021d), s. 25; Skolinspektionen (2021h).

62 Skolinspektionen (2021b), s. 21; Skolinspektionen (2021h).

63 Skolinspektionen (2021c), s. 15.

Diagram 7. Lektionsobservationer: Förekomst av arbetsformer på observerade lektioner.⁶⁴

Förekomsten av olika arbetsformer under lektionerna uppvisar liknande mönster för grundskolan och gymnasieskolan. Nästan alla observerade lektioner innehöll helklassundervisning och drygt 70 procent innehöll individuellt arbete. Grupparbete var något vanligare i de observerade lektionerna på gymnasieskolan, men färre än 30 procent av lektionerna innehöll detta.

Lektioner som genomförs på distans består i första hand av teori medan de praktiska delarna hanteras när eleverna är på plats i skolan. Ibland beror detta på att det inte är praktiskt möjligt att göra på något annat sätt och ibland på att det upplevs som för svårt. När eleverna inte ges möjlighet till växling mellan teori och praktik kan det bli svårare för dem att förstå och inlärningen kan hämmas. Ibland upplever eleverna att teoridelarna som de läser hemifrån inte kopplas ihop med den undervisning som sker i skolan.⁶⁵ Den här uppdelningen gör dessutom att eleverna ibland upplever distanslektionerna som enformiga och lite torftiga, vilket i sin tur kan minska elevernas koncentration och motivation.⁶⁶

Tillgången till en god digital undervisningsmiljö och verktyg för undervisning på distans varierar

Distansinspektionerna visar att den digitala undervisningsmiljön ibland försvårar lärandet. Det är inte helt ovanligt att ”teknikstrul” påverkar elevens möjlighet att ta del av undervisningen. Bland eleverna på gymnasiet uppger fler än var tionde elev att

⁶⁴ Ibid, s. 15.

⁶⁵ Skolinspektionen (2021b), s. 15; Skolinspektionen (2021d), s. 19.

⁶⁶ Skolinspektionen (2021b), s. 15.

hen sällan eller aldrig kan följa undervisningen på distans utan teknikstrul.⁶⁷ Distansinspektionerna visar att problem av teknisk karaktär kan vara en tidstjuv som stjälar undervisningstid, komplicerar kommunikation och försvårar elevernas skolarbete.⁶⁸ Svaren skiljer sig inte nämnvärt mellan olika programtyper. Detta är också problem som eleverna i grundskolan har upplevt under perioder med undervisning på distans.⁶⁹

Elevernas grundläggande förutsättningar för att ta del av undervisning på distans varierar också. Det förekommer att elever saknar adekvat teknisk utrustning och tillräckligt kunnande för att använda den. Detta är särskilt påfallande hos elever som går på sfi, komvux på grundläggande nivå⁷⁰ eller på språkintrödnings⁷¹. Otillräckliga förutsättningar för fjärr- och distansundervisning på grund av dålig uppkoppling i hemmet förekommer också bland elever som bor i glesbygd.⁷²

Skolornas tillgång till teknik och kompetens varierar och påverkar undervisningens kvalitet

Situationen med covid-19-pandemin har inneburit en fortbildningsresa för de lärare och skolor som behövt ställa om till undervisning på distans. Även om det är långt kvar tills kvaliteten kan sägas motsvara närundervisning har många lärare efter hand utvecklat förmågan att hantera digitala verktyg och gjort anpassningar till den digitala undervisningsmiljön.⁷³ Av lärarnas svar framgår att grundskollärare oftare än gymnasielärare uppger att tekniken – att få tekniken att fungera, att hitta olika digitala verktyg och kanaler och att bli mer digital i undervisningen – varit en stor utmaning. Gymnasielärarna har haft mer tid på sig att komma över tekniktröskeln och öva.⁷⁴

Lärarnas tillgång till adekvata tekniska lösningar och kompetens för att använda dem varierar dock stort både mellan och inom skolor. För eleverna innebär detta en risk för olikvärdig tillgång till god undervisning. Distansinspektionerna visar tydligt att de skolor som ligger långt fram i användandet av tekniken lyckas bättre med genomförandet av fjärr- och distansundervisning.

---

67 Skolinspektionen (2021d), s. 47. Frågan löd: *Tycker du att du kan följa med i undervisningen på distans utan att påverkas av tekniska problem?* (n = 399).

68 Ibid, s. 47.

69 Skolinspektionen (2021b), s. 21.

70 Fråga till eleverna: *I vilken uträkning skulle du skatta att du har tillgång till tekniska lösningar så att du kan ta del av undervisningen när den sker på distans?* Nästan en sjättedel uppger att de inte alls eller i ganska eller mycket liten utsträckning har tekniska lösningar så att de kan ta del av undervisningen.

Skolinspektionen (2021a), s. 20–21.

71 Skolinspektionen (2021f), s. 21.

72 Skolinspektionen (2021h).

73 Skolinspektionen (2021c), s. 25; Skolinspektionen (2021d), s. 48.

74 Fråga till grund- och gymnasielärarna: *Vilka har varit de tre största utmaningarna för dig som lärare när undervisning bedrivits på distans?* i Skolinspektionen (2021h).

Tillgång till fungerande tekniska hjälpmedel är en förutsättning för undervisning på distans men inte hela lösningen. Såväl grund- som gymnasielärare uppger att en av de allra största utmaningarna vid undervisning på distans handlar om att anpassa undervisningen till den nya undervisningsmiljön. Lärare beskriver bland annat utmaningar med att hitta sätt att variera undervisningen, att anpassa material till ”skärmundervisning”, att hitta fungerande pedagogiska verktyg och att skapa en intressant lärandesituation som engagerar eleverna.⁷⁵ Det fysiska avståndet har förändrat förutsättningarna för interaktion och många lärare upplever att detta gjort det svårare att förmedla kunskaper och att fånga upp och agera efter elevernas signaler.

Distansinspektionerna visar att en flitig och strategisk användning av digitala verktyg gynnar flera delar av undervisningen: lektionerna blir mer engagerande, eleverna mer aktiva och interaktion mellan elever liksom mellan lärare och elever möjliggörs.

Ett vanligt sätt att möjliggöra interaktion – samarbeten och social gemenskap – är att använda digitala grupprum. I grupprummen får eleverna bland annat öva på dialoger, arbeta med gruppuppgifter eller genomföra kamratbedömningar.⁷⁶ Digitala lösningar ger även möjlighet att tillgängliggöra material och planeringar för eleverna och skapa en enhetlig plattform att arbeta i. De intervjuer som genomfördes tidigt under våren visade att alltför många skolor fortfarande var i början på sin utvecklingsresa gällande användning av digitala verktyg.⁷⁷ Tillgången till lämpligt digitalt undervisningsmaterial har enligt vissa lärare varit en begränsning vid undervisning på distans. Det finns enligt lärarna både olika mycket och olika bra material beroende på ämne.

Även elever har fått möjlighet att utveckla sina digitala kunskaper. Det framgår i viss mån av den fördjupade granskningen av språkintröduktion,⁷⁸ men kanske allra tydligast i granskningen av fjärr- och distansundervisningen vid kommunal vuxenutbildning. I flera intervjuer framhåller komvuxeleverna att situationen gjort att de har utvecklat sin tekniska kompetens, hur de hanterar en dator – att koppla upp sig och presentera samt att skriva snabbare.⁷⁹ Såväl eleverna som rektorerna på komvux ser också att det finns positiva konsekvenser av undervisning på distans. Bland annat framhålls att möjligheten att skraddarsy utbildningar på individbasis och ge eleverna en mer flexibel studietakt har ökat. För elever som går en yrkesutbildning har situationen inneburit större möjlighet att kombinera studier med arbete.⁸⁰

---

75 Ibid.

76 Skolinspektionen (2021c), s. 30.

77 Skolinspektionen (2021a), s. 20–21; Skolinspektionen (2021c), s. 30; Skolinspektionen (2021d), s. 47–48.

78 Skolinspektionen (2021f), s. 44.

79 Skolinspektionen (2021a), s. 28.

80 Ibid, s. 14–15.

Mindre färdighetsträning och sämre möjlighet till träning i autentiska situationer ger sämre lärande

Minskad möjlighet att växla mellan teori och praktik försämrar undervisning och inläring

Av förklarliga skäl har fjärr- och distansundervisningen fokuserat mer på teori än på praktik. Detta har påverkat många ämnen, inte bara de rent praktiska utan även ämnen som innehåller både praktiska och teoretiska moment. Exempelvis har det varit en utmaning att genomföra laborationer i naturorienterande ämnen, vissa övningar inom ämnet idrott och hälsa och matlagning inom hem- och konsumentkunskap. Situationen har gjort det svårt för läraren att på ett naturligt sätt växla mellan det praktiska och det teoretiska. Ofta har lösningen varit att genomföra teoretiska delar på distans och spara laborationer och praktisk övning till nästa närundervisningstillfälle. Tillvägagångssättet har påverkat både lärarnas förutsättningar att lära ut och elevernas förutsättningar att lära. Även om utmaningen kanske varit mest uttalad vid gymnasieskolornas yrkesprogram, finns motsvarande problematik även i teoretiska ämnen. Att få möjlighet att pröva och göra själv, till exempel i laborationer, underlättar förståelsen för hur saker hänger ihop. På samma sätt ger exempelvis studiebesök möjlighet att "se hur det ser ut i verkligheten" och kan underlätta inläring av teoretiska förklaringar och svåra begrepp.⁸¹ Intervjuer med lärare på estetiska program visar att undervisning på distans inte fungerar alls för kurser där elever ska samspela och öva på publikkontakt.

Att öva i autentiska situationer är mer utvecklande för eleverna

I många fall har det krävts en stor ansträngning från skolornas sida för att alls lyckas genomföra praktisk arbetslivsorientering (prao) och arbetsplatsförlagt lärande (apl). Rektorer för såväl grund- och gymnasieskolor som för komvux kan dock ofta beskriva hur de med hjälp av kreativitet och planering hittat lösningar som gjort situationen hanterbar även om det förekommer att kurser behövt skjutas fram till senare. Rektorerna kan konstatera att det funnits stora skillnader mellan olika branscher när de gäller möjligheten att ta emot elever givet smittläget. Det förekommer också att apl-perioder behövt flyttas på grund av att eleverna ingår i en riskgrupp eller på grund av elevers oro för smitta.⁸²

Att låta elever göra sin apl på skolan är en lösning som återkommer i flera intervjuer med rektorer för gymnasieskolor. Rektorerna beskriver det som ett alternativt sätt att ge eleverna möjlighet att lära sig de praktiska kursmoment som de annars skulle ha lärt sig ute på en arbetsplats.⁸³ Exempelvis har elever som utbildar sig till buss-

81 Skolinspektionen (2021b), s. 15; Skolinspektionen (2021d), s. 19.

82 Skolinspektionen (2021a), s. 30; Skolinspektionen (2021b), s. 13; Skolinspektionen (2021d), s. 18.

83 Skolinspektionen (2021d), s. 18.

förare fått träna på kundbemötande och hur de presenterar en resa för sina passagerare i rollspel på skolan.⁸⁴ Ett återkommande sätt att lösa praktiska moment är också att skolan skickar hem material till eleverna, exempelvis en matkasse eller frisör- eller sminkdockor, så att de kan träna hemifrån.⁸⁵ Även om det är positivt att skolorna i de flesta fall lyckats lösa situationen har kvaliteten i genomförandet många gånger påverkats negativt. Vissa färdigheter behöver nötas in genom mängdträning samt med stöd och kontinuerlig återkoppling.

Sämre möjlighet till språkutveckling vid undervisning på distans då lärsituationen ofta ger lite övning i att tala det nya språket

Språkinlärningen har också försvårats avsevärt vid undervisning på distans – i synnerhet för elever som ska lära sig ett helt nytt språk. Språkinlärningen är konstant och att vistas i miljöer som ger rika möjligheter att tala och höra det nya språket är centralt. I den fysiska skolmiljön ges sådana möjligheter såväl på lektionerna som i pauserna mellan dem. Dessa naturliga tillfällen till övning uppstår inte av sig självt vid undervisning på distans. Det finns dock goda exempel där verksamheterna arbetat aktivt för att ge eleverna bättre möjlighet till övning, exempelvis genom att införa digitala språkcaféer eller genom att skapa virtuella studierum.⁸⁶ Både av granskningen av komvux och av granskningen av språkin introduktion framgår dock att elevernas muntliga språkutveckling (att tala svenska) har påverkats negativt av situationen.⁸⁷

Att språkutvecklingen fått stå tillbaka riskerar att få konsekvenser för elevernas fortsatta studier och för deras möjligheter att etablera sig på arbetsmarknaden.⁸⁸ Bland annat vid intervjuer med elever på komvux uttrycks frustration och stress kopplat till situationen. Eleverna är oroliga för att de inte ska kunna tillgodogöra sig alla kunskaper som behövs för att de sedan ska kunna få ett arbete.⁸⁹

Ett nedtonat arbete med värdegrundsrelaterade frågor

Svårt att arbeta på distans med frågor som relaterar till värdegrund

Distansinspektionerna visar att lärare och rektorer ofta upplever att fjärr- och distansundervisningen har gjort det mer utmanande att arbeta med frågor som relaterar till värdegrund och de läroplansövergripande målen: att främja demokrati, solidaritet och jämställdhet. Det som tycks ha fungerat bäst är det arbete som lärare

---

84 Skolinspektionen (2021a), s. 30.

85 Skolinspektionen (2021a), s. 28; Skolinspektionen (2021b), s. 13; Skolinspektionen (2021d), s. 18–19.

86 Skolinspektionen (2021a), s. 16.

87 Skolinspektionen (2021a), s. 39; Skolinspektionen (2021f), s. 31–32.

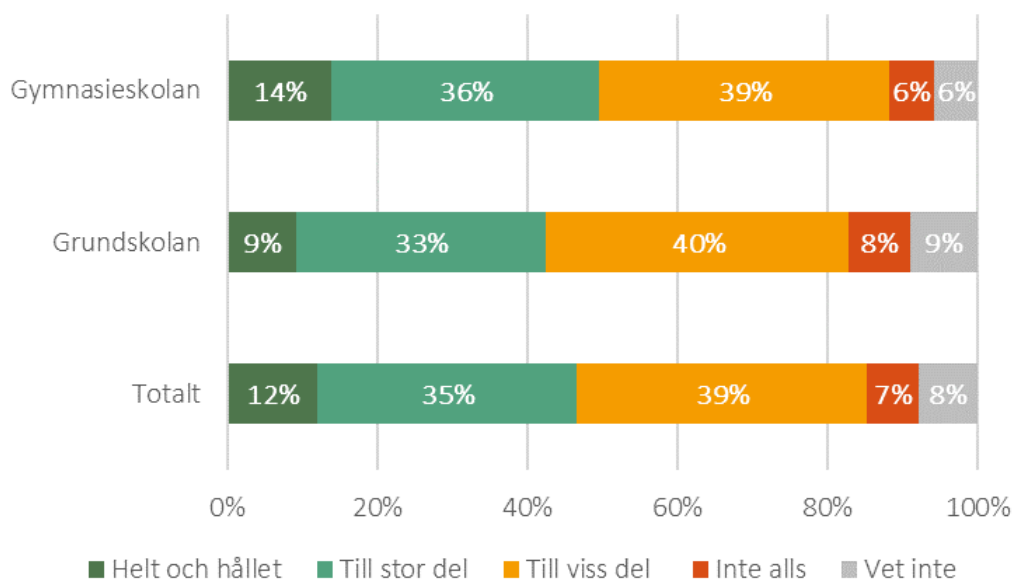
88 Skolinspektionen (2021f), s. 54.

89 Skolinspektionen (2021a), s. 37.

integrerar i sina respektive kurser eller ämnen, liksom delar kopplade till mentorskapet. Skolövergripande arbeten och större planerade temadagar eller aktiviteter där flera årskurser är inblandade (som fadderaktiviteter eller elevråd) har på grund av risk för smittspridning varit svårare att genomföra. Planerade studiebesök har ofta behövt ställas in och möjligheten att ta emot externa gäster har också försvårats. Det är också tydligt att många lärare upplever att det informella värdegrundsarbetet försvårats. Sådana samtal uppstår enligt lärarna inte på samma sätt och är dessutom svårare att föra på distans. Många lärare upplever också att det under perioder av undervisning på distans varit svårare att fånga upp om elever inte bemöter varandra respektfullt eller om relationerna inte fungerar mellan enskilda elever, eller mellan olika elevgrupper.

Nära hälften av grund- och gymnasielärarna uppger att eleverna till viss del eller inte alls har fått arbeta med värdegrundsuppdraget i samma omfattning som normalt när undervisningen bedrivits på distans.

Diagram 8. Lärares svar på frågan: *I vilken utsträckning har eleverna i samma omfattning som normalt sett fått arbeta med värdegrundsuppdraget när undervisningen bedrivits på distans?* (n grundskolan: 129, n gymnasieskolan: 163).⁹⁰

Det digitala diskussionsklimatet i sig tycks ha utgjort en försvårande omständighet för arbetet med värdegrundsfrågor. Många lärare vittnar om att det varit svårt att engagera eleverna och få igång samtal när det sker på distans. På distans skapas inte samma känsla, utan det blir mer som en "talrunda" beskriver en lärare. Hen menar vidare att de samtal som förs på distans inte ger lika bra träning i att reflektera tillsammans och att dela på talutrymmet. Lärarna beskriver också att det kan vara svårt att läsa

⁹⁰ Frågan ställdes till lärarna i Skolinspektionen (2021h). När procenttalen inte summerar till 100 beror det på avrundningar.

av eleverna digitalt och se hur diskussionen ”landar”. De upplever att det är svårare att veta om eleverna tar till sig diskussionen när de sitter bakom en skärm.⁹¹ Flera rektorer för grundskolor berättar att värdegrundsarbetet också blivit lidande under perioden genom att lärarna blivit mer försiktiga vid sina val av diskussionsämnen.⁹²

Kränkningar på nätet har blivit något mer synliga då lärare och elever träffas mer i den digitala miljön

Skolinspektionen har tidigare sett att det kan vara svårt att upptäcka och utreda kränkningar som sker på nätet, en arena där eleverna vistas ”utom räckhåll” för lärarnas direkta insyn.⁹³ Skolan har ett ansvar att arbeta förebyggande mot kränkningar som sker på nätet när kränkningarna har samband med skolans verksamhet. I det ingår även att skapa en trygg miljö på digitala lektioner.

På ett mindre antal grund- och gymnasieskolor uppger elever att det förekommer elaka kommentarer eller risk för kränkande behandling vid undervisning på distans. Bland annat känner sig eleverna inte trygga med att det som sägs i det digitala klassrummet stannar där utan oroar sig för att andra elever ska filma dem och publicera i sociala medier. Det gör ibland att elever avstår från att ställa frågor eller be om hjälp. På några skolor beskriver även lärarna att det har varit en utmaning att få eleverna att ha på kameran och att skapa trygghet kring det i gruppen.⁹⁴

Generellt vittnar dock både lärare och rektorer om att antalet anmälningar och fysiska konflikter snarare minskat än ökat under perioden, vilket ofta förklaras av att elever och lärare inte har träffats på samma sätt som vanligt. Dock framgår det också att många tror att konflikter kan ha flyttat ut på nätet där de inte är lika synliga. I den digitala miljön finns många kontaktytor som skolan behöver ha beredskap att hantera.

Värdegrundsdiskussioner som förts under perioden har i större utsträckning än tidigare varit relaterade till det som händer på nätet och nätetik. Detta gäller både planerade och spontant uppkomna diskussioner, till exempel då olämpliga kommentarer skrivs i chattfältet, då elever tagit en skärmdump av det digitala klassrummet och delat på nätet eller haft en bakgrundsbild som kan uppfattas som kränkande. Det finns också exempel på att skolor gjort satsningar på teman som kan vara särskilt aktuella då lärare och elever i första hand möts digitalt. En skola bjöd till exempel in en föreläsare som pratade om kränkningar på nätet och juridiska frågor. På en annan skola har elevhälsan haft en temavecka om näthat.⁹⁵

---

91 Skolinspektionen (2021b), s. 13; Skolinspektionen (2021h).

92 Skolinspektionen (2021b), s. 13.

93 Skolinspektionen (2016). *Skolors arbete mot trakasserier och kränkande behandling på nätet*. Granskningsrapport. Dnr. 2015:6584.

94 Skolinspektionen (2021b), s. 6; Skolinspektionen (2021h).

95 Skolinspektionen (2021h).

Viktig att återuppta ett pausat eller nedtonat värdegrundsarbete

En iakttagelse som Skolinspektionen gjort är att skolorna ibland medvetet har pausat det planerade arbetet med värdegrundsuppdraget. Detta har dels varit på grund av att det upplevts som svårt att genomföra exempelvis temadagar och gemensamma schemabrytande aktiviteter, dels för att kunskapsuppdraget har prioriterats. Flera lärare och rektorer beskriver att värdegrundsdiskussionerna ”sparats” till dess att eleverna är på plats i skolan för närundervisning.⁹⁶ Distansinspektionerna visar också att lärarnas relationer till eleverna och elevernas relationer till varandra är sårbara, och att de påverkas negativt av att undervisningen bedrivs på distans. Ju längre tid som går där eleverna inte träffas i närundervisning, desto mer påverkas deras samspel vilket kan leda till en tillbakagång och osäkerhet inför varandra.⁹⁷ På några skolor beskriver lärarna att de framöver kommer att behöva arbeta mer med grupp-psykologi och gruppdynamik med elever som haft mycket undervisning på distans, bland annat därför att alla elever inte hittat sina roller i det sociala sammanhang som skolan utgör.⁹⁸

Ett nedprioriterat värdegrundsarbete kan ge långsiktiga konsekvenser för både elevernas lärande och skolans långsiktiga och övergripande arbete med att främja demokrati, solidaritet och jämställdhet. Ett öppet och tillåtande klassrumsklimat är i sig en förutsättning för elevers lärande och utveckling.

Svårt att väga upp fjärr- och distansundervisningens konsekvenser

Undervisning på distans har i många fall inneburit sämre förutsättningar för elevernas kunskapsutveckling. Lärarna och rektorerna är medvetna om och oroliga för detta, och har försökt mildra eller väga upp de nackdelar som undervisningen på distans under perioden ofta inneburit. Ett strategiskt användande av närundervisning och olika stödinsatser för elever som har uppmärksammats komma efter i sitt lärande är tillvägagångssätt som skolor har använt för att hantera de negativa konsekvenserna. Skolinspektionen har sett att många lärare har tagit stort ansvar för att själva eller inom arbets- eller ämneslaget följa elevernas lärande och utveckla sin undervisning på distans. Det har varit mer ovanligt att uppföljning och utveckling skett skolövergripande under en gemensam ledning.⁹⁹

96 Skolinspektionen (2021h).

97 Skolinspektionen (2021c), s. 19.

98 Skolinspektionen (2021h).

99 Skolinspektionen (2021a), s. 39; Skolinspektionen (2021b), s. 36–37; Skolinspektionen (2021d), s. 6–7, 30–31, 52; Skolinspektionen (2021f), s. 55.

Närundervisning har använts för att mildra negativa konsekvenser för elever som uppmärksammats som sårbara eller särskilt drabbade

Möjligheten att låta elever komma till skolan för närundervisning är en åtgärd som skolor ofta använt. Åtgärden har använts för att förbättra förutsättningarna för särskilt sårbara elevgrupper, i enlighet med Folkhälsomyndighetens rekommendationer.¹⁰⁰

Många grund- och gymnasierectorer framhåller att möjligheten att erbjuda elever i behov av det närundervisning varit central för att eleverna ska nå målen. Elever vid gymnasieskolans introduktionsprogram har ofta helt undantagits från fjärr- och distansundervisning.¹⁰¹ Även vid dessa program har det dock förekommit att eleverna getts fjärr- och distansundervisning exempelvis på grund av lokala smittutbrott, lärare i riskgrupp eller skollokals beskaffenhet. Rectorer och lärare vid språkintruktionsprogram som haft fjärr- och distansundervisning tror att detta kommer att påverka elevernas resultat negativt.¹⁰²

Skolornas syn på vilka elever som kan ses som särskilt sårbara vid undervisning på distans har varit generös, beskriver rectorer i samtliga skolformer. Elever som har mindre gynnsamma studieförhållanden i hemmet, såsom trångboddhet eller bristande tekniska förutsättningar, och elever som halkat efter i skolarbetet har ofta fått komma till skolan för närundervisning.¹⁰³ Det förekommer också att elever med hög frånvaro och låg motivation erbjuds att komma till skolan och träffa sina lärare som ett sätt att motivera dem tillbaka till verksamheten.¹⁰⁴ Även inom komvux har många av verksamheterna erbjudit elever som signalerat eller bedömts vara i behov av mycket stöd möjlighet att komma till skolans lokaler, trots att komvux inte omfattats av Folkhälsomyndighetens rekommendation om särskilt sårbara elevgrupper. Det har ofta handlat om att elever med liten studievana och svaga språkkunskaper undervisats i verksamhetens lokaler. Elever på komvux yrkeskurser har också beretts plats i lokalerna i större utsträckning än elever på andra kurser.¹⁰⁵

För de elever som givits möjligheten till närundervisning istället för distansundervisning beskriver lärare och rectorer att lärandesituationen underlättats. Den kan dock inte jämföras med en "vanlig" skoldag. Ibland har närundervisningen omfattat lärarstöd på plats, ibland har den bestått i att eleven fått tillträde till ett klassrum varifrån hen kunnat koppla upp sig och följa undervisningen.

Elever som går sista terminen i grundskolan eller gymnasieskolan har i vissa fall undantagits helt eller delvis från fjärr- och distansundervisning under delar av vår-

---

100 Folkhälsomyndigheten (2020).

101 Skolinspektionen (2021d), s. 14; Skolinspektionen (2021f), s. 59.

102 Skolinspektionen (2021f), s. 26–28.

103 Skolinspektionen (2021b), s. 22ff; Skolinspektionen (2021d), s. 13; Skolinspektionen (2021f), s. 4.

104 Skolinspektionen (2021b), s. 23.

105 Skolinspektionen (2021a), s. 12, se tabell 1.

terminen. Motiveringen har varit att skolan velat säkerställa att dessa elever skulle få möjlighet att genomföra alla undervisningsmoment på ett bra sätt inför slutbetyg respektive gymnasieexamen.¹⁰⁶ Detta har dock ofta inneburit att andra elever fått mer undervisning på distans och Skolinspektionen vill understryka att det framöver behöver finnas en plan för hur skolorna ska kompensera de elever som fått stå tillbaka. Detta gäller i synnerhet elever som gått år 1 och 2 på gymnasiet under perioden med undervisning på distans, eftersom de kunskaper och kursbetyg eleverna fick i år 1 och 2 har betydelse för deras vidare studier och kommande yrkesliv.¹⁰⁷

Växling mellan närundervisning och fjärr- och distansundervisning har använts för att väga upp negativa konsekvenser för alla elever

Utöver att använda närundervisning för särskilt sårbara elevgrupper, har många skolor nyttjat möjligheten att varva fjärr- och distansundervisning med närundervisning strategiskt för alla elever. Under vårterminen 2021 var det vanligt att eleverna i grund- och gymnasieskolan fick en kombination av fjärr-, distans- och närundervisning.¹⁰⁸ Även de granskade verksamheterna inom komvux har relativt ofta varvat undervisningssätten. Många rektorer och lärare nämner att de starkaste negativa konsekvenserna av fjärr- och distansundervisning uppstår när eleverna varit borta från skolan längre perioder i sträck.

Kvaliteten i närundervisningen har inte varit föremål för Skolinspektionens granskning men vissa viktiga iakttagelser har ändå gjorts. Närundervisning har ofta planerats för att kunna genomföra alla undervisningsmoment och kunskapsprövningar¹⁰⁹ samt för att ge eleverna tillfälle att träffa och interagera med lärarna och andra elever.¹¹⁰ Möjligheten att variera mellan närundervisning och fjärr- och distansundervisning för alla elever har alltså ofta utnyttjats strategiskt för att hantera begränsningar. Det växelvisa upplägget har också haft en baksida. Många moment skjuts fram tills dess att eleverna är närvarande i skolan så dessa perioder blir ofta intensiva – mycket ska hinnas med och de tenderar att bli examinationstunga perioder. Många närundervisningstillfällen har därmed inte alltid använts på det sätt som bäst gynnat elevernas lärande och kunskapsutveckling.¹¹¹

Kompensation har skett efter hand genom att elever erbjudits mer stöd och mer tid

Många lärare har gjort stora ansträngningar för att stödja eleverna och väga upp de nackdelar som fjärr- och distansundervisningen i många fall inneburit. De har tagit

¹⁰⁶ Skolinspektionen (2021b), s. 11–12; Skolinspektionen (2021d), s. 14; Skolinspektionen (2021h).

¹⁰⁷ Skolinspektionen (2021d), s. 14.

¹⁰⁸ Skolinspektionen (2021b), s. 11; Skolinspektionen (2021d), s. 13.

¹⁰⁹ Skolinspektionen (2021a), s. 15; Skolinspektionen (2021b), s. 15; Skolinspektionen (2021d), s. 13, 32.

¹¹⁰ Skolinspektionen (2021b), s. 23; Skolinspektionen (2021d), s. 13.

¹¹¹ Skolinspektionen (2021b), s. 15; Skolinspektionen (2021d), s. 34.

stort ansvar och till exempel gjort sig tillgängliga för eleverna och deras frågor via olika kanaler, även utanför ordinarie arbetstid.¹¹² På skolnivå har arbetet med att kompensera eleverna organiserats på flera sätt, både löpande under terminerna, genom lovskola och genom att vissa kurser har förlängts över terminsslut.¹¹³ Det handlar i första hand om att ge eleverna mer undervisningstid och om att erbjuda ytterligare lärarstöd. Ibland har elever erbjudits att komma in för undervisning på kvällar, helger eller studiedagar för att komplettera. Vissa skolor har haft kompletteringsdagar där schemat bryts för att eleverna ska få extra undervisning som till exempel muntliga övningar i utvalda kurser. När det gäller gymnasieelever förekommer att rektorerna nämner att skolan kommer att erbjuda ett större antal elever än vanligt möjlighet till omläsning av kurser och provning.¹¹⁴

Flera gymnasieskolor har särskilt uppmärksammat utmaningarna med den matematikundervisning som ges på distans och på olika sätt försökt kompensera eleverna. Förutom att göra schemaanpassningar, så att matematiklektionerna förlagts till elevernas närundervisningsdagar, har skolorna arbetat med att förinspela genomgångar så att elever som vill kan titta flera gånger. Det finns också exempel där eleverna erbjudits mer stöd och tid för matematikundervisning.¹¹⁵

Många huvudmän har också erbjudit lovskola, både under sport- eller påsklov och i direkt anslutning till vårterminens slut. Lovskolan har varit uppskattad bland elever, men det har ofta varit svårt att få alla elever som skulle behöva den att delta.¹¹⁶

Det förekommer också att rektorer beskriver att de fått anställa mer personal för att komma tillrätta med elevernas kunskapsbrister, exempelvis genom att utöka antalet elevassistenter.¹¹⁷ Även i distansinspektionen av komvux framgår att verksamheterna lagt mer resurser på exempelvis språkstödare och studiecoacher som kan hjälpa till med läxhjälp och studieteknik.¹¹⁸

Skolövergripande bild av hur fjärr- och distansundervisningen påverkat elevernas kunskapsutveckling saknas i många fall

Som tidigare nämnts upplever såväl elever som lärare och rektorer ofta att närundervisning ger mer än fjärr- och distansundervisning. För att veta hur mycket kunskaper eleverna förlorar vid undervisning på distans, vilken undervisning som behöver stärkas och var kompenserande insatser bör prioriteras behöver skolan ha en övergripande bild av elevernas kunskapsutveckling under perioden. Av grund- och gym-

---

112 Skolinspektionen (2021a), s. 17; Skolinspektionen (2021b), s. 34; Skolinspektionen (2021d), s. 43–44; Skolinspektionen (2021h).

113 Skolinspektionen (2021b), s. 16; Skolinspektionen (2021d), s. 30–31; Skolinspektionen (2021h).

114 Skolinspektionen (2021h).

115 Skolinspektionen (2021d), s. 19–20.

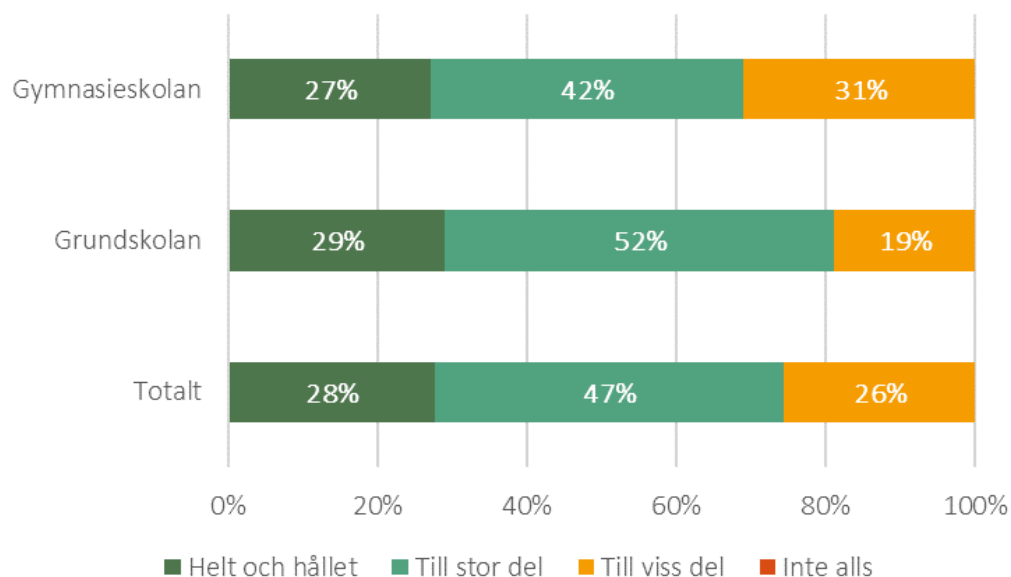
116 Skolinspektionen (2021). *Sommarlovskolor efter tre terminer med covid-19-pandemin*, s. 12.

117 Skolinspektionen (2021h).

118 Skolinspektionen (2021a), s. 16–17.

nasirektorernas enkätsvar framgår dock att en fjärdedel uppger att skolan endast till viss del tagit reda på hur elevernas kunskapsutveckling påverkats av situationen.

Diagram 9. Rektors svar på frågan: *I vilken utsträckning har skolan tagit reda på hur elevernas kunskapsutveckling påverkats av att undervisningen bedrivits på distans?* (n grundskolan: 21, n gymnasieskolan: 26).¹¹⁹

Enskilda lärare har under fjärr- och distansundervisningen haft en avgörande roll i arbetet med att följa upp elevernas lärande och uppmärksamma eventuella stödbehov.¹²⁰ Såväl rektorer som lärare uppger i intervjuer att de känner en viss oro för att elever inte uppmärksammas och fått det stöd som de behövt, samt en osäkerhet kring vilka elever som kompenserande insatser och stöd ska riktas mot framöver. Det saknas en helhetsbild av de behov som finns på skolan. I distansinspektionerna finns också exempel på rektorer och huvudmän som tydligt prioriterat att skapa sig en bild av elevernas upplevelse av fjärr- och distansundervisningen och som löpande kartlagt vilka konsekvenser distansundervisningen haft för elevernas kunskapsutveckling. Förutom att lärarna fått utrymme tidsmässigt att följa upp elevernas kunskaper med till exempel mer frekventa omdömesskrivningar eller mentorssamtal med fokus på lärande och hälsa, så har skolledningen kontinuerligt följt upp och givit återkoppling på lärarnas arbete.¹²¹

Lärarna är osäkra om det finns tillräckliga resurser och förutsättningar för att hjälpa eleverna ta igen kunskaper

Många lärare och rektorer är osäkra om det finns tillräckliga förutsättningar för att kunna kompensera elever att ta igen den kunskap som de inte fått med sig när

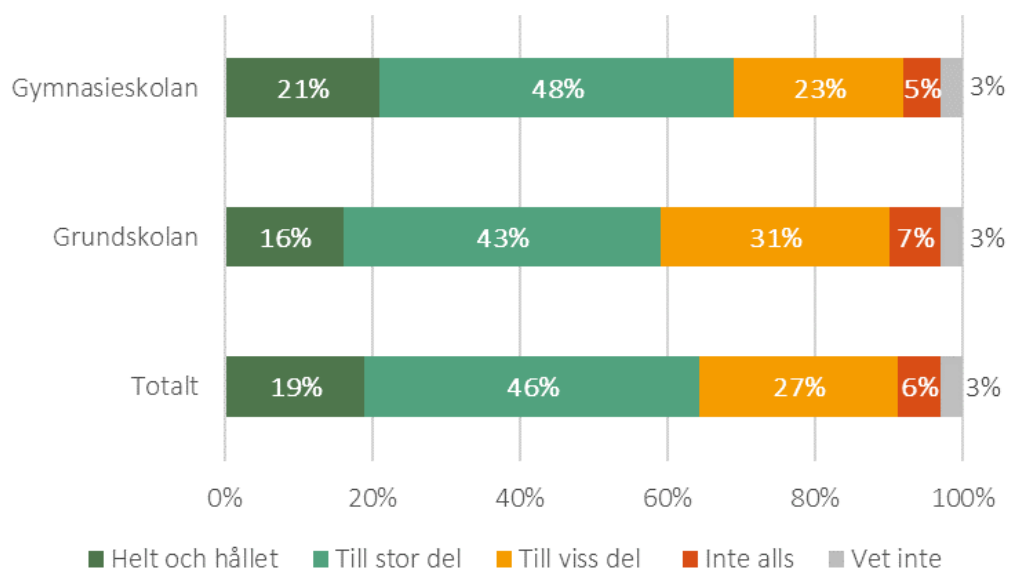
¹¹⁹ Frågan ställdes till rektorer inom ramen för distansinspektionen i Skolinspektionen (2021h). Att procentalen inte summerar till 100 beror på avrundningar.

¹²⁰ Skolinspektionen (2021a); Skolinspektionen (2021b); Skolinspektionen (2021d)

¹²¹ Skolinspektionen (2021h).

undervisningen bedrivits på distans. Några lärare nämner att det saknats tid för reflektion kring hur de ska arbeta vidare med elever som har presterat sämre eller som har haft undervisning på distans under en mycket lång period. I vissa fall nämns praktiska svårigheter med att tillgodose behoven för alla de elever som kan behöva förlängd studietid på gymnasiet, exempelvis tillgång till lokaler. Nästan fyra av tio grundskollärare och nästan tre av tio gymnasielärare upplever att det endast till viss del eller inte alls finns tillräckliga förutsättningar att kunna kompensera elever för kunskap som de inte fått med sig när undervisningen bedrivits på distans. Rektorerans svar ger även i den här frågan en mer positiv bild men inte ens hälften av dem uppger att sådana förutsättningar helt och hållet finns på den egna skolan.¹²²

Diagram 10. Lärares svar på frågan: *Upplever du att det finns tillräckliga förutsättningar/resurser på skolan för er lärare att hjälpa eleverna ta igen den kunskap de inte fått med sig när undervisningen bedrivits på distans?* (n grundskolan: 106, n gymnasieskolan: 145).¹²³

Undervisningen har utvecklats efter hand men ett skolövergripande arbete saknas ofta

Kvaliteten i fjärr- och distansundervisningen uppges av såväl rektorer och lärare som elever ha förbättrats allteftersom. Utvärdering och utveckling av fjärr- och distansundervisningen har ibland varit upp till den enskilda läraren eller de olika arbets- eller ämneslagen. Det är vanligt att lärare i intervjuer beskriver hur de eftersträvat att utvärdera sin undervisning och anpassa lektionsupplägg och arbetsuppgifter till

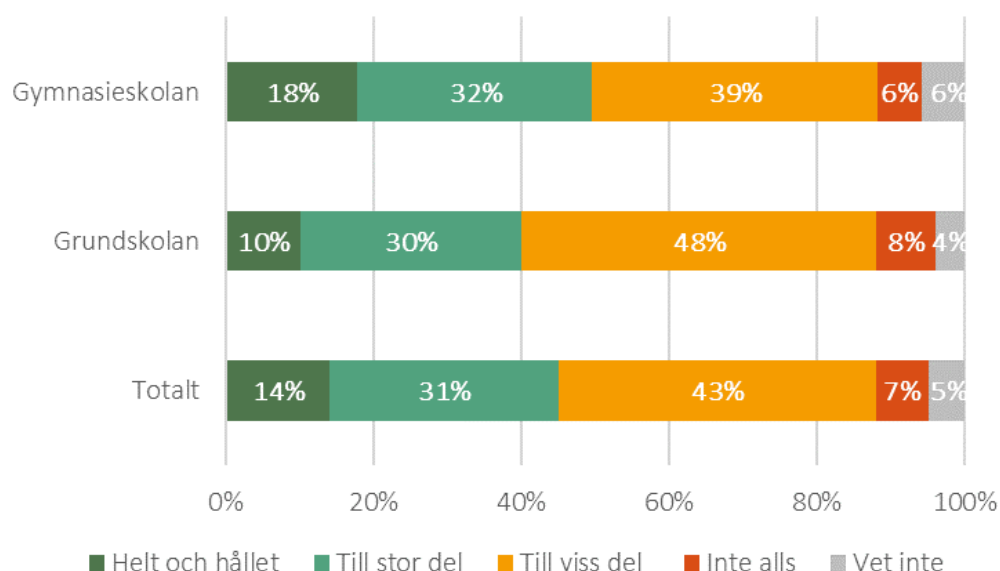
122 Fråga till rektorer: *I vilken utsträckning finns det tillräckliga förutsättningar/resurser på skolan för lärare att hjälpa eleverna ta igen den kunskap de inte fått med sig när undervisningen bedrivits på distans?* Svar från grundskolerektorer (n=21): Helt och hållet 35 %, Till stor del: 41 %. Svar från gymnasierektorer (n=26): Helt och hållet 42 %, Till stor del: 46 %.

123 Frågan besvarades av dem som svarat "Till stor del"/"Till viss del"/"Inte alls" på frågan: *I vilken utsträckning upplever du att dina elever har med sig samma kunskaper och färdigheter som normalt sett vid terminens slut/efter avslutad kurs?* i Skolinspektionen (2021h). Se diagram 3.

den digitala undervisningsformen. Erfarenheter och lärdomar som gjorts har mer eller mindre systematiskt delats i spontana diskussioner med kollegor eller inom ämnes- eller arbetslag.¹²⁴ De insatser som lärare har gjort för att anpassa undervisningen till de digitala lärmiljöerna tycks ha bidragit till att minska negativa konsekvenser av undervisning på distans för många elever, men det finns samtidigt en risk att kvaliteten i undervisningen blivit än mer personberoende under perioden med fjärr- och distansundervisning.

Ett systematiskt och skolövergripande arbete för att utvärdera fjärr- och distansundervisningen har inte funnits på alla skolor. Exempelvis upplever nära hälften av lärarna i gymnasieskolan och drygt hälften av lärarna i grundskolan att skolan endast till viss del, eller inte alls, systematiskt har utvärderat den undervisning som skett på distans.

Diagram 11. Lärares svar på frågan: *I vilken utsträckning upplever du att skolan systematiskt har utvärderat den undervisning som skett på distans?* (n grundskolan: 128, n gymnasieskolan: 163).¹²⁵

Det finns vissa skolor som gjort utvecklingen av fjärr- och distansundervisningen till ett gemensamt och skolövergripande arbete som gynnar all undervisning och i förlängningen alla elever. Med utgångspunkt i elevernas upplevelser har olika lärare eller ämneslag gjort justeringar, exempelvis tätare individuella avstämningar för att fånga in behov tidigt, ökad användning av digitala grupprum för att ge bättre möjlighet till interaktion och att avsätta mer lärartid till muntlig och skriftlig återkoppling

¹²⁴ Skolinspektionen (2021b), s. 25–26; Skolinspektionen (2021d), s. 42 ff., 52; Skolinspektionen (2021f), s. 22; Skolinspektionen (2021h);

¹²⁵ Frågan ställdes till lärarna i Skolinspektionen (2021h). Att procenttalen inte summerar till 100 beror på avrundningar.

på elevarbeten. Arbetssätt och strategier delas på skolnivå, exempelvis genom att rektor leder veckovisa träffar där lärare och andra viktiga resurser finns representerade. Ett sådant systematiskt och gemensamt arbete minskar risken för att undervisningens kvalitet, och därmed elevernas lärande, blir beroende av enskilda lärares kompetens, tidigare erfarenheter och förmåga att bedriva undervisning på distans.

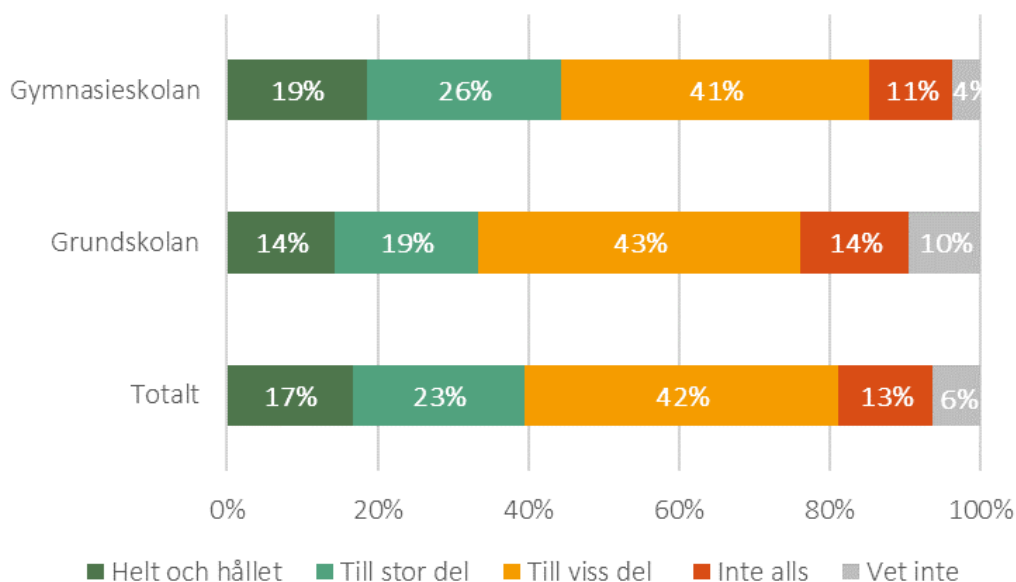
Skolor som lyckats väl begagnar, utöver de löpande anpassningarna av fjärr- och distansundervisningen, även andra insatser för att kompensera elever som visar tecken på att halka efter. Elever kompenseras exempelvis genom tillgång till mer närundervisning, mer undervisningstid, mer lärarstöd eller tillgång till skolans stödfunktioner – specialpedagog och elevhälsopersonal eller studie- och yrkesvägledare. Dessa skolors huvudmän har då ofta tagit en aktiv roll, till exempel genom att initiera kompetensutveckling och seminarier om omställning till fjärr- och distansundervisning. Huvudmännen kan också ha tagit ansvar för att genomföra undersökningar av hur situationen påverkat elevers förutsättningar att lära och lärares förutsättningar att lära ut.¹²⁶

I huvudmännens och skolornas utvecklingsarbete ligger också att dela lärdomar mellan skolor. Eftersom tidigare erfarenheter av fjärr- och distansundervisning i stort har saknats, är andras lärdomar i samma situation viktiga för att snabbt utveckla undervisningen och undvika att misstag upprepas. Spridning av lärdomar har varit relativt ovanlig under perioden med undervisning på distans. Drygt hälften av de tillfrågade grund- och gymnasierektorerna uppger att lärdomar bara till viss del, eller inte alls, spridits mellan skolor inom samma huvudman.

---

126 Skolinspektionen (2021d), s. 45; Skolinspektionen (2021h).

Diagram 12. Rektors svar på frågan: *I vilken utsträckning har lärdomar om undervisning på distans spridits mellan skolor inom samma huvudman?* (n grundskolan: 21, n gymnasieskolan: 27).¹²⁷

Situationen har gjort arbetet med betygssättning utmanande

Oavsett i vilken omfattning undervisningen har genomförts på distans måste lärarna precis som vanligt inhämta ett brett och varierat underlag för att kunna sätta de betyg som motsvarar elevernas kunskaper. På de skolenheter som granskats har i många fall en relativt stor del av undervisningen genomförts på distans och Skolinspektionen kan konstatera att en redan komplex uppgift blivit än mer utmanande. Perioderna med fjärr- och distansundervisning har gjort det svårare för lärarna att ge eleverna goda förutsättningar att på olika sätt visa vad de kan och att hitta bedömningssituationer som ger tillförlitliga underlag för bedömning.¹²⁸

Många lärare upplever försvårade förutsättningar för betygssättning i samband med undervisning på distans

Av distansinspektionerna, såväl på grund- och gymnasieskolan som på komvux, framgår att rektorerna har en relativt positiv bild av lärarnas möjligheter att inhämta ett brett och varierat bedömningsunderlag och att variera bedömningssituationerna.¹²⁹ Lärarnas svar¹³⁰ visar på en lite större osäkerhet, både i grund- och gymnasieskolan.

¹²⁷ Frågan ställdes till rektorerna i Skolinspektionen (2021h). När procentandelarna inte summerar till 100 beror det på avrundningar.

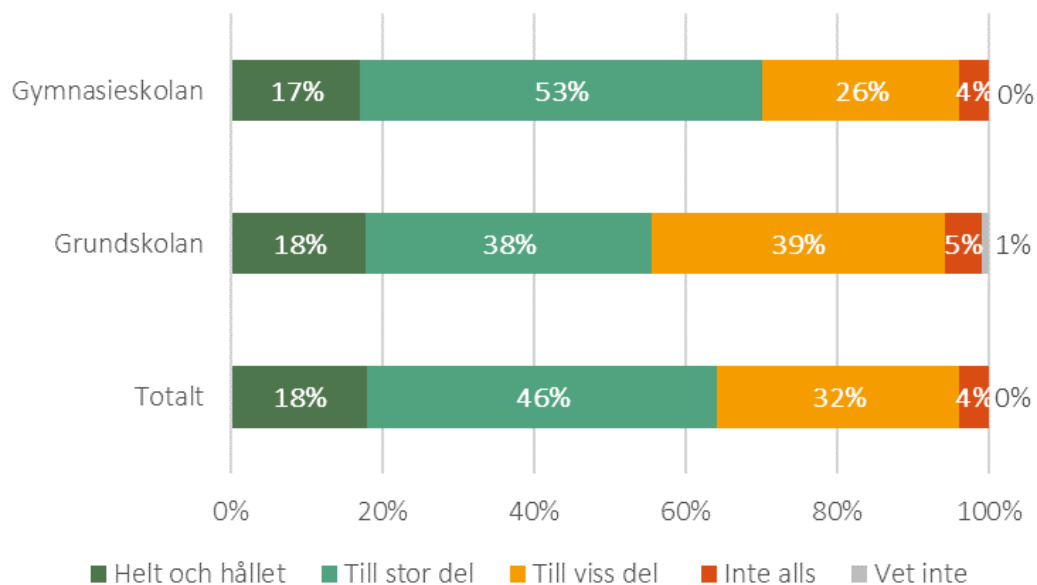
¹²⁸ Skolinspektionen (2021a), s. 30–32. Skolinspektionen (2021b), s. 23–24; Skolinspektionen (2021d), s. 31–33.

¹²⁹ Skolinspektionen (2021a), s. 31–32; Skolinspektionen (2021b), s. 24–25. Skolinspektionen (2021d), s. 32; Skolinspektionen (2021h).

¹³⁰ Lärare vid kommunal vuxenutbildning har inte intervjuats.

Även om majoriteten uppger att de helt och hållet eller till stor del lyckats fånga ett brett och varierat underlag inför betygssättning är det också många som upplever att de bara till viss del lyckats i detta avseende. Grundskolläraernas svar är något mer negativa än gymnasieläraernas.

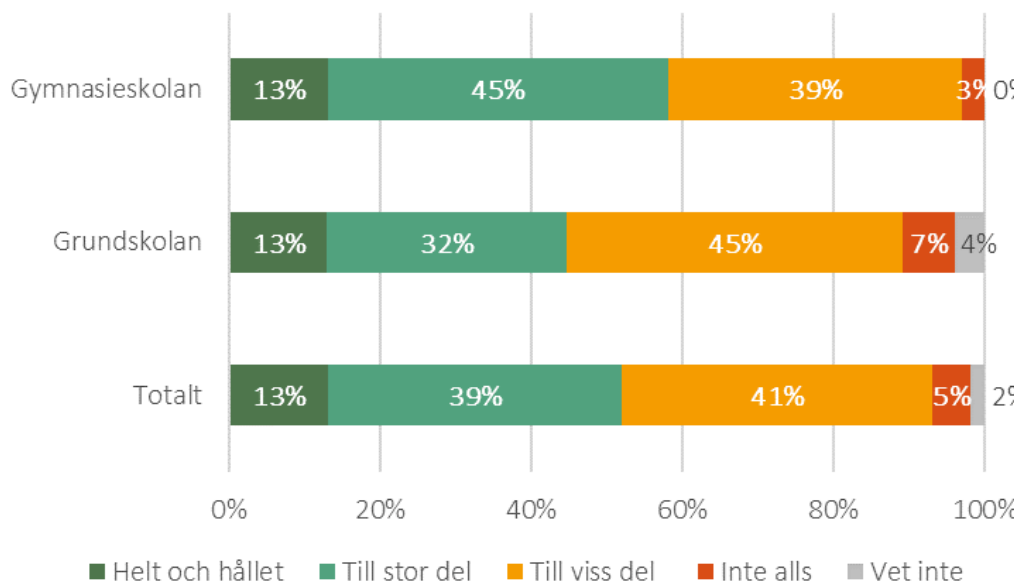
Diagram 13. Lärares svar på frågan: *I vilken utsträckning har du kunnat fånga ett brett och varierat underlag inför betygssättning när undervisningen bedrivits på distans?* (n grundskolan: 127, n gymnasieskolan: 162).¹³¹

Än mer utmanande tycks det vara att skapa varierade bedömningsituationer eller examinationer. Även i den frågan är grundskollärare något mer negativa än gymnasielärare. En stor andel av lärarna uppger att de endast lyckats till viss del eller inte alls: hälften av grundskollärarna och fyra av tio gymnasielärare uppger detta.

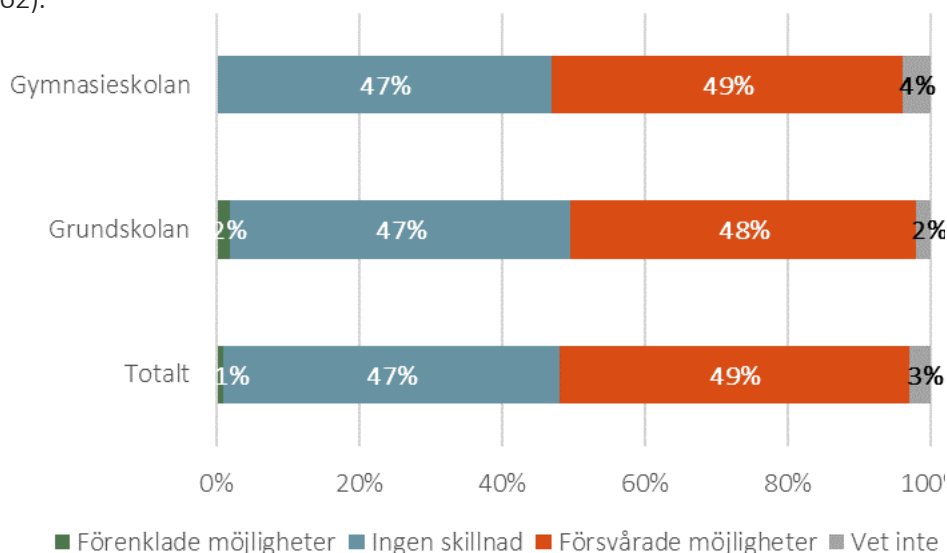
¹³¹ Frågan ställdes till lärarna i Skolinspektionen (2021h). När procenttalen inte summerar till 100 beror det på avrundningar.

Diagram 14. Lärares svar på frågan: *I vilken utsträckning har du kunnat skapa varierade bedömningsituationer/examinationer när undervisningen bedrivits på distans?* (n grundskolan: 127, n gymnasieskolan: 161).¹³²

På en direkt fråga om lärarnas möjligheter att sätta betyg har påverkats av att undervisningen bedrivits på distans¹³³ ger grund- och gymnasielärarna samt rektorerna en samstämmig bild. I samtliga grupper är det nästan hälften som uppger att möjligheten att sätta betyg har försämrats.

Diagram 15. Lärares svar på frågan: *Har dina möjligheter att sätta betyg påverkats av att undervisningen bedrivits på distans?* (n grundskolan: 127, n gymnasieskolan: 162).¹³⁴

132 Frågan ställdes till lärarna i Skolinspektionen (2021h). När procenttalen inte summerar till 100 beror det på avrundningar.

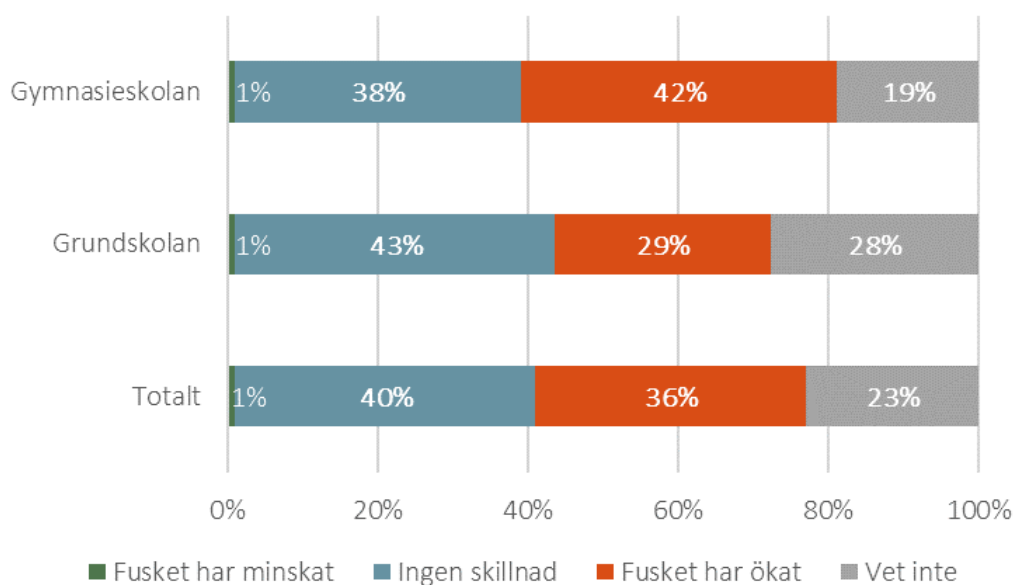
133 Fråga till lärare: *Har dina möjligheter att sätta betyg påverkats av att undervisningen bedrivits på distans?* Fråga till Rektorer: *Har lärarnas möjligheter att sätta betyg påverkats av att undervisningen bedrivits på distans?*

134 Frågan ställdes till lärarna i Skolinspektionen (2021h). Att procenttalen inte summerar till 100 beror på avrundningar.

Ökad oro för fusk en anledning till att elevernas kunskaper helst prövas i skolans lokaler

Som tidigare nämnts har lärarna ofta nyttjat närundervisningstillfällena för att pröva elevernas kunskaper och ge dem möjlighet att visa vad de kan. Många elever beskriver att en stor del av den tid de varit på plats för närundervisning fått ägnas åt prov och kontroller.¹³⁵ Att de fysiska undervisningstillfällena gärna används på det sättet kan bero på att många lärare upplever osäkerhet kring uppgifter som elever arbetat med på distans och om det verkligen är eleven själv som åstadkommit dem. Fyra av tio lärare på gymnasiet och tre av tio lärare i grundskolan upplever att förekomsten av fusk ökat under perioden.

Diagram 16. Lärares svar på frågan: *Upplever du att förekomsten av fusk bland eleverna förändrats under perioden av undervisning på distans?* (n grundskolan: 129, n gymnasieskolan: 163).¹³⁶

Konsekvenserna för elevernas betyg är tvetydiga

Situationen med undervisning på distans har lett till att många lärare i första hand använt sig av skriftliga uppgifter och prov, vilket eleverna inte alltid upplever gör deras kunskaper rättvisa.¹³⁷ Exempelvis framgår det att det kan vara svårt för elever som brukar vara aktiva på lektioner att behöva visa sina kunskaper genom inlämningsuppgifter i stället.¹³⁸ Av intervjuer med elever från såväl grund- och gymnasie-

¹³⁵ Skolinspektionen (2021b), s. 14–15; Skolinspektionen (2021d), s. 32.

¹³⁶ Frågan ställdes till lärarna i Skolinspektionen (2021h). Att procentsiffrorna inte summerar till 100 beror på avrundningar.

¹³⁷ Skolinspektionen (2021d), s. 34.

¹³⁸ Ibid, s. 34.

skolan som komvux framgår att eleverna i många fall upplever att det är svårare att visa sina kunskaper vid undervisning på distans. De upplever också att ansvaret för att visa sina kunskaper för läraren vilar tyngre på dem.¹³⁹

Den bild som lärare och rektorer ger av fjärr- och distansundervisningens konsekvenser för elevernas betyg är inte entydig. Det är vanligt att lärare uppger att elever som är självgående inte påverkats betygsmissigt av fjärr- och distansundervisningen. För elever som riskerat F har skolorna kunnat ge stöd, som extraundervisning, stöd-timmar, lovskola och närundervisning. Därigenom har många av de eleverna kunnat nå godkända betyg trots fjärr- och distansundervisning, menar lärarna och rektorerna. Däremot finns det elever som inte nått lika långt som de annars skulle ha gjort på grund av fjärr- och distansundervisning, menar de. Lärarna beskriver att elever som har svårare att på egen hand få saker gjorda och motivera sig till skolarbete, eller som är beroende av den "förstärkande effekt" som närundervisning kan ha på lärandet, har haft besvärligare att nå de högre betygen när undervisningen skett på distans.

Många lärare beskriver att betygsutvecklingen på deras skola påverkats förvånansvärt lite när undervisning skett på distans. I intervjuerna förekommer olika resonemang kring hur situationen med fjärr- och distansundervisning har påverkat vilka betyg lärarna sätter. Vissa lärare uppger att de varit mer försiktiga i betygssättningen, använt de högre betygsstegen i mindre utsträckning och ibland väntat med att höja eller sänka betyg eftersom eleverna till stor del undervisats på distans. Andra lärare berättar att de varit mer välvilliga i bedömningen eftersom undervisningsformen varit ogynnsam för vissa elever eller för att kollegiet haft inställningen att ingen elev skulle få ett lägre betyg på grund av pandemin. Gymnasielärare påpekar ibland att eventuella glädjebetyg och kunskapsstapp kan komma att drabba elever på fortsättningskurserna, om de inte fått öva och befästa de färdigheter och kunskaper som de förväntas ha.¹⁴⁰

Skolinspektionen konstaterar att det verkar som att elever som riskerat F genom stora stödinsatser har kunnat nå godkänt betyg, vilket skulle innebära att andelen elever med icke-godkända betyg inte har ökat på grund av undervisning på distans. Inte heller elever med goda studieförutsättningar tycks ha påverkats i någon stor utsträckning, utan har kunnat nå de högsta betygen trots undervisning på distans. Utifrån lärarnas beskrivning har fjärr- och distansundervisning främst påverkat elever som har godkända betyg men som normalt kunde ha nått längre med mer stimulans och aktivt lärarstöd. Hur själva betygsnivåerna påverkats på kort och lång sikt är något som Skolverket och forskning kommer kunna säga mer om efterhand som betygsstatistik blir tillgänglig.

139 Skolinspektionen (2021a), s. 32; Skolinspektionen (2021b), s. 24–25; Skolinspektionen (2021d), s. 33.

140 Skolinspektionen (2021h).

Undervisning på distans negativt för elevernas hälsa

Skolinspektionens samlade bedömning av fjärr- och distansundervisningens konsekvenser för elevernas hälsa

Fjärr- och distansundervisningen har inneburit en påfrestning för många elever, både beträffande deras psykiska och fysiska hälsa och deras sociala situation. Hur väl eleverna klarat av att hantera situationen hänger ofta ihop med i vilken omfattning undervisningen bedrivits på distans, men också på deras hemsituation och tillgång till stöd från ett socialt nätverk. Skolinspektionens bedömning är att de insatser som har gjorts för att följa upp elevernas mående under fjärr- och distansundervisningen inte har varit tillräckligt systematiska för att garantera att skolan uppmärksammat alla elever vars hälsa har påverkats negativt. Detta riskerar att leda till att inte alla elever får det stöd de behöver för att må bra fysiskt och psykiskt.

Skolinspektionens bedömning är vidare att skolorna har gjort stora insatser för enskilda elevers hälsa och mående när undervisningen skett på distans. Samtidigt tycks skolornas fokus på åtgärdande insatser för de elever som själva signalerat eller tydligt uppvisat tecken på ohälsa ha inneburit att elevhälsoarbetet främst varit reaktivt på individnivå och att det förebyggande och hälsofrämjande arbetet har fått stå tillbaka. Skolorna har sällan lagt ett elevhälsoperspektiv på fjärr- och distansundervisningen och ett helhetsgrepp om förutsättningar för lärande och hälsa i de digitala lärmiljöerna har saknats.

I detta avsnitt redovisas inledningsvis Skolinspektionens resultat vad gäller den påverkan fjärr- och distansundervisning upplevs ha haft på elevernas hälsa, samt hur detta skiljer sig mellan elever med olika förutsättningar. Därefter beskrivs skolornas elevhälsoarbete när undervisningen varit på distans. Om inte annat anges avser resultaten samtliga granskade skolformer: grundskola (åk 7–9), gymnasieskola samt komvux. Skolinspektionens resultatredovisning avser endast fjärr- och distansundervisningens påverkan på elevernas hälsa. Covid-19-pandemin som sådan, där elever själva har insjuknat eller känt oro för att närstående ska drabbas av sjukdom eller arbetslöshet, har naturligtvis också påverkat elevernas mående under denna period.

Stress, ensamhet och sämre rutiner vanligt vid undervisning på distans

Under perioden med undervisning på distans har många elever upplevt sig isolerade från skolan och varandra, haft svårt att bibehålla rutiner eller känt ökad oro och stress.¹⁴¹ Inom såväl grundskola, gymnasieskola som komvux vittnar elever, rektorer och annan skolpersonal om att den förändrade lärmiljön har haft en negativ inverkan på elevernas mående. Efter att undervisning på distans har pågått i tre terminer skiljer sig situationen något från den initiala fasen av covid-19-pandemin. I tidigare rapporter från Skolinspektionen beskrevs ett antal positiva effekter av undervisning på distans, som att elever som tidigare haft hög frånvaro deltog mer i undervisningen.¹⁴² Efter längre tid med undervisning på distans har allt fler negativa konsekvenser framkommit.

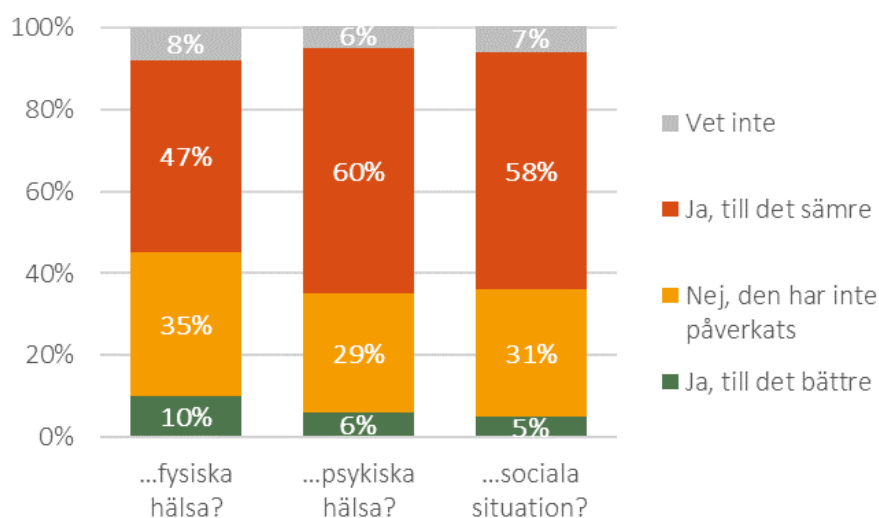
Att inte ha möjlighet att vistas i skolan, och ledas av skoldagens ramar i samma utsträckning som vanligt, har haft en negativ inverkan på både elevernas mående och deras motståndskraft mot påfrestningar. Bristen på social samvaro och en önskan om att få komma tillbaka till skolan löper som en röd tråd i många elevintervjuer. En stor del av eleverna beskriver att såväl deras fysiska som psykiska hälsa har påverkats negativt. Denna bild delas av lärare, elevhälsopersonal och rektorer. Exempelvis anger mer än hälften av tillfrågade gymnasieelever att deras psykiska hälsa och sociala situation har påverkats till det sämre av att undervisningen ges på distans. Nära hälften svarade även att deras fysiska hälsa har påverkats till det sämre.

141 Skolinspektionen (2021a), s. 35–37; Skolinspektionen (2021b), s. 26–27; Skolinspektionen (2021e), s. 18.

142 Se t.ex. Skolinspektionen (2020d), s. 25.

Diagram 17. Gymnasieelevers svar på frågan: *Tycker du att din fysiska hälsa/psykiska hälsa/sociala situation påverkats av att undervisningen ges på distans?* (n=404).¹⁴³

Ökad stress och oro kopplat till lärande och prestation

I samtliga skolformer har många elever upplevt ökad stress och oro kopplat till deras eget lärande och prestation som en konsekvens av att undervisningen bedrivits på distans. I samband med övergången till undervisning på distans upplevde elever att arbetsbördan ökade och att detta ledde till stress och oro.¹⁴⁴ Det kunde till exempel handla om att lärarna begärde in mer skriftligt underlag än tidigare eller att eleverna upplevde att de måste prestera mer på varje lektion. Även vid närundervisning ökade arbetsbördan som en konsekvens av att undervisningen i övrigt bedrivits på distans. Både provtillfällen och undervisningsmoment som inte kunnat genomföras på distans förlades ofta till dagar med närundervisning, vilket eleverna upplevde som stressande och som hinder för lusten att lära.

Elever i alla skolformer har upplevt ett stort och i vissa fall betungande ansvar för sina studier när undervisningen bedrivs på distans. Undervisningen har generellt ställt ökade krav på elevers självdisciplin och struktur och många skolor beskriver att delvis nya elevgrupper har varit särskilt sårbara och tappat motivationen och tron på sig själva.¹⁴⁵ Det handlar ofta om elever som inte själva kommer igång med arbetsuppgifterna, elever som har svårt att hitta struktur och rutiner för sina studier

¹⁴³ Skolinspektionen (2021d), s. 36. När procentandelarna inte summerar till 100 beror det på avrundningar.

¹⁴⁴ Skolinspektionen (2021a), s. 6, 36–37; Skolinspektionen (2021b), s. 24–25; Skolinspektionen (2021d), s. 33.

¹⁴⁵ Skolinspektionen (2021d), s. 30; Skolinspektionen (2021e), s. 17–19.

eller som drabbas av att interaktionen med lärarna försvåras i den digitala kontexten. Det kan också handla om elever med höga ambitioner som är vana att prestera väl i skolan. Både elever och lärare beskriver att det kan vara svårare för eleverna att begränsa sin arbetstid när undervisningen är på distans. Eleverna berättar att de upplevt ökad stress på grund av att gränsen mellan skola och fritid suddas ut när skoldagens slut inte tydligt markeras av att de lämnar skolans lokaler.¹⁴⁶

Eleverna har upplevt oro över att inte kunna tillgodogöra sig undervisningen på distans. Bland grund- och gymnasieelever beskrivs ängslan och frustration både över att undervisning på distans inte ger dem tillräckliga möjligheter att inhämta kunskaper och att de inte ges tillräckliga möjligheter att visa sina färdigheter.¹⁴⁷ Upplevelsen av att ha fått sämre chanser till de högre betygen skapar frustration och oro. Elever på sfi beskriver oro inför att glömma bort ord och bli sämre på att tala svenska, och att det ska påverka deras möjligheter att få jobb i framtiden. Några av dem upplever studierna som meningslösa när de bedrivs på distans. En elev som planerar att ta en paus från studierna för att i stället söka jobb säger i intervjun: "Jag mår verkligen dåligt av att kämpa själv, studera själv. Jag är ny i Sverige och har svårt med språket."¹⁴⁸

Ökad ensamhet då gemenskap och sociala relationer försvårats

För många elever innebär det ett stort avbräck att inte längre ha tillgång till skolan som mötesplats och social arena. Det upplevs som ensamt att studera hemifrån och det påverkar motivationen. Detta har på vissa skolor särskilt uppmärksammats bland elever som i vanliga fall är studiemotiverade och har en stark social identitet på skolan.¹⁴⁹

Eleverna beskriver framför allt att de saknat kontakterna med sina skolkamrater när undervisningen skett på distans, men också till exempel att kunna prata med lärarna både på lektioner och under raster.¹⁵⁰ De enskilda samtalen mellan lärare och elev utgör en viktig social kontakt för många. Relationen till lärarna beskrivs som särskilt betydelsefull för elever på språkintruktionsprogrammet¹⁵¹ och de studerande på sfi och komvux grundläggande nivå¹⁵², eftersom de ofta har mindre socialt nätverk utanför skolan och påverkas mer av de språkförbistringar som kan uppstå vid undervisning på distans. De studerande beskriver att undervisning på distans gjort studierna tråkigare och att det känns ensamt, och vissa ger uttryck för en stor uppgivenhet och nedstämdhet. Vissa elever upplever även den sociala situationen

146 Skolinspektionen (2021b), s. 27–28.

147 Skolinspektionen (2021b), s. 24–25; Skolinspektionen (2021d), s. 33–34.

148 Skolinspektionen (2021a), s. 36.

149 Skolinspektionen (2021e); Skolinspektionen (2021h).

150 Skolinspektionen (2021b), s. 26–27.

151 Skolinspektionen (2021f), s. 54.

152 Skolinspektionen (2021a), s. 36.

som mer utsatt när undervisningen är på distans, vilket beskrivs närmare i avsnittet *Ett nedtonat arbete med värdegrundsrelaterade frågor*.

De elever som börjat i högstadiet eller gymnasiet under perioder med undervisning på distans har ofta gått miste om sociala och gemenskapsskapande aktiviteter som vanligtvis anordnas i samband med att nya klasser bildas. I intervjuerna beskriver elever, lärare och rektorer att sammanhållningen i de nya klasserna ofta upplevs som sämre än när eleverna haft möjlighet att träffats fysiskt och genomföra aktiviteter för att skapa kamratskap.

Mer stillasittande, sämre matvanor och problem med sömnen

Det är tydligt att rutinerna som en vanlig skoldag innebär har stor betydelse för flertalet elever, även om vuxenstuderande ofta är bättre än andra elever på att bibehålla sina vanor. Många elever beskriver att undervisning på distans gör att de blir mer stillasittande och känner sig trötta. Vardagsmotion och rörelsepåuser har uteblivit eftersom eleverna inte rest till och från skolan eller rört sig mellan lektioner och på raster. För många elever har dagar med undervisning på distans blivit dagar utan fysisk aktivitet och med mycket skärmtid. Många elever har också slarvat med maten då det inte finns en gemensam lunch utan de själva ska värma eller laga mat och äta den i ensamhet. Vissa elever har förlorat dygnsrytmen, fått sämre kostvanor och tappat tidigare rutiner för skolarbete och träning. Detta har i sig lett till minskat välmående och försämrat elevernas motståndskraft mot påfrestningar som stress och oro.

Denna negativa hälsopåverkan riskerar att leva kvar även på lång sikt för vissa elever, vilket kan påverka behovet av resurser för elevhälsoarbete på skolorna. Av tillfrågade grund- och gymnasierektorer svarar en femtedel att skolan inte alls eller bara till viss del har tillräckliga förutsättningar och resurser för att åtgärda eventuella konsekvenser för elevernas mående av att undervisningen bedrivits på distans.¹⁵³

Vissa elever upplever mindre stress och en delvis positiv påverkan på måendet

Det förekommer att elever i grundskolan som intervjuats nämner att undervisning på distans inte har så stor påverkan på deras mående eftersom undervisningen är växelvis på distans och växelvis i skolan.¹⁵⁴ Även de många elever som är tydliga med att de själva mår sämre när undervisningen sker på distans lyfter ofta samtidigt att påverkan är individuell och att det också finns fördelar. De nämner till exempel att

---

153 Fråga till rektorerna: *Finns det tillräckliga förutsättningar/resurser på skolan för att åtgärda eventuella konsekvenser för elevernas mående av att undervisningen bedrivits på distans?* 14 % av grundskolerektorerna och 15 % av gymnasierektorerna svarar att tillräckliga förutsättningar finns Till viss del och 5 % respektive 4 % svarar Inte alls. Skolinspektionen (2021h).

154 Skolinspektionen (2021b), s. 28.

det är positivt att kunna delta i undervisningen även när man är sjuk – eller för de vuxna studerande när man ska vårda sjukt barn¹⁵⁵ – och att det är skönt att slippa lägga så mycket tid på att resa till och från skolan. Studerande vid vuxenutbildningen nämner oftare än andra elever positiva aspekter med undervisning på distans och då handlar det i huvudsak om att det underlättar deras liv utanför utbildningen.¹⁵⁶

I många intervjuer i grund- och gymnasieskolan framkommer också att elever som brukar uppleva de sociala kontakterna i den vanliga skolmiljön som utmanande har mått bättre när undervisningen varit på distans, eftersom de har kunnat slippa sociala interaktioner och fått lugn och ro vilket gjort det lättare för dem att fokusera på studierna.

För den mindre grupp elever som fått bättre välbefinnande och hälsa under perioder med undervisning på distans bör skolorna framöver analysera vilka faktorer som möjliggjort detta. Ett exempel på sådant arbete är en skola som under pandemin förverkligat tidigare funderingar på att använda distanslösningar för att stötta vissa elever. De har valt att ge elever med autismspektrumtillstånd möjlighet att delta i undervisningen som vanligt i sina klasser men också att vid behov gå över till en annan del av skolan där de deltar digitalt i undervisningen, med hörlurar och en egen skärm, samt med speciallärare till hands för eleverna. Denna lösning upplevs enligt skolan ha fungerat bra och skolan planerar att fortsätta med den.¹⁵⁷

Olika förutsättningar att bibehålla en god hälsa vid undervisning på distans

Ju mer undervisning på distans eleverna har haft desto större tycks de negativa effekterna på elevernas hälsa bli¹⁵⁸ – samma tendens som återfinns för elevernas lärande. Det verkar också finnas skillnader mellan olika grupper av elever vad gäller motståndskraft mot ohälsa när undervisningen sker på distans. Resultaten från distansinspektionerna visar att elever med stöd hemifrån generellt tycks klara situationen bättre. Elever som har en gynnsam hemsituation med möjlighet till studiero, ett stödjande socialt nätverk och tillgång till en arbetsplats, tycks inte uppleva situationen med fjärr- och distansundervisning lika betungande som andra.¹⁵⁹ I många fall kan detta förklaras med att dessa faktorer fungerar som skydd mot psykisk ohälsa och ger eleverna bättre förmåga att hantera påfrestningar. Elever i grund- och gymnasieskolan kan också ha fått hjälp av sina vårdnadshavare med studier och med att upprätthålla hälsosamma levnadsvanor. Även bland vuxenstuderande uppges de

155 Skolinspektionen (2021a), s. 27.

156 Ibid, s. 27.

157 Skolinspektionen (2021h).

158 Ibid.

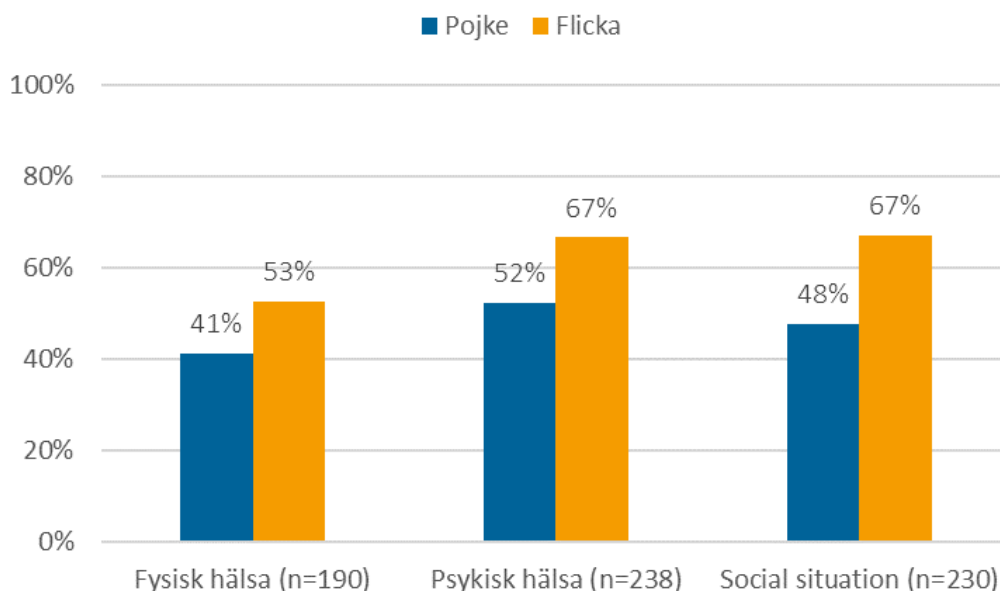
159 Skolinspektionen (2021a), s. 37. Skolinspektionen (2021b), s. 35; Skolinspektionen (2021d), s. 51.

som har en mer ordnad hemsituation uppleva situationen med fjärr- och distansundervisning som mindre påfrestande.¹⁶⁰

För elever som saknar dessa skyddsfaktorer har undervisning på distans inneburit större svårigheter. För elever som har en försvårande studiemiljö i hemmet, till exempel att det förekommer bråk, missbruk, hedersrelaterat våld och förtryck eller andra problem i familjen, har undervisning på distans inneburit särskilt stora problem. Lärare och rektorer beskriver att elever som bor trångt, liksom elever som bor ensamma, har fått sämre psykisk hälsa i samband med undervisningen på distans.¹⁶¹

Det finns skillnader mellan pojkar och flickor i hur undervisning på distans upplevs ha påverkat hälsan. I en enkät till elever i gymnasieskolan uppger flickor i högre grad än pojkar att deras mående har försämrats. Av de flickor som svarat på enkäten uppger drygt hälften att deras fysiska hälsa har påverkats till det sämre när undervisningen varit på distans. Två tredjedelar av flickorna uppger att deras psykiska hälsa och deras sociala situation har påverkats till det sämre. Bland pojkar är det genomgående en mindre andel som uppger att hälsan har försämrats, men även i denna grupp är det en betydande mängd som uppger att deras fysiska hälsa, psykiska hälsa och sociala situation påverkats till det sämre.

Diagram 18. Andelen gymnasieelever som besvarat frågan om deras hälsa påverkats i olika avseenden (se diagram 17) med: "Ja, till det sämre" redovisas uppdelat efter kön.¹⁶²

160 Skolinspektionen (2021a), s. 6.

161 Skolinspektionen (2021h).

162 Skolinspektionen (2021d), s. 37.

Lärare och rektorer i grund- och gymnasieskolan ger ingen tydlig bild av om det är pojkars eller flickors hälsa som har påverkats mer negativt av undervisning på distans utan de flesta uppger att det inte är någon skillnad eller att de inte vet.¹⁶³ Inom komvux beskrivs att det inte varit någon större skillnad mellan könen vad gäller hälsa.¹⁶⁴ Bland grund- och gymnasielärare resonerar vissa kring att påverkan kan ta sig olika uttryck för pojkar och flickor: pojkar tappar fart och motivation medan flickor blir stressade av att inte kunna eller hinna prestera på den nivå de vill.¹⁶⁵ Några lärare vid gymnasieskolans språkintruktionsprogram lyfter fram att flickorna känner sig ensamma och vill komma till skolan, som kan vara en av få platser där de kan umgås fritt med andra, samt att flickorna i större utsträckning får ta ett stort ansvar för hemmet när de haft undervisning på distans och varit hemma på dagtid.¹⁶⁶

Mindre aktivt hälsofrämjande arbete

I alla skolformer har lärare och mentorer burit ett stort ansvar för elevernas mående under perioden.¹⁶⁷ Elever som uttryckt att de mått dåligt har ofta mötts av stor omsorg och förståelse från lärare och annan skolpersonal. Elever som uppenbart har haft stora svårigheter har ofta kunnat få komma till skolan för undervisning på plats. Men det har sällan funnits en överblick över elevernas hälsosituation eller förutsättningarna för hälsa och lärande i de digitala lärmiljöerna.

Att fånga en heltäckande bild av elevernas mående och sociala situation när undervisning sker på distans kräver en stor insats från skolornas sida. Rektorer och elevhälsopersonal beskriver ofta att de har en ofullständig bild av elevernas hälsa när undervisningen skett på distans och att elever kan "gå under radarn". I alla skolformer är det lärarna som har tagit det huvudsakliga ansvaret för att kontinuerligt ta reda på hur eleverna upplever sin hälsosituation under perioden med fjärr- och distansundervisning. Detta gäller särskilt vid komvux, där det inte är krav att anordna elevhälsa.¹⁶⁸

163 Skolinspektionen (2021h). På frågan om det finns en skillnad i hur pojkars respektive flickors mående överlag har påverkats av att undervisningen bedrivits på distans har 7 % av lärarna och 21 % av rektorerna svarat Ja. 55 % av lärarna och 54 % av rektorerna har svarat Nej och 39 respektive 25 % att de inte vet.

164 Skolinspektionen (2021a), s. 36. Däremot finns det en viss skillnad beroende på vilken utbildning eleven går: elever som läser yrkeskurser på gymnasial nivå anges ha påverkats i mindre utsträckning än andra elever.

165 Skolinspektionen (2021h).

166 Skolinspektionen (2021f), s. 44.

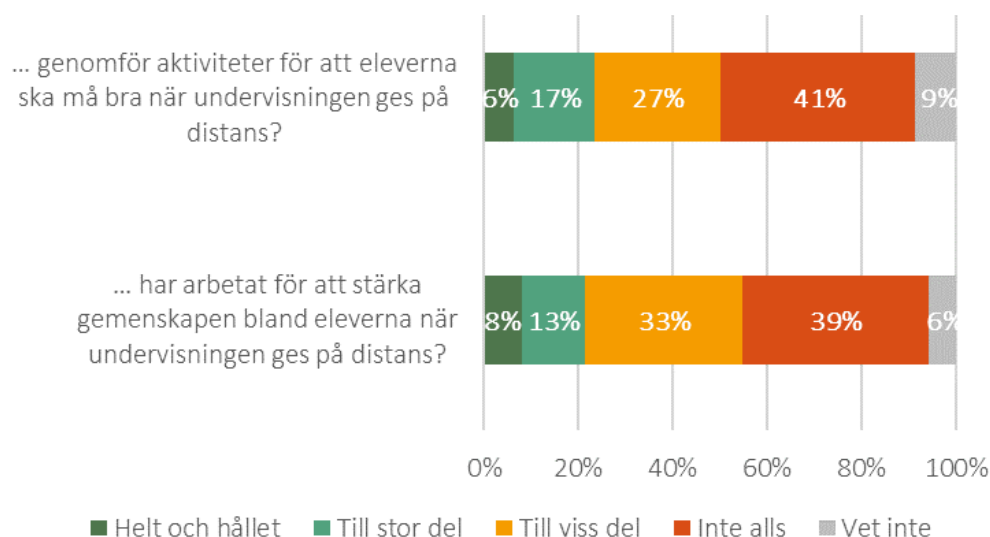
167 Skolinspektionen (2021a), s. 34–35; Skolinspektionen (2021b), s. 29; Skolinspektionen (2021d), s. 42; Skolinspektionen (2021e), s. 22, 32.

168 I grundskolan och gymnasieskolan ska det enligt 2 kap. 25–26 §§ skollagen finnas elevhälsa som främst ska vara förebyggande och hälsofrämjande. När det gäller komvux får huvudmannen anordna elevhälsa för eleverna, men det finns inget krav. Det går alltså inte att förutsätta eller kräva att verksamheterna inom komvux gör insatser kopplade till elevernas mående, även om lärmiljöer och undervisning också där kan utformas på sätt som är mer eller mindre positiva för elevernas hälsa och välbefinnande.

För skolornas möjlighet att uppmärksamma ohälsa under perioder med undervisning på distans har signaler från eleverna själva, eller i förekommande fall deras vårdnadshavare, varit centrala. Eleverna beskriver att lärare och mentorer frågar hur de mår, oftast i helklass till exempel vid lektionsstart eller på mentorstid.¹⁶⁹ Vissa grund- och gymnasieskolor har också gett lärare, elevhälsopersonal eller elevstödjare (eller motsvarande funktion) i uppdrag att arbeta mer uppsökande och ta individuell kontakt med eleverna.¹⁷⁰ Ibland sker det på grund av oro för eleven, ibland som del i arbetet för att få en övergripande bild av elevernas hälsa och minska kraven på eget hjälpsökande från elevernas sida. Många grund- och gymnasieskolor har också genomfört elevenkäter som vanligt under perioden med undervisning på distans, som till exempel den årliga trygghets- och trivselenkäten. Få har dock lagt till undersökningsfrågor eller förändrat undersökningsmetoderna för att bättre fånga elevernas villkor i den risksituation som undervisning på distans inneburit.¹⁷¹

Eleverna i grundskolan beskriver att de sällan fått frågor om vad de önskar att skolan skulle göra för att de ska må bra, och att de inte heller tillfrågats om hur de upplever att skolans hälsofrämjande insatser fungerat.¹⁷² Eleverna i grund- och gymnasieskolan har en övervägande negativ bild av skolornas arbete för att främja deras hälsa när undervisningen varit på distans.¹⁷³ Till exempel svarar en stor andel av gymnasieeleverna att skolan inte alls eller i liten utsträckning har gjort insatser för att eleverna ska må bra eller för att stärka gemenskapen när undervisningen varit på distans.¹⁷⁴

Diagram 19. Gymnasieelevers svar på frågorna: *Tycker du att skolan, t.ex. din mentor eller elevhälsan,...* [se respektive fråga nedan]? (n = 404)¹⁷⁵

169 Skolinspektionen (2021b), s. 29; Skolinspektionen (2021d), s. 41.

170 Skolinspektionen (2021d), s. 42.

171 Skolinspektionen (2021e), s. 13.

172 Skolinspektionen (2021b), s. 7, 33.

173 Skolinspektionen (2021b), s. 31.

174 Skolinspektionen (2021d), s. 6, 38–39.

175 Frågan ställdes i Skolinspektionen (2021d). När procentandelarna inte summerar till 100 beror det på avrundningar.

Distansinspektionerna visar att många av skolorna har haft svårt att ställa om det förebyggande och hälsofrämjande arbetet och att förebygga att det uppkommer ohälsa bland eleverna relaterat till undervisning på distans. Fokus i elevhälsoarbetet har varit på åtgärdande insatser för enskilda elever.

Det förebyggande och hälsofrämjande arbetet har fått stå tillbaka

Flertalet rektorer uppger att deras skola har prioriterat insatser för att stödja de elever som skolan uppmärksammat har haft det svårt och mått dåligt av undervisning på distans. Eleverna har ofta fått möjlighet till individuella samtal om någon lärare har uppmärksammat att eleverna varit nedstämda eller tappat struktur och rutiner. Hälsoskäl har även varit en anledning till att en elev kunnat få närundervisning. På skolor med god tillgång till personalresurser har eleven då också kunnat få stöd från till exempel heltidsmentor, personal med specialpedagogisk kompetens eller kurator.¹⁷⁶

För att hantera fjärr- och distansundervisningens hälsorisker har flertalet skolor informerat sina elever om vikten av hälsosamma levnadsvanor och riskerna med att tappa vardagens rutiner när undervisning bedrivs på distans.¹⁷⁷ Informationen har främst kommit från lärare och på grund- och gymnasieskolor även ibland från elevhälsopersonal. Däremot har det varit mer ovanligt att skolorna gjort insatser för att ge eleverna verktyg för att förebygga ohälsa, som till exempel strategier för att hantera stress, oro och motivationsförlust. Det har ofta varit upp till eleverna själva att ta tag i sina levnadsvanor under perioder med undervisning på distans.

Mycket av det breda förebyggande och hälsofrämjande arbetet har fått stå tillbaka under tiden med undervisning på distans. Insatser som vanligtvis genomförs i grund- och gymnasieskolor, som temaveckor om hälsa, har ställts in utan att ersättas av andra aktiviteter. Rektorerens förklaringar handlar framför allt om att skolan prioriterat åtgärdande insatser inom elevhälsoarbetet, att de planerade insatserna inte lämpat sig för att genomföras på distans och att skolan prioriterat ämnesundervisning när eleverna kunnat vara på plats i skolans lokaler.

Det finns enstaka exempel på att elevhälsans arbete och organisation har ställts om för att möta nya behov som uppkommit när undervisning skett på distans. Personal med specialpedagogisk kompetens har arbetat med enskilda elevers behov av stöd kring studieteknik och struktur när undervisning är på distans samt med att överföra extra anpassningar till digitala klassrum. Personal i elevhälsoteam, som kurator eller studie- och yrkesvägledare, har arbetat mer aktivt uppsökande. Det kan också handla om att elevhälsoteamets gemensamma mötestider har utökats eller att det har ska-

¹⁷⁶ Skolinspektionen (2021h).

¹⁷⁷ Skolinspektionen (2021a), s. 35; Skolinspektionen (2021b), s. 32; Skolinspektionen (2021d), s. 42.

pats olika typer av forum där lärare ges möjlighet att tillsammans med elevhälsan diskutera elevers sociala eller pedagogiska behov.¹⁷⁸ I flera fall har elevhälsans fasta tider för elevkontakter utökats och fler digitala kontaktvägar har inrättats.

Skolinspektionens bild är att elevhälsoarbetet i alltför hög grad varit signalstyrt och reaktivt under perioden med undervisning på distans. Det är positivt att skolorna har stöttat enskilda elever när de haft kännedom om elevens behov av stöd men samtidigt tycks få skolor ha kunnat bemöta de digitala lärmiljöernas utmaningar på en mer generell nivå för att motverka negativa konsekvenser av undervisning på distans och förebygga att eleverna får problem. Till exempel har få skolor sett över elevernas skoldag för att undvika alltför mycket ensamarbete eller långa perioder av stillasittande. Det har sällan förts diskussioner om hur det sociala umgänget som inte är kopplat till skolarbete kan främjas, även om det också finns exempel på skolor som har lagt till dagliga rörelsepass eller rörelse under lektionerna eller startat digitala tävlingar eller andra aktiviteter för att gynna gemenskapen.

Skolornas förebyggande och hälsofrämjande arbete framgent behöver vila på kunskap om elevernas hälsosituation och vilka förutsättningar för lärande och hälsa som skolmiljön erbjuder – det räcker inte med att konstatera att vissa grupper ofta är stressade eller omotiverade. Insatserna för att förebygga ohälsa måste också bygga på en analys av vilka fenomen som har varit utlösande för ohälsa och hur dessa kan undanröjas eller förebyggas. En beskrivning och analys av situation behövs också för att kunna ge en bra bild av resursbehoven till huvudmannen.

För vissa elever kan den ökade ohälsan komma att leva kvar även på lång sikt och få allvarliga konsekvenser. Skolinspektionen vill framhålla att skolan inte ensam kan hantera svårare ohälsa hos elever. För elever som drabbats av allvarligare ohälsa är samverkan med aktörer utanför skolan, som barn- och ungdomspsykiatri, socialtjänst eller vårdcentral, viktigt och angeläget.

---

178 Skolinspektionen (2021d), s. 42–43.

Arbetet framåt – nya lärdomar kan rusta svensk skola för framtiden

Den extraordinära situation som covid-19-pandemin och övergången till fjärr- och distansundervisning medfört har satt styrkor och svagheter i det svenska skolsystemet i ny dager. Något som tidigt framkom, och som har framträtt än tydligare över tid, är skolornas anpassningsförmåga och motståndskraft. Stora delar av skolans uppdrag har under omständigheterna fungerat väl trots korta omställningsperioder och ett i många fall nytt arbetssätt med fjärr- och distansundervisning. Skolledare och skolpersonal har visat prov på betydande omsorg och engagemang för eleverna och sitt uppdrag och lärare har tagit ett stort ansvar för att få situationen att fungera. För att klara av den nya tekniken och den nya undervisningsformen har skolan visat prov på kreativitet, styrka och samverkan, i ett kollegialt kompetenslyft. Skolinspektionen vill peka på att just denna anpassningsförmåga är en styrka i det svenska skolsystemet. Den har varit avgörande för att undervisning på distans har varit möjlig att genomföra.

När undervisningen gick över till distans synliggjordes också skolans viktiga funktion i elevernas liv. Distansinspektionerna visar tydligt att skolan är så mycket mer för eleverna än bara undervisning. Skoldagens struktur ger tillvaron rammar och många elever och lärare uppskattar den sociala samvaron. När skolan fungerar som bäst är den en central friskfaktor i elevernas liv: det är där de träffar jämnåriga och har positiva och stödjande relationer med vuxna utanför familjen.

Övergången till undervisning på distans har samtidigt medfört att tidigare kända svagheter i skolsystemet har accentuerats i betydelse och effekt vilket har påverkat elevernas förutsättningar för lärande och mående under perioden. Det handlar om olikvärdighet, svag förmåga att kompensera för elevers olika förutsättningar och behov, begränsat elevperspektiv, reaktivt stödarbete och begränsad kunskapsöverföring mellan skolformer och huvudmän. Detta påverkade skolornas omställningsarbe-

te och deras möjligheter att möta de utmaningar de ställdes inför under pandemin. Skolinspektionen vill därför peka på vikten av att dra lärdom av de konsekvenser som dessa systemsvagheter medförde för elevernas kunskapsutveckling och hälsa under perioden med undervisning på distans. Genom att ta tillvara dessa nya lärdomar kan skolor, huvudmän och beslutsfattare skapa bättre förutsättningar för ett framgångsrikt förändringsarbete inom svensk skola och göra svensk skola bättre rustad att möta utmaningar kopplade till kunskapsutveckling och hälsa.

Eleverna ges olika förutsättningar för lärande på distans

Skolinspektionen har tydligt sett att tillgång till digitala verktyg för att genomföra undervisning på distans och lärarnas tekniska förutsättningar och kompetens att hantera dessa verktyg skiljer sig stort mellan olika skolenheter. I vissa fall är skillnaderna stora även inom en och samma skolenhet beroende på ämne eller lärare. Skolinspektionen har även sett skillnader mellan skolor när det gäller att dela erfarenheter och sprida goda exempel för att ompröva och utveckla undervisningen på distans. Sammantaget påverkar detta kvaliteten i den fjärr- och distansundervisning som eleverna får. Skolinspektionen ser allvarigt på dessa stora kvalitetskillnader som ger eleverna olika förutsättningar för lärande, vilket har förstärkts under perioden med fjärr- och distansundervisning. Skolinspektionen vill understryka vikten av att huvudmän och myndigheter ger ökat stöd till skolor när det gäller tekniska förutsättningar, kompetensutveckling och internt utvecklingsarbete. I detta arbete behöver erfarenhetsutbytet mellan skolor och huvudmän samt mellan skolformer utvecklas för att ge större möjlighet att lära av varandra. Att komma till rätta med bristande likvärdighet är ett viktigt steg för att svensk skola ska stå bättre rustad att möta framtida utmaningar och ge varje elev möjlighet till en god utbildning i en trygg miljö.

Ökat ansvar för det egna lärandet utmanar skolans kompensatoriska uppdrag

Skolinspektionens iakttagelser visar att de begränsningar som har framträtt när det gäller fjärr- och distansundervisningens kvalitet riskerar att leda till ett ökat ansvar för det egna lärandet för eleverna. Det handlar bland annat om ett ökat ansvar för att skapa struktur för sina studier när de sker på distans och att upprätthålla koncentration och studiemotivation när eleven deltar i undervisningen hemifrån. Det kan också handla om att eleverna behöver ta ökat eget ansvar för att ta kontakt med läraren vid frågor eller om eleven kör fast och att det blir upp till eleven att själv påta-

la ett försämrat mående eller andra stödbehov. Hur väl eleverna lyckas hantera det ökade ansvaret påverkas delvis av elevernas hemförhållanden och eleverna beskriver bland annat hur de under fjärr- och distansundervisningen har fått kämpa hårdare, lägga mer tid på studierna och ta mer stöd från sin närmaste omgivning. När elevernas möjlighet till stöd hemifrån får ökad betydelse, exempelvis i form av hemmavarande vårdnadshavares eller syskons möjlighet att stötta eleverna, utmanar det skolans kompensatoriska uppdrag att uppväga skillnader i elevernas förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen. Det är därför avgörande att skolan skapar sig en tydlig bild av vilka elever som har haft sämre förutsättningar under perioden med undervisning på distans och att eleverna ges tillräckliga insatser för att de ska ha möjlighet att utvecklas så långt som möjligt.

Begränsat elevperspektiv påverkade utvecklingsarbetet

Det har saknats ett helhetsgrepp om förutsättningarna för lärande när undervisning bedrivs på distans. Skolinspektionen har i flera fall kunnat se att lågt elevinflytande har lett till att skolan har saknat ett elevperspektiv på skoldagen. I flera fall tycks detta ha försenat förändringsarbetet under perioden med undervisning på distans. Det handlar exempelvis om att det tog tid för skolan att se hur elevernas arbetsbörda och stress påverkades av att många lärare samtidigt övergick till ett ökat antal skriftliga uppgifter, eller hur enformiga och ensamma elevernas skoldagar blev när de digitala lektionerna hade samma upplägg med lite interaktion, mycket eget arbete och stillasittande. Avsaknaden av elevinflytande framträder också tydligt i fråga om hälsofrämjande insatser vid undervisning på distans. Eleverna upplever ofta att skolan inte har tagit reda på hur de mår, inte genomfört insatser för att de ska må bra samt att eleverna inte har fått delta i utformningen av de insatser som skolan har genomfört under perioden. Skolinspektionen vill därför betona vikten av att skolan i högre grad anlägger ett elevperspektiv på verksamheten, från de enskilda skoldagarna till hela utbildningen, så att förutsättningarna för lärande och hälsa framträder tydligare och de insatser som skolan gör bättre möter elevers olika behov.

Reaktivt stödarbete försvårar möjligheten att kompensera elever

Skolinspektionen har återkommande pekat på att många skolor saknar ett tillräckligt arbete för att få en heltäckande bild av alla elevers kunskapsutveckling och mående vid fjärr- och distansundervisning. Situationen med undervisning på distans har försvårat de mer informella system som tidigare ofta har funnits på plats för att

signalera behov. Det har i Skolinspektionens distansinspektioner även framkommit att skolorna ofta önskar skapa en mer systematisk överblick men att skolorna trots denna ambition tycks ha svårt att finna metoder eller tid för att få detta till stånd. Detta leder till att skolorna i många fall enbart har en fragmentarisk bild av hur situationen med undervisning på distans har påverkat elevernas lärande och hälsa. Arbetet med att kompensera eleverna blir då signalstyrt och reaktivt vilket i sin tur ger ett individ- och problemfokus i de insatser som skolorna gör. Skolorna har därmed haft svårt att arbeta förebyggande och främjande under perioden med undervisning på distans samt att fullt ut kunna sätta in adekvata åtgärder utifrån elevernas behov. När den heltäckande bilden saknas försvåras även möjligheten att använda skolans resurser effektivt liksom huvudmannens möjlighet att tillsätta resurser efter behov. Skolan står därmed sämre rustad för att kompensera eleverna för de konsekvenser som perioden med fjärr- och distansundervisningen kan ha fått.

Begränsad kunskapsöverföring av framgångsrika arbetssätt på distans

De pedagogiska utmaningarna vid undervisning på distans har på många skolor bidragit till en öppnare kollegial diskussion om undervisningen och nya framgångsrika arbetssätt har utvecklats. Samtidigt har Skolinspektionen kunnat se att spridningen av goda exempel mellan skolor och huvudmän i flera fall har varit begränsad. Detta ledde bland annat till att många grundskolor som övergick till undervisning på distans 2021 fick tackla de nya utmaningarna utan att kunna dra nytta av de lärdomar som gymnasieskolan har kunnat bygga upp under en längre tid. Likaså har vissa skolors framgångsrika arbetssätt vid undervisning på distans inte fått den spridning som hade kunnat komma många elever till gagn. Detta är ett arbete som behöver ske på huvudmannanivå.

Skolinspektionen har inom ramen för de distansinspektioner som genomförts sett många exempel på nya arbetssätt som enligt skolorna har fungerat väl för att främja elevernas lärande och mående vid undervisning på distans, och som många gånger lyfts som viktiga lärdomar som skolorna tar med sig framöver. Ett framträdande exempel är det arbete som många skolor har lagt ner på att skapa ökad tydlighet och struktur för eleverna. För att stödja eleverna i att hitta en rimlig ansträngningsnivå och minska deras känsla av stress beskriver lärare att de har varit tydligare med hur mycket tid varje uppgift är tänkt att ta, hur omfattande uppgifterna är, samt att anpassa utformning och instruktioner till inlämningsuppgifterna för att eleverna ska få en uppfattning om vad som förväntas av dem. Många skolor beskriver även att möjligheten att spela in lektioner och tillgängliggöra dem genom skolans lärplattform

har varit uppskattad bland eleverna och gett dem möjlighet att repetera eller ta igen lektioner. För vissa elever, såsom elever med autismspektrumtillstånd, har det enligt många skolor varit positivt med den ökade tydligheten och att vid behov kunna ta del av undervisningen digitalt genom nya flexibla lösningar. Många skolor pekar även på fördelarna med att eleverna arbetar i digitala dokument vilket har underlättat för lärarna att följa elevernas arbete och löpande ge stöd och återkoppling i dokumenten. De nya arbetssätten lyfts i flera fall fram som ett viktigt komplement till den vanliga klassrumsundervisningen och något som skolorna kommer ta med sig framöver. Ytterligare goda exempel finns att läsa i de promemorior som Skolinspektionen tidigare har publicerat inom ramen för regeringsuppdraget.¹⁷⁹ Skolinspektionen vill här understryka det stora utvecklingssprång som har skett på många skolor och att detta kan bidra till att utveckla den ordinarie undervisningen samt ge fler verktyg för att med nya flexibla lösningar anpassa undervisningen efter elevers behov.

Skolans arbete för att mildra negativa konsekvenser avgörande för eleverna

Att skolan nu i stor utsträckning har kunnat återgå till ordinarie undervisning är välkommet och av stor betydelse för elevernas lärande och mående. För att mildra de negativa konsekvenser som fjärr- och distansundervisningen kan ha medfört och uppväga långvariga effekter för elevers kunskapsutveckling och hälsa är det dock nu avgörande att skolorna följer upp hur situationen har påverkat eleverna. Uppföljningsarbetet behöver involvera såväl elever som skolans personal och vara brett och systematiskt för att möjliggöra upptäckt av såväl individuella behov som systematiska skillnader, exempelvis särskilt drabbade årskurser, program, ämnen, kurser eller elevgrupper. Konkret kan det handla om att genomföra kartläggande samtal med skolans elever, genomföra enkätundersökningar eller löpande sammanställa elevfrånvaro och kunskapsutveckling. Med utgångspunkt i en sådan uppföljning kan rektor, med stöd av sin organisation, genomföra anpassade insatser på såväl skol- som individnivå. Med större systematik i detta arbete och ett strategiskt nyttjande av resurserna kan också verksamhetens nyckelpersoner – lärarna – avlastas.

¹⁷⁹ Se Skolinspektionen (2021a–g).

Skolinspektionens distansinspektioner visar att det finns vissa elevgrupper för vilka risken för negativ påverkan av undervisning på distans är särskilt uttalad, och som därför kan behöva uppmärksammas särskilt i skolans uppföljningsarbete:

Elever som har fått stora delar av sin undervisning på distans. Resultaten tyder på att behovet av att kompenseras kan vara särskilt stort hos elever som har fått stora delar av sin undervisning på distans. Det gäller exempelvis elever i åk 7 och 8, respektive år 1 och 2 i gymnasiet, som på flera skolor har fått mer av sin undervisning på distans av hänsyn till de elever som snart lämnar skolformen. Dessa elever kan ha behov av att kompenseras, särskilt om det tog tid för skolan att få igång en fungerande fjärr- och distansundervisning av god kvalitet.

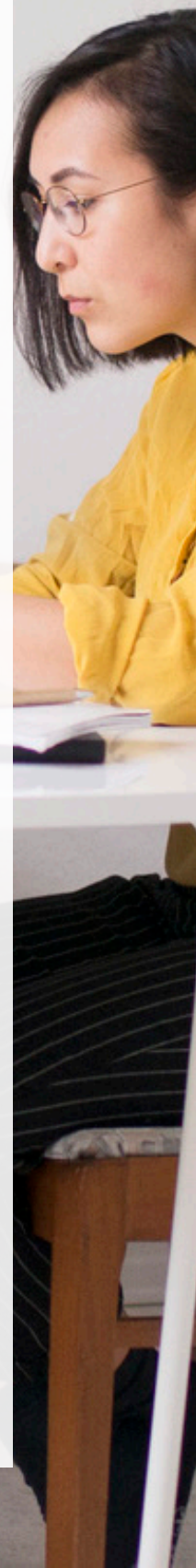
Elever som drabbats av förlorad mängdträning och träning på praktiska moment. För lite träning innebär sämre möjlighet att utveckla förmågor och färdigheter som behövs i fortsatta studier eller i arbetslivet. Elever som har fått praktiska moment ersatta av teoretiska moment, eller som inte har fått möjlighet att befästa viktiga färdigheter genom mängdträning, behöver därför kompenseras. Det kan handla om möjlighet att träna vårdmoment i autentiska situationer eller att genomföra laborationer inom NO-ämnena. Verksamheterna behöver därför hitta sätt att ge eleverna fler tillfällen och mer tid för praktisk övning för att befästa kunskaper.

Elever som har mått dåligt till följd av undervisningen på distans. Många elevers mående har påverkats negativt av undervisningen på distans och det är viktigt att skolorna nu följer elevernas hälsa och sociala situation för att upptäcka elevers stödbehov så att adekvata åtgärder kan vidtas. Om detta inte uppmärksammas i tid finns risk för att negativa effekter på måendet cementeras eller leder till en negativ spiral.

Elever vars motivation försämrats till följd av undervisningen på distans. Det är viktigt att elever vars motivation påverkats av situationen får hjälp att få tillbaka lusten för skolarbetet. Det finns annars en risk att elever som har hamnat efter inte orkar arbeta ikapp ett kunskapsstapp parallellt med ordinarie studier. I detta sammanhang kan utökad kontakt med studie- och yrkesvägledare eller löpande lovskola under året vara framgångsrika arbetsätt som behöver ingå i uppföljningsarbetet.

Elever som är i början av sina språkstudier. För elever som befinner sig i början av sina språkstudier är det av särskilt stor vikt att få möjlighet till interaktion med lärare och andra elever och att kontinuerligt öva på muntlig språkutveckling. Här bör särskilt elever för vilka svenska är ett nytt språk inom språkintröduktion och sfi uppmärksammas då förmågan att tala svenska blir nyckeln till fortsatta studier och etablering på arbetsmarknaden.

Eventuella skillnader utifrån kön. Flickor har i något lägre grad upplevt att deras behov av stöd uppmärksammas av läraren och i högre grad upplevt en försämrad hälsa till följd av undervisningen på distans. Likaså framträder att flickor tycks uppleva ökad stress medan pojkar i större utsträckning tycks vara påverkade av förlorad motivation och lågt engagemang för studierna. Dessa förhållanden kan ha inverkat på flickors och pojkars möjlighet att utveckla kunskaper under perioden. Skolan kan därför behöva bevaka skillnader som framkommit avseende hur pojkar respektive flickor påverkats av situationen med undervisning på distans och vidta åtgärder därefter.

Referenslista

Skolinspektionen (2016). Skolors arbete mot trakasserier och kränkande behandling på nätet. Granskningsrapport. Dnr. 2015:6584. Stockholm: Skolinspektionen.

Skolinspektionen (2020a). Gymnasieskolors distansundervisning under covid-19-pandemin: En första delredovisning utifrån intervjuer med 45 rektorer. Dnr. 2020:3264. Stockholm: Skolinspektionen.

Skolinspektionen (2020b). Gymnasieskolors distansundervisning under covid-19-pandemin: Skolinspektionens centrala iakttagelser efter intervjuer med rektorer. Dnr. 2020:3264. Stockholm: Skolinspektionen.

Skolinspektionen (2020c). Skolhuvudmäns utmaningar och möjligheter under Corona-pandemin. Dnr. 2020:4850. Stockholm: Skolinspektionen.

Skolinspektionen (2020d). Gymnasieskolors utmaningar inför hösten 2020. Dnr 2020:3264. Stockholm: Skolinspektionen.

Skolinspektionen (2020e). Kartläggning av ett antal huvudmäns arbete med lovskola och tillhörande prövning. Dnr 2020:4915. Stockholm: Skolinspektionen.

Skolinspektionen (2020f). Utbildning under påverkan av coronapandemin: Sammanställning av centrala iakttagelser från en förenklad granskning av 260 grundskolor och grundsärskolor. Dnr 2020:5177. Stockholm: Skolinspektionen.

Skolinspektionen (2020g). Utbildning under påverkan av coronapandemin: Sammanställning av centrala iakttagelser från en förenklad granskning av 225 gymnasieskolor. Dnr 2020:4850. Stockholm: Skolinspektionen.

Skolinspektionen (2021a). Fjärr- och distansundervisning vid kommunal vuxenutbildning. Dnr. 2021:9019. Stockholm: Skolinspektionen.

Skolinspektionen (2021b). Fjärr- och distansundervisning i grundskolan. Dnr. 2021:1105. Stockholm: Skolinspektionen.

Skolinspektionen (2021c). Kvalitet i undervisning på distans. Dnr. 2021: 2027. Stockholm: Skolinspektionen.

Skolinspektionen (2021d). Fjärr- och distansundervisning på gymnasieskolor våren 2021. Stockholm: Skolinspektionen. Dnr. 2021:1666.

Skolinspektionen (2021e). Elevhälsans arbete när undervisningen bedrivs på distans. Stockholm: Skolinspektionen. Dnr. 2021:2030.

Skolinspektionen (2021f). Undervisning på distans på språkintrödnings. Stockholm: Skolinspektionen. Dnr. 2021:2029.

Skolinspektionen (2021g). Sommarlovskolor efter tre terminer med covid-19-pandemin. Stockholm: Skolinspektionen. Dnr. 2021:2031.

Skolinspektionen (2021h). Fjärr- och distansundervisningens konsekvenser för elever i grund- och gymnasieskolan. Dnr. 2021:2032. Publicerad promemoria finns inte, hänvisning till diarienumret görs i stället.

Skolverket (2021). Covid-19-pandemins påverkan på skolväsendet. Redovisning av regeringsuppdrag, delredovisning 3.

Utbildningsdepartementet (2020-12-17). Regleringsbrev för budgetåret 2021 avseende Statens skolinspektion, s. 3, Covid-19-pandemins konsekvenser för elevers förutsättningar att nå målen samt för elevers hälsa.

Elektroniska källor

Folkhälsomyndigheten (2020). Folkhälsomyndigheten rekommenderar att gymnasieskolorna övergår till distansundervisning. <https://www.folkhalsomyndigheten.se/nyheter-och-press/nyhetsarkiv/2020/december/folkhalsomyndigheten-rekommenderar-att-gymnasieskolorna-overgar-till-distansundervisning/> (Hämtad 2021-10-20).

Folkhälsomyndigheten (2021a). Gradvis återgång till närundervisning på gymnasiet. <https://www.folkhalsomyndigheten.se/nyheter-och-press/nyhetsarkiv/2021/januari/gradvis-atergang-till-narundervisning-pa-gymnasiet/> (Hämtad 2021-10-20).

Folkhälsomyndigheten (2021b). Information om covid-19 till anordnare av utbildning för vuxna. <https://www.folkhalsomyndigheten.se/smittskydd-beredskap/utbrott/aktuella-utbrott/covid-19/verksamheter/larosaten-och-annan-hogre-utbildning/> (Hämtad 2021-10-20).

Utbildningsdepartementet (2021). Högstadieskolor får möjlighet till fjärr- eller distansundervisning för att undvika trängsel och minska smittspridningen. <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2021/01/hogstadieskolor-far-mojlighet-till-fjarr--eller-distansundervisning-for-att-undvika-trangsel-och-minska-smittspridningen/> (Hämtad 2021-10-20).

Lagar och förordningar

Skollagen (2010:800).

Förordning (2020:115) om utbildning på skolområdet och annan pedagogisk verksamhet vid spridning av viss smitta i lydelse innan 10 augusti 2021.

Bilaga 1. Metoder och urval

Skolinspektionens distansinspektioner

Skolinspektionens distansinspektioner har haft formen av en lärande och framåtsyftande inspektion och skiljer sig i flera avseenden från myndighetens ordinarie inspektionsverksamhet. Vid de intervjuer som genomförts inom distansinspektionerna har fokus legat på hur skolan utifrån nuläget kan arbeta framåt för att ytterligare höja kvaliteten i undervisningen och för att främja elevers hälsa vid undervisning på distans. Samtalen har genomförts på distans, företrädesvis genom videosamtal. I de fall rektor föredragit det har samtalet skett per telefon och i de fall det funnits språkförbistringar har samtalen med eleverna genomförts med hjälp av tolk. I de distansinspektioner som innefattat enkätinsamling har intervjupersonerna (elever, lärare, annan skolpersonal eller rektorer) fått besvara webbenkäter under intervjuerna. I de fall där Skolinspektionen har gjort lektionsobservationer har även dessa varit digitala.

Under intervjuer och observationer har Skolinspektionens utredare noterat vad som sagts eller observerats. Sammanfattande anteckningar har kommunicerats till huvudman och rektor som getts möjlighet att justera eventuella felaktigheter. Efter slutförd distansinspektion har en skriftlig återkoppling och i förekommande fall även rekommendationer för det fortsatta arbetet delgetts aktuell skola och huvudman. Det har sedan varit upp till respektive verksamhet (huvudman eller rektor beroende på vad rekommendationen handlar om) att avgöra hur rekommendationerna ska tas omhand. Skolinspektionen har valt att avstå från uppföljning, då det rådande läget inneburit en stor belastning för verksamheterna och deras personal.

Underlag för rapporten

De slutsatser som Skolinspektionen presenterar i denna rapport utgår från den samlade bilden av distansinspektionernas resultat och de iakttagelser som har gjorts i återkopplingarna för de 426 granskade verksamheterna, varav 141 grundskolor, 213 gymnasieskolor och 72 anordnare av kommunal vuxenutbildning. Såväl skolor med offentliga som med enskilda huvudmän har ingått i distansinspektionerna. Det finns en naturlig slagsida mot skolor med offentliga huvudmän. Drygt tre fjärdedelar av skolorna har offentliga huvudmän och en fjärdedel har enskilda huvudmän.

Underlaget bygger på ett brett empiriskt material innefattande distansintervjuer, distansobservationer och enkäter. Se tabellen nedan.

Tabell 1: Rapportens totala dataunderlag.

Underlag	Antal
Intervjuer rektorer/verksamhetsansvariga	426
Intervjuer lärare	cirka 470
Intervjuer elevhälsopersonal samt studie- och yrkesvägledare	cirka 100
Intervjuer elever	cirka 1 100
Lektionsobservationer	55
Skriftliga återkopplingar	426
Enkätvar från rektorer, lärare, elevhälsopersonal och elever	cirka 1 700

Ger inte en nationellt representativ bild men kan bidra med viktig kunskap

Skolinspektionens slutsatser utgår från en analys av de iakttagelser som har gjorts genom distansintervjuer, distansobservationer och enkäter på de granskade verksamheterna. Urvalen för de olika distansinspektionerna har inte varit slumpmässiga vilket medför att Skolinspektionen inte kan ge en nationellt säkerställd bild av situationen. Det omfattande underlag som denna slutrapport bygger på kan dock ge viktig kunskap om fjärr- och distansundervisningens påverkan på elevers lärande och hälsa. För att få en fördjupad förståelse av hur undervisningen har fungerat i ämnen som har visat sig vara särskilt utmanande att undervisa i på distans har de lärarintervjuer som genomförts i första hand riktats mot lärare i dessa ämnen. Lärarnas utsagor bör beaktas i ljuset av detta.

Vidare är det viktigt att notera att resultaten i denna rapport speglar upplevelser från fjärr- och distansundervisningen – hur motsvarande situation ser ut i närundervisningen är inget Skolinspektionen analyserar i denna rapport.

Fångar inte hela effekten av pandemin

Vid tolkning av resultaten är det viktigt att beakta att fjärr- och distansundervisningens inverkan på elevernas kunskapsutveckling och hälsa i stor utsträckning tycks hänga samman med omfattningen av fjärr- och distansundervisningen. Detta innebär att effekten av de konsekvenser som redovisas i denna slutrapport beror på den mängd fjärr- och distansundervisning som elever getts. Då det som tidigare beskrivits

funnits skillnader inom och mellan skolor gällande omfattningen av fjärr- och distansundervisning kommer således effekterna att variera.

Likaså finns andra faktorer utöver fjärr- och distansundervisning att ta hänsyn till för att på nationell nivå fånga hela effekten av covid-19-pandemin på elevers lärande och hälsa. Det gäller exempelvis ökad elevfrånvaro samt ökad förekomst av vikarier inom grundskolan.¹⁸⁰ Först på sikt kommer det vara möjligt att få den samlade bilden av covid-19-pandemins konsekvenser för elevers förutsättningar att nå målen och för deras hälsa.

Urval och genomförande i respektive distansinspektion

Nedan följer en beskrivning av urval och genomförande för de åtta distansinspektioner som utgör underlag för denna rapport. Av dessa har sju distansinspektioner redovisats i egna promemorior, varför deras metoder och urval beskrivs endast kortfattat. Några av promemoriorna skrevs under slutfasen av en distansinspektion. I andra fall beslutades det att distansinspektionen efter hand skulle förlängas efter att promemorian tagits fram. Av dessa anledningar omfattar några promemorior ett något mindre antal skolor eller verksamheter än det totala antalet skolor eller verksamheter som ingick i distansinspektionerna. Utförligare beskrivningar finns i respektive promemoria.¹⁸¹ Den sist genomförda distansinspektionen inom regeringsuppdraget – Fjärr- och distansundervisningens konsekvenser för elever i grund- och gymnasieskolan – beskrivs utförligare nedan eftersom resultat från denna distansinspektion inte tidigare har presenterats i en separat promemoria.

Kommunal vuxenutbildning

Fjärr- och distansundervisning vid kommunal vuxenutbildning

Distansinspektion av kommunal vuxenutbildning med fokus på flexibel utbildning samt stöd och stimulans. Totalt 54 verksamheter ingick i underlaget. Urvalet av verksamheter var inte slumpmässigt utan fångade en variation av verksamheter och utbildningar i landet. Ett centralt urvalskriterium var att delar av utbildningen vid tiden för genomförandet bedrevs på distans. Digitala intervjuer genomfördes med totalt 54 rektorer eller verksamhetschefer och 153 elever under februari – mars 2021. Samtliga intervjuade besvarade även enkätfrågor.

180 Skolverket (2021). *Covid-19-pandemins påverkan på skolväsendet*. Redovisning av regeringsuppdrag, delredovisning 3.

181 Se Skolinspektionens hemsida.

Grund- och gymnasieskola

Fjärr- och distansundervisning i grundskolan

Distansinspektion av 56 grundskolor med fokus på undervisningsmoment, bedömning och betygssättning, elevernas hälsa och stödbehov samt skolans arbete med att främja närvaro. Urvalet av skolor till granskningen baserades på en slumpmässig fördelning av grundskolor med minst årskurserna 7–9 och som har eller har haft fjärr- och distansundervisning med anledning av covid-19-pandemin. Urvalet omfattade en jämn fördelning av skolor i storstadskommuner, i större städer och i mindre kommuner på landsbygden. Digitala intervjuer med 56 rektorer och cirka 170 elever genomfördes under februari – mars 2021. Samtliga intervjuade besvarade även enkätfrågor.

Fjärr- och distansundervisning på gymnasieskolor våren 2021

Distansinspektion omfattande 119 gymnasieskolor med fokus på undervisningsmoment och apl, förutsättningar för brett och varierat bedömningsunderlag, särskilt stöd och elevhälsa. Urvalet av verksamheter var inte slumpmässigt, utan fångade en variation av gymnasieprogram i landet. Ett centralt urvalskriterium var att delar av utbildningen vid tiden för genomförandet (eller i närtid) bedrevs på distans. Digitala intervjuer och enkäter genomfördes med 119 rektorer och 407 elever. Distansinspektionen genomfördes under april – maj 2021.

Undervisning på distans på språkintröduktion

Fördjupande distansinspektion av 16 gymnasieskolor med språkintröduktion. Fokus för granskningen var utmaningar kopplade till språkintröduktion, såsom förutsättningar för elever att nå sina individuella mål och möjligheter till språkutveckling. Urvalet omfattade skolor från en variation av kommuntyper som har registrerat språkintröduktion som program och som hade eller hade haft viss (minst en dag i veckan eller motsvarande omfattning) fjärr- och distansundervisning på språkintröduktion under vårterminen 2021. Digitala intervjuer genomfördes med 16 rektorer, 54 lärare, 43 personal från elevhälsan, cirka 12 studie- och yrkesvägledare samt 27 elever på språkintröduktion. Även enkätfrågor till dessa ingick. Granskningen genomfördes under maj 2021.

Kvalitet i undervisning på distans

Distansinspektion i form av en fördjupande fallstudie av 10 skolor, hälften grundskolor och hälften gymnasieskolor. Fokus för granskningen var att observera fjärr- och distansundervisning utifrån ett urval centrala undervisningsnära aspekter. Urvalet av skolor fångade en variation av skolor i landet och ett centralt urvalskriterium var att delar av utbildningen vid tiden för genomförandet bedrivits på distans. Totalt genomfördes 55 digitala lektionsobservationer (4–6 per skola) i granskningen, varav 29 lektioner observerades i grundskolan (högstadiet) och 26 lektioner i gymnasieskolan. Digitala intervjuer

genomfördes med cirka 60 lärare och 60 elever. Även rektorerna i samtliga skolor har intervjuats. Granskningen genomfördes under april – maj 2021.

Elevhälsans arbete när undervisningen bedrivs på distans

Fördjupande distansinspektion av 9 grundskolor och 11 gymnasieskolor med fokus på hur elevhälsan lyckats med att ställa om samt med att identifiera sårbara elever. Ett centralt urvalskriterium var att det bedrivits undervisning på distans under vårterminen. Urvalet omfattade en jämn fördelning mellan grundskolor och gymnasieskolor och en spridning av skolor utifrån storlek. Digitala intervjuer och enkäter genomfördes under maj – juni 2021, med cirka 50 elever, cirka 60 lärare, 20 rektorer och 52 personal ur elevhälsan.

Sommarlovskola efter tre terminer med covid-19-pandemin

Distansinspektion av sommarlovskolor vid 46 grundskolor och 16 gymnasieskolor med fokus på att lovskola av tillräcklig omfattning och kvalitet erbjuds eleverna. Ett centralt urvalskriterium var att det bedrevs sommarlovskola vid skolenheten. En strävan var också att få en spridning av lovskolor i storstadskommuner, i större städer och i mindre kommuner på landsbygden. Digitala intervjuer och enkäter genomfördes med 62 rektorer och cirka 120 elever. Granskningen genomfördes under juni 2021.

Fjärr- och distansundervisningens konsekvenser för elever i grund- och gymnasieskolan

Distansinspektion av 25 grundskolor och 28 gymnasieskolor, med fokus på hur fjärr- och distansundervisningen har fungerat, undervisningstapp och vidtagna åtgärder. Ett centralt urvalskriterium var att det bedrivits undervisning på distans under vårterminen. Av den anledningen ingick endast grundskolor med högstadium i urvalet. Kontroller för vilken omfattning av fjärr- och distansundervisning skolorna haft gjordes manuellt av utredarna i kontakt med skolorna. Såväl offentliga som enskilda huvudmän finns representerade i urvalet. Av de 53 skolorna i urvalet hade drygt två tredjedelar offentliga huvudmän och en tredjedel enskilda huvudmän. I urvalet finns även en variation mellan skolor belägna i storstäder samt i större och mindre kommuner.

Digitala intervjuer och enkäter genomfördes med 60 rektorer och cirka 300 lärare. På varje skola genomfördes två gruppintervjuer om cirka 75–90 minuter vardera med 3–4 lärare i varje grupp. För att få en fördjupad förståelse av hur undervisningen har fungerat i ämnen som har visat sig vara särskilt utmanande att undervisa i på distans genomfördes intervjuer i första hand med lärare i dessa ämnen (matematik, engelska, moderna språk, praktiska ämnen, yrkesämnen (gymnasiet) och naturvetenskapliga ämnen). Därutöver fick skolorna själva välja ut lärare i de ämnen som har upplevts som utmanande att genomföra på distans. Lärarnas utsagor bör beaktas i ljuset av detta. Därtill intervjuades även några lärare med ansvar för mentorskap

eller klasslärare. Rektorerne intervjuades enskilt i cirka 75 minuter. I vissa fall deltog även biträdande rektor.

Syftet med intervjuerna var att få lärarnas och rektorernas uppfattning om fjärr- och distansundervisningens eventuella konsekvenser för elevernas lärande och hälsa och vilka lärdomar och strategier skolan har utvecklat utifrån perioden med undervisning på distans. Under intervjutiden besvarade lärarna och rektorerne även en webbenkät med frågor på samma tema. Detta gav respondenterna möjlighet att ställa frågor till Skolinspektionens utredare om eventuella oklarheter i enkätfrågorna. Granskningen genomfördes under september 2021.

